

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTÁK

THAISZ és CSERNECZKY.

III. KÖTET.

PESTEN,

KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

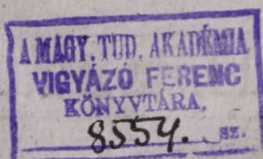
Megjelent Maj. 2. 1831.

304278

Csak mindenoldalu vizsgálat által felhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

*Gróf Széchenyi István
Hitel.*

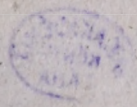

F O G I A L A T

100		A. ... ..
101		A. ... ..
102		A. ... ..
103		A. ... ..
104		A. ... ..
105		A. ... ..
106		A. ... ..
107		A. ... ..
108		A. ... ..
109		A. ... ..
110		A. ... ..
111		A. ... ..
112		A. ... ..
113		A. ... ..
114		A. ... ..
115		A. ... ..
116		A. ... ..
117		A. ... ..
118		A. ... ..
119		A. ... ..
120		A. ... ..
121		A. ... ..
122		A. ... ..
123		A. ... ..
124		A. ... ..
125		A. ... ..

Üdv - óda.

Az országos magyar nyelvemelő tudós társaság' felállítására.

Feltűnék fényes delelőre még is
A' magyar nyelvnek valahára napja!
Régen óhajtott szava a' hazának⁸
Létre derült ki.

Elme - sugárok ragyogák előre
A' jelen diszét. Ködöző homálya
Honnyi nyelvünknek szakadozva bomla
Szét kezeink közt.

Hány magyar szép toll töre ált setétjén
E' borulatnak! vala hátra hát még
Egy remek lépés — letörölni rongyolt
Fátyola szennyét.

Hajdon is voltak tudománnyal ékes
Fők hazáinkban; de deák, vagy egy más
Hangja szóllt inkább; 's darabolva, durván
Élt a' magyar nyelv.

A' lerótt elhunyt közelebbi százszak'
Vége inkább és e' jelenkor önté
A' magyar nyelvnek mezejét el édes,
Kastali mézzel.

Még magányban csak lobogott a' szép fény;
Már az új törvény üte bélyeget rá,
'S a' nemes honnyak szava végezése
Mondta ki létét.

Nagy reményekkel tele szó e'; több száz
Éveken készült vala hangja ennek,
A' magyar nyelvet kegye pártfogolni
Kezdte az égnek!

Kardja Honnoknak, 's Avaroknak, és a'
Hős Magyarságnak nyere sok dicsó hirt.
Rettegé egykor kelet és enyészet
Fegyvere élet.

Gyóze hajdon csak neve Attilának.
Párduczos hősink erejének elszórt
Hire Európát remegésbe dönté;
'S még ma se' hunyt el.

Partja Volgának, Tanais- 's Dunának;
Francz, Olasz, Német, 's a' Görög - Török - föld
Ám nem ültették feledésre a' hős
Scytha erényt még.

Él a' Hollósok neve; él a' ritka
Zrinyi név is — mig Magyar él a' földön.
Bus idők folytán de a' fegyver élt csak —
Hallgata a' toll!

Hála a' szent 's bölcs Magyar Istenének!
Béke - alkut tett fene kard, 's az elme.
A' halált döngő mozsarak morajját
Váltja a' lant fel.

Már ma Árpádnak felakasztva kardja
Innepel myrtus - galyakon Paphosban.
Büszke eldődink pihenő paizzsi
Ingnak a' Tempén.

Fegyverit sok hős Hunyadink a' Herkul
Róma diszével tele templomában
Falra függeszté*); 's a' világ csudálta
Kar foga pennát.

*) Rómában, a' Hercules kápolnájában szokták vólt a' kiszolgált ka-
tonák (gladiátorok) lerakni fegyvereiket.

Hős erő ég még a' magyar kebelben.
 Mársnak is szolgál, ha a' sors idézi,
 Áldozik Pallás küszöbén de inkább
 Szent tüze már ma.

Megszakadt a' vad csata hangja; véres
 Bus nyomán nektár - folyamok fakadtak —
 Ime a' kettős sas erős, szelid, bölcs
 Szárnyai alján.

Már a' Kárpátok 's a' terült lapályok
 almain zöldül olajág; a' fegyver
 Bus csörömplését elidézte vig lant
 Zengedezése.

Szólla a' nemzet java egyesített
 Hangja; oltárán a' hazáuk ég sok
 Nagy magyar lélek nemes áldozatja;
 'S él a' magyar nyelv.

Inte a' császár, koronás királyink?
 Nagy Ferenczünknek, 's eme nagy fijának
 Ferdinándunknak segedelme — áldott
 Szent kegye rája.

Inte a' nádor, Magyaroknak attya,
 Honnyi Musánkat fedező Apolló —
 József, a' császár, szeretett királyunk
 Öccse, a' herczeg.

Inte a' rendek, nagyok, int az ország
 Érzeménnyit béölelő közülés
 Végezésének szava — már ma törvény;
 'S él a' magyar nyelv.

Zeng a' Kárpátok mohos oldaláról;
 Zeng a' Pannon, Jász leterült lapályján;
 És a' dák dombok szakadékin erre
 Áoni visszhang.

Vig öröm - hangal repedezve ömlöng
 Három agg - hegy , négy jelesebb folyókkal —
 A' magyar czimen ; 's ama szint keresztnek
 Arnya vidámul.

Visszaleng e' vig öröm árja Erdély
 Sassa szárnyáról ; a' nap és a' holdról ;
 Vissza a' hét vár falain derengő
 Hajnalodásról.

Már nem ejt könnyet szeme a' Magyarinak !
 Hogy csak ő élt még a' mívelt világban
 Hangtalan - némán ; 's idegen , kihalt nyelv
 Dult kebelében.

Szóllni kezdett már anya - nyelve itthon ,
 Szóllni készül bé ama nagy világba.
 Es a' szendergett , felüdült erény gyujt
 Nemzetiséget.

Lesz talán már így oly időkör is még ;
 A' midőn nyelvünk idegen becsüli ;
 'S nem gyalázat — sőt magyarul beszélni ,
 Lesz Magyar éke !

Nemzetünk féennyét emelő nagyok ! 's ti ,
 Fő - nemen díszlő anyaföldi szépek !
 Vessetek sugárt a' magyar felébredt
 Nyelv mezejére !

Most örülj Scythák ivadéka ! — fellép
 Nemzeded már már valahára a' föld.
 Tiszta láttérén haladó világ több
 Népe' sorába !

Majd kinyílnak sok leragadt szemek ; 's új
 Elme láng lobban Buda' vára alján.
 Majd a' nagy Mátyás palotája vissza
 Zeng öröminkre.

3

Majd a' szép 's hasznos remekekbe öntve;
Majd az ország fő tudományi széke;
Majd e' központból eredő világ fényt
Hintez a' nyelvre.

Fontja majd törvényt szabogat kí ennek.
Hangja békétlen zavarunk elüzi.
'S így magyar nyelvünk maga önmagával
Egyszerűvé lesz.

Majd sok elrejtett fedeződik így fel.
Így a' bel- 's külföld idegen se' lesz majd.
És az esméret kiderült határa
Terjed előttünk.

A' remek munkák se' hevernek így majd.
'S a' dicső elmét jutalom tetézi.
Tolla megmozdul a' derek Magyarinak;
'S viv vetekedve.

Bóldog évszak! hiv kezéd egy nemes, nagy
Honnyi szép pályát mutatott előnkbe.
Szélemünk futhat mezején; 's a' végnél
Ott a' borostyán!

Hol sok a' munkás remek ész, 's az író,
Szép darabját nem lepi por meg otthonn;
Olvasás, irás tele becsben állnak —
Ott a' miveltség!

Fájt a' jobb résznek — de nem 'a' nagyobbak;
Fáj ma is nálunk a' fogyatkozás még.
Kétesen mozdul meg a' toll kezünkben —
Czélt, de — hogy érünk! —

Ugy e' munkásabb szeretett barátim!
Ugy e' sóhajtunk gyakor izben — erre —
Pislogó mécsünk halvány világa
Néma körében?! —

Ime könnyebbül kebelünk reményin
 A' jelenkornak; 's ama zsibbadozva
 Főttörő gondok, nemes izzadások
 Válnak öröme.

Bóldog év! a' bus akadályokat majd
 Széljel oszlatják kegyeid hazánkban.
 Már vidám kedvel ragad újra eltett
 Tollat az író.

Megszelidül majd a' vad érzemény is,
 Elme sugárt kap, 's kiderül a' kába.
 Már vidám kedvel ragad újra eltett
 Lantot a' költő.

Nyájas érzelő dalok ömledeznek,
 Égi bölcsesség tudomány kifejlik.
 Es a' mesterség — a' remek művek sok
 Ága vizágzik.

Hósek, a' nagy fők, 's a' világcsudálta
 Ritka tettek, majd a' halált kidulják.
 A' remeklő ész szava, lant, 's a' toil ki —
 Vivja a' sirból.

Több időket tölt el a' penna, könyvek
 Közt az is tán majd, ki futott el attól.
 Gondol a' fő, és tesz a' kéz alatt fenn —
 'S így lesz a' honny nagy.

Hála égnek! 's a' Magyar Istenének!
 Hála a' főknek, kik e' czélt fedezték! —
 Nagy kiralyinknak; 's atya - nádorunknak,
 Hála örökre!

Hála a' nemzet nagy, erős, szelid, bölcs —
 Minden e' szent czélt segedelmező hiv,
 Drága tagjának! kegyek el ne hunyjon
 Messzi időkig!

Éljenek tisztelt koronás királyink!
 Éljen a' nádor! 's a' királyi házra
 Egi áldással kiderüljenek sok
 Nestori évek!

Éljenek nyelvünk, 's a' magyar hazáknak
 Honnyi érzéssel tele pártfogóji!
 A' nagy, a' munkás kezek; érdemes fők!
 Éljen a' nemzet!

'S majd ha évenként az idők lejárnak;
 Nagy nevek késő unokák is áldják!
 'S a' jövődőség szeme hamvainkra
 Könnyeket öntsén!

Drága honnyom hiv fija és leánya!
 Jertek állítsunk kebelünkben egy szent
 Fényes emlékjelt örök innepére
 E' nagy időnek!

Égjen ott a' hiv haza szive lángja;
 Rajta áldozzék az igaz magyar hős
 Lélek; és esküt tegyen ott le a' honny —
 Nyelvvelésre!

Ennek árnyában — szeretett barátim! —
 Honnyi írók! — majd kiterült karokkal,
 Képzetinkben bár — de hevülve egymást
 Általölöljük!

Óh, ha azt érném, hogy a' nyelv dicső fényt
 Váltna; 's a' külföld kimivelt szakasszán
 Nyerne pálmákat — be örülve szállnék
 Ugy le a' sirba!

Ily reménnyel tölt el e' szép időszak.
 Tollra honnyom hát! — ezekért örömmel
 Mécsesem mellett elalélva dülök
 Vissza a' porba!

Végtehellesem szakadozva lengjen
 Honnyom oltárán; csak a' végbetűcske
 Árva pennámon — tegye ezt: — e' porszem
 Élt a' hazáért!!!

El ne csüggedjünk — a' Magyaroknak ügyes
 Nyelve kész Hellás 's a' latán nyomokra.
 Munka, tisztítás, 's csak idő hibáz még —
 Fényre hogy érjen.

Majd — idők telvén; ha a' sors kegyes lesz —
 Majd — ha elhunytunk; az örök hazából
 Vigan a' fénylő haza nyelv egére
 Vissza tekintünk.

Adja a' menny szent ura — e' ne késsék!
 Áldja meg czélját a' magyar világnak!
 Nemzetünk, nyelvünk tele napja jusson
 Nyári delére!!!

Zeykfalvi idősb ZEYK JÁNOS.

Népdal.

Láttam Ersit, szerelembe estem,
 Nyugodalmam hijába kerestem.
 Mit csináltam'? Galambot fogadtam,
 A' galambnak egy pár csókot adtam.

A' kis fejr madár repült, repült,
 Kedvesemnek nyílt ablakára ült,
 'S a' pár csókot kedvesemnek adta,
 Ersi mézes buzával tartotta.

Most a' galamb hordja csókjaimat,
 'S így neveli boldog órájimat;
 Ersi mézes buzaszemmel tartja
 A' galambkát 's szájából itatja.

HAMVAI.

Kép - irat.

(Hieroglyphikon.)

A tudományok magvai egyidősök a világgal. Ádám, Enókh, Nóé, az első emberek a természet nagy könyvéből tanulták azokat. Az égi és földi testek, mint meg annyi betűk, szók, képekben állottak előttök. Azokból olvasták ők az Istenségnek dicsőségét, s az örökkévalóságnak tudományát. Epiktetos szerint az Istennek képezete, példázatja (symboluma) már benne van az emberi lélekben; akar már a bölcselkedmény (philosophia) szerint, annak esméretében (theoriájában), akar a történmény (historia) szerint, tapasztalmányában (praxissában), akar mindkettőben. Így van a tudományokkal is. Időszakonként, különbözőleg, és csak későbbre kellett, lehetett a tudományos esméreteknek is kifejlődni, tökéletesülni. A betűk feltalálása előtt képezeti, példázati jegyekkel (symbolica figurákkal) éltek az emberek gondolatjaiknak, tudományos esméreteiknek kifejezésére, közlésére, írására nézve. Innen kiteszik, milyen régi a kép-irat (hieroglyphikon), mely még Mósest is tanítványául találta. a) Égyiptom volt ennek hazája, hol annyira kimivelődött, hogy már magában egy tudományt tett. Ezért sokaknak vélemények az, hogy az Égyiptomiak találták volna fel. De hihetőbb, hogy ott kezdődött ez, hol az embe-

---

a) A szentírás bizonyítása szerint, Móses jártas volt minden bölcsességében az Égyiptomiaknak. Philó a Móses életéről írt könyvben bővebben azt jegyzi-meg: hogy Móses a számokat, földmérést, musikát, sőt a képes írásban allott titkos bölcseséget is megtanulta az égyptomi tanítóktól.

rek először társasági életre lépven, gondolatjaiknak, dolgaiknak elkerülhetetlen közlése egymással szükségessé tette feltalálását. Ugy látszik, hogy magok az Egyiptomiak a' Zsidóktól vették. Abrahám, Alexander szerint (a' Zsidók historiájában), Egyiptomban, Heliopolisban, mint egyéb tudományokra, úgy a' csillag magyarázásra (astrologiára), melynek eredetét Enókhig vitte fel, 's gyaníthatóképpen a' hieroglyphikonra is tanította az egyiptomi papokat; mert maga a' szent könyv is mutatja, hogy a' képezetekkel, példázatokkal (symbolumokkal) való élés a' Zsidóknál milyen régi lett legyen. Az ezekben járatlanok által való magyarázatjai a' szent könyvnek (Bibliának) többszöri fogyzatok. Ime a' gondviselésnek csuda rendje! — Abrahám általadja esméreteit — tudományát Egyiptomnak, e' megtartja, 's kiszélesítve visszaadja az ő maradékának, Mósesnek; hogy az elnyomatott Abrahám nemzetségét sok idők mulva megszabadítsa, naggyá tegye.

Az Egyiptomiak azután is, hogy Taaut b) a' maga által talált betüket közzikbe bévitte, megtartották a' képes írást (hieroglyphikont) is. A' közönséges tudományokat, mint földmérést (geometriát), csillagmagyarázást, számvetést (arithmetika), 's a' t. a' betűknek adták; a' szent és titkosokat, az isteni, polgári tudományokat (theologia, politika), az élő testek természet tudományát (physiologia) pedig a' képezetekbe (symbolica figurákba) rejtették. Az Egyiptomiak tudományainak e' kettős ágazatját bizonyítják Philó, 's Clemens Alexandrinus is. Ezeket a' titkos tudományokat (mysteriumokat) csak a' tudósabb papok tudták — értették. Ezeket titokban is tartották a' nép előtt, résszerént a' babonás vadságtól való félelem miatt, résszerént csudatevő tekintetek fenntartásáért: sőt a' nép azt hitte, hogy egy különös égi erő (Origenes szerint a' virtus) feje ezen

b) Ez a' Taaut vólt az Egyiptomiaknak első tanítója — Philóbiblius szerint, ki ama régi phoeniciai történet írónak Sankhuni onnak írásából egy részt, Eusebius szerint, jól görögre fordított; mely mássa a' Móses írásainak.

tudományoknak tudósoknak. Isis, Serapis papjai sokat is tartottak meg ezekben Mósesnek, 's a' világnak. Hogy ezen titkos tudományt megörökösíthessék — pyramissaikat, obeliskossaikat, templomaiknak ajtajit eféle képezetekkel (figurákkal) töltötték az Égyptomiak — S. Cyrillus Alexandrius, Anastasius Synaita — antiokhiai patriarkha, és Lucanus szerént:

Nondum flumneos Memphis contexere libros
 Noverat, in saxis tantum volucresque, feraeque,
 Sculptaque servabant magicas animalia lingvas.

A' Görögök, az orpheusi, soloni — lantokon, c) pennákon d) egyéb tudományok közt, az illy nemüket is által plántálták Égyptomból magok közé; 's ha nem használták is oly nagy mértékben, mint azok; csak ugyan lehet nálok is nyomát látni. Erre mutatnak a' Pythagorás képezetei példázatai (symbolmai) is. e) De még más vadabb nemzeteknél is esméretes volt a' képes írás. Diodorus szerént (Biblioth. hist. l. 3. c. 2.) a' Szerecsenek írásai hasonlók voltak különbféle állatokhoz, az emberi végreszekhez, 's főként némelly muszerekhez. Olaus Magnus szerént (l. 1. c. 21.) némelly éjszaki népek magok magános számolásaikban, betük helyett, állati jegyekkel (figurákkal) éltek. A' Scytháknál sem volt ez esméretlen. Királyjok, Idanthura (Pherekydes Syrios szerént — Clemens Alexandrinusnál) a' haddal fenyegetőző Dárius Hystaspisnak levél helyett — egeret, békát, madarat, hajító dárdát vagy nyilat, 's ekét küldött. Ezt Dáriusnak egy hadi tisztje Orontopagas így magyarázta: Az eger a' lakhelyeket, a' béka a' vizeket, a' madár a' levegőt, a' dárda, nyil a' fegyvereket, az eke a' tartományt jegyezván

-
- c) Orpheus maga írja az Argonautákban, hogy járt Égyptomban.
 d) Proclus szerént Solon Égyptomban, Saiban Partanit, Heliopolisban Oklapi, Sebemytóban Ehimon nevü papokat hallgatta; 's kétségen kívül a' titkosokat is tanulta.
 e) Pythagorosnak tanítója volt a' Heliopolisi Aenopheus. Symbolumait magyarázta Cyrillus, Julianus ellen a' 9-ik könyvben.

— által adják az országot; Xiphodres ellenben így: ha egéreként földbe, békaként vízbe nem buvunk, mint madarak el nem repülünk, a' Scythák fegyverei által földre kerülünk. Ez utolsó telék bé. E' volt hát a' jegyek helyes magyarázatja értelme.

Ezen képes írási tudománynak, beszédmódnak több nemei voltak, vagynak. Ide tartoznak a' symbolum, kifejező képe valamely gondolatnak; az aenigma, megfejteni való képezet találos mese. Ennek két nemei vagynak. Az aenigma, Julius Pollux szerint tréfás; a' gryphus — valós is volt; az emblema, fontos gondolatok képezete — példázatja; az apologus, erkölcsi, meséző, mentő képezet; a' parabola, hasonlatosság szerénti képezet — példázat. Kettős ez is — köz és fontosokat magában foglaló; a' hieroglyphicum, — kép-irat — állati, 's egyéb képek, melyekkel betük, szók, kitételek helyett éltek. Mindezek a' képezetek, példázatok közzé tartoznak. Nevezetes volt hajdon az ilyekben, különösen az aenigmákban Kleobulina; kinek káka - fonásait, csudául — megfejtésül az égyptomi királyhoz, bölcssekhez is elvitték.

Idővel a' képes írásnak mind becse, mind emlékezete elkezdett veszni; és annyira, hogy már ma, nem csak maga, sőt még neve is a' nagyobb rész előtt esméretlen. Méltónak találtam, a' régiségnek ezen tiszteletre méltó ereklyjeit, melyek a' vallási világi bölcsesség darabos kincseit, magokban elrejtve, késő százszakoknak, hiven, szentül megtartották, bár röviden megeleveníteni. Ezen célra használtam Nilusi Horus Apolló f), 's mások munkájit; melyekből rövidítve kijegyzettem ezen nevezetesebbeket: —

---

f) Horus és Apolló az Égyptomiaknál egyet tett; tehát vagy a' név megcseréléséből, vagy annak magyarázásából lett a' Horus Apolló. Photiusnál, Suidásnál Horapollóna név is találtatik. De ki lett legyen ez a' Horus vagy Horapolló, kétséges. Azok hibáznak, kik Coelius Rhodiginussal azt hiszik, hogy ez a' hieroglyphicus Horus Apolló, egy lett volna, amaz égyptomi nemes, 's a' Theodosius idejében igen nevezetes grammaticus Horapollóval; mert ez Suidás szerént, panopolisi volt, és görög író. Egy más Horussal sem egy; mert nilusi, nem alexandriai volt; nem is görögül, nem égyptomi nyelven írt, Suidás sem emlékezik az alexandriainak munkáji közt

1.

Ö r ö k k é v a l ó s á g.

Az örökkévalóság kifejezésére — napot, holdat rajzoltak; mint öröklétü égi testeket.

2.

V i l á g.

Ennek kifejezésére — maga farkát rágó kigyót, tarka héjjat. Azért, mert, mint a' kigyó esztendőnként felső héjját elveti — meg ifjul, úgy a' világ természet is; 's mint a' kigyó önnfarkát rágja; úgy a' földi világ minden földi lényt megemész, elnyel. A' tarkaság a' csillagokat, égi testeket jelenti.

3.

E s z t e n d ő.

E' helyett — egy aszszonyt — Isist — ki az Egyiptomiak Istene is volt; 's egyszer'smind egy csillagzat, mely égyptomi nyelvem Sothisnak, görögül Astrokyonnak, nálunk kutyának (canicula sirius) neveztetik — változó nagyságában, színében, 's feltettzéséből az egész esztendőre jövendöltek; innen az esztendőhez hasonlitották. Még szebben képezték az esztendőt — pálmafát rajzolva; minthogy ez a' fa, egyedül minden fák közt, minden új holdra (ujság-ra) új ágakat hajt ki; és így a' holdnapok száma szerént — tizenkettőt.

4.

H o l d n a p.

E' helyett ismét — pálmaágot, a' csak most irt

---

hieroglyphikáról. És így ez a' nilusi Horus Apolló, nem egy a' Horus és Horapolló görög irokkal, ezeknél régibb is. Nilusinak neveztetik Nilus égyptomi városról, melyről emlékezik Hecatacus Stephanusnál a' városokról. A' Nilus név hármias jelentésű: jelent folyóvizet, várost, és templomot. A' nilusi Horus Apolló égyptomi

okból; vagy lefordított szarvu holdat; jelentve vele a' hold és holdnap fogytát.

5.

Közönséges esztendő.

E' helyett — egy — negyedrészt szántó földet; a' szökő esztendőt kiegészítő nap negyedekre ezélezve. g)

6.

M e n y e g z ő.

Lakadalom, házasság jegye volt két varju; azt állítván, hogy ez a' madár kettőst tojik; egyikből a' him, másikkól a' nőstény kel ki — a' férj, 's feleség.

7.

N a p - é j - e g y e n l ő s é g e k.

Ezeket ülő kynokephalossal (majommal) képezték; minthogy ez az állat a' két nap-éj-egyenlőségekkor, nappal — éjjel tizenkétszer — az az, minden órában vizellik, 's olykor napjában tizenkétszer — az az, minden órában ugat.

8.

I n d u l a t.

Indulatosság — harag helyett — orozslánt rajzoltak; mérgességére, mérges tekintetére czélezve ezen állatnak.

---

nyelven irt munkáját a' hieroglyphikonját görögre fordította Philippos, görög író. Fordították, magyarázták Pierius, Merur, 's mások; de sok helyen hibáson. En Caussinust követtem inkább.

- g) Az Egyptomiaknál kétféle esztendő volt: polgári, közönséges, és nagy, nálunk szökő. Amaz állott 365 napokból, a' hat — hat szökő esztendőt formáló órák nélkül; eme — négy polgáriból — 366 napokkal. A' polgárit napénak is nevezték; imádván Isten gyanánt a' napot, holdat — Osiris vagy Serapis, és Isis nevek alatt. Osirisnak kilencz könyöknyi smaragd-állóképe nalok — Apion által, mint csuda említettik.

9.

E r ő- h a t a l o m.

E' helyett ismét — az oroszán első tagjait, azokban lévén ezen állatnak főbb ereje.

10.

V i g y á z á s.

Vigyázóság — őrizet helyett — ugyan csak az oroszán fejét; minthogy ez ébren béhunya, aluva nyitva tartja szemeit. h)

11.

R e t t e n t ő s é g.

E' helyett is — oroszánt; rettentőségéért.

12.

V é d e l e m

Helyett — béfelé néző férjfi-, 's ki néző asszonyi főket rajzoltak; a' bel 's külvigyázatot jelelve velek. i)

13.

T i t o k t a l a n s á g.

E' helyett — nyulat; mely mindég nyitva tartja szemeit.

14.

B e s z é d.

Helyett — nyelvet, 's vérmes szemet, vagy kezét; ezek által menvén véghez — beszéd, cselekedet.

h) Innen jöhetett szokásba — az oroszán - képeknek ajtókhöz — kapukhoz tétele.

i) Hasonló babonából a' zsidó asszonyok mejjeiken nyakról csüggő drága edénykéket viseltek — vedül; 's azokat a' lélek lakházanak nevezték.

15.

Hallgatás

Helyett 1095-ös számot; ennyi nap lévén három közönséges esztendőben; mely idő alatt, ha meg nem szólal a' kis gyermek — néma lesz.

16.

Távolról jött szó hang

Helyett — menydörgést; ennek hangja messzeható, 's erős lévén.

17.

Izlés

Helyett — száj elejét; vagy fogokhoz érintett nyelvet; ezek lévén az izlés eszközei.

18.

Külföldről későn hazájába visszatért

Helyett — phoenixet; minthogy ez a' madár, midőn halála közelget, ötszáz, némelyek szerint ezer, mások szerint hét ezer, ismét mások szerint több, kevesebb esztendőkorán visszateér Égyiptomba; 's ott nagy költséges pompával eltemettetik. k.)

19.

Tudomány

Helyett — harmatot öntő eget; a' tudományok égi származására czélozva; 's arra, hogy, mint a' harmatot a' lágyabb, hajlandóbb plánták magokba veszik, 's általa megfrissülnek; 's a' durvábbak — nem: úgy a' tudományt is a' fejlődhető elmék felfogják, lelki elevenülést nyernek általa; 's a' nehezebb értelemmel ellenkezőleg esik.

k) Az Égyiptomianál sokba került a' szent állatok temetése. Néha (Diodor szerint) a' természetére felvigyázók vagonán kívül — ötven talentumba is.

20.

S z á j

Helyett — kigyót; csak szájával érvén valamit ez az állat.

21.

H a l l á s

Helyett — bika-fület; minthogy a' bikák nagy távolságról is hallanak.

22.

S z e m é r m e t l e n s é g

Helyett — arcátlanúság helyett — legyet; elég unalommal tapasztaljuk, főként nyári napokban — miért.

23.

S z o r g o n d o s e s m é r e t

Helyett — hangyát; minthogy ez télre eledelt gyűjtven magának, el nem véti a' helyet, hova rakta volt.

24.

M a g z a t

Helyett — egy ravasz ludfélét; melly, mint a fogolymadár is, annyira szereti — őrzi fiait, hogy a' vadászoknak önként elejekbe veti magát, hogy fijait fedezhesse, 's mig elrejtezhetnek, menthesse. 1)

25.

G o n d o l a t l a n s á g ,

Eszelősség helyett — pelikánt; minthogy földbe ásván tojássait, midőn az azok körül rakott száraz

1) Ezért az Égyptomiak tisztelték ezt az állatot.

ganéjt meggyújtják, annak óltása eránti törekedése közben szárnyai elperzselődvén — megfogatik.

26.

Háládatosság

Helyett — bűdösbankát; minthogy ez a madár öreg szüléjinek elhányt tollaiból fészket készít, 's táplálja azokat, míg tollaik kinövéen, újra magokon segíthetnek.

27.

Háládatlanság,

Igazságtalanság helyett — vízi lónak kettős lefordított körmeit; minthogy ez az állat, megerősödvén attyát elveri — megöli, 's annyával párosodik. Ezen célra és okból galambot is rajzolnak; mellynek husát ragadó nyavalyák, veszedelmes időjárás alkalmával egészségesnek tartván, azzal éltek, főként királyjaik az Egyiptomiaknak.

28.

Lehetetlenség

Helyett — vizben utazó emberi lábokat (fenekeket nem érve); vagy fő nélkül járó embert, mint-hogy mindkettő lehetetlen.

29.

Rosz király

Helyett — kigyót, farkát szájában tartva; 's ezen köz közepén a király neve írva; a föld körének uradalmára célozva.

30.

Királyának engedelmes nép

Helyett — méhet; minthogy ez az anyának, királynak, engedelmes, azt követi.

31.

S z é l

Helyett — szárnyait kiterjesztett ölyvet; mint-ha a' szélnek is szárnyai volnának.

32.

T ü z

Helyett — égre emelkedő füstöt; öszszeköttetésekre nézve.

33.

Ö z v e g y s é g ,

Tiszta özvegységben élő aszszony helyett — fekete nöstény galambot; azt tartván, hogy ez is himje veszte után hasonlóul él.

34.

E l l e n s é g e s k e d é s

Helyett — skorpiót és krokodilt; egymás vesztére törekedést jelentve.

35.

A l j a s s á g ,

Mértékletlenség helyett — sertést; ennek természetére czélozva.

36.

V é n m u s i k u s

Helyett — hattyut; ez is vénségében énekli kedvesebben el magát.

37.

M a g t a l a n s á g

Helyett—öszvért; ilyennek tartván ezt az állatot.

38.

Fiu- vagy leány- magzat születése

Helyett — jobbra, vagy balra néző bikát; jobbra, ha fiu, balra, ha leány a' gyermek. A' régiek (s némelyek ma is) a' jobb felet jónak, a' balt rossznak tartván. Azt is jegyezvén meg némely természetvizsgálók, hogy a' tyuk is a' himtoját jobb, a' nöstényt bal felén hordozza hasának.

39.

Erőtelen vakmerő

Helyett — denevért; minthogy a' szárnyas egér is tollatlan lévén, repülni igyekezik.

40.

V a k

Helyett — vakondokat; e' sem látván jól.

41.

Önmagának temetőt készítő

Helyett — kihullott fogait elásó elefántot; ezen szokásáért emez állatnak.

42.

Sokáig élt

Helyett — természetes halállal elveszett varjut, hosszas életü lévén ez a' madár.

43.

Hizelkedés által megcsalatott

Helyett — szarvast és sipost; azt tartván, hogy a' szarvas a' sip hangjára annyira elmerül gyönyörködésében, hogy könnyen elfogathatik.

44.

Jö v e n d ő b ő s z ü r e t

Helyett — büdösbankát; melly ha igen korán kezd énekelni tavasszal: sok 's jó bort tartatott jövendőlni.

45.

Ö n m a g á r a j ó l v i g y á z ó

Helyett — őrző darut; minthogy ezen madarak, főként éjjel, rendre őrt állnak; igen vigyázók.

46.

É h h e l h a l t ö r e g

Helyett — mélyen behorgadt orru sasat; ez is ha elvénhedik, igen görbült orra miatt nem ehétvén, elpusztul.

47.

N y u g h a t a t l a n

Helyett — varju-fiakat; annyok repülve is étetvén ezeket.

48.

B ö l c s,

Felsőbb tudományokban jártas helyett — repülő darut; minthogy ez igen magasan a' fellegeknél látszik repülni.

49.

E m b e r g y ü l ö l ő,

Megvetett, utálatos helyett — angólnát; minthogy ez a' többi halakkal nem társalkodik.

50.

Vesztegető,

Magáét, másét hamar eléő helyett — polypust; ez is, ha egyéb eledeliben szükül — önmaga ágait eszi meg.

51.

Becsületes,

Üldöztetett helyett — téntaférget (tengeri rákhalat); minthogy ez az állat, ha üldöztetik, fekete vizét kiönti gyomrából a' vízbe, 's láthatatlanná tévén magát — megszabadul.

52.

Magátkedveltető,

Mindeneknél kedves helyett — lantot; kedves tulajdonságáért — hangjáért.

53.

Igazságos,

Egyenes helyett — strucztollat; szárny-tollai ezen madárnak mindenfelől egyenlők lévén.

54.

Építő

Helyett — emberi kezét; ez által tétetvén a' munka.

Clemens Alexandrinusból.

(Stromat L. 5.)

1.

Születés, halál, Isten, gyűlölség, szemérmertlenség.

Egy égyptomi templomban, ezek helyett állott — gyermek, öreg, ölyv, hal, krokodil. Az egész

összetéve ezt tette: A' ki születik, meg is hal; az Isten gyűlöli a' szemérmertlenséget — vétket.

2.

Nagy lélek, bátorság

Helyett áll — ló; tulajdonságáért.

3.

Földmivelés, élelem

Helyett — ökör; mint azoknak eszköze.

4.

Elme - testerő

Helyett — sphinx; minthogy a' képzet ezen csudának emberfőt, madár - szárnyakat, oroszlán - talpokat körmeket adott.

Diodorusból.

(Biblioth. Hist. L. 3.)

1.

Minden siető hirtelen sebes dolog

Helyett állott az Égyptomiaknál — ölyv; tulajdonságáért.

2.

Veszettség

Helyett — krokodil, mérges természetéért.

3.

Testőrző.

Helyett — szem; a' látásért, vigyázásért.

4.

Éldelem-kereset

Helyett — jobb kéz, kitárt marokkal.

5.

Takarékosság,

Vagyonkimelés helyett — bal kéz, összeszorított marokkal.

S. Cyrillus Alexandrinusból.

(L. 9. adversus Julian.)

1.

Isten fővalóság

Helyett rajzoltak az Égyptomiak — szemet; alája kiráypálczát, vagy fennálló botot: a' szemmel a' mindenható — királyi méltóságra, a' fennálló bottal az örök hatalomra mindeneket fenntartó teremő erőre czélozva.

2.

Ég

Helyett — aspist (kigyót); minthogy ez testét körformába kerekitheti; 's az ég, égi testek formájok — ut jok isillyen.

3.

Idő

Helyett is — kigyót; minthogy ennek is teste hosszu, 's bonyolagva halkal halad; mint az idő.

4.

Dühösség.

Harag helyett — égő szeneken álló vas rostélyt, rajta lévő szivvel; az indulatok hevéré czélozva.

Anastasius Synaitából.

(Anagotic. Contemplat. in Hexaemeron. L. 1.)

1.

Öröklét

Helyett rajzoltak az Égyptomiak — önnfarkát evő sárkányt; a' dolgok egymást emésző — nemző örök folyására czélozva ezzel.

Szép látni az ós elmék képzeiteit. Tisztelni való a' darabos régiség is.

A' tudósok és irók némelly hibájiról.

„**A**z országok történetei az emberek nyomoruságát, a' tudományok történetei az emberek boldogságát, nagyságát rajzolják, 's ezen okból az utóbbiak, mellyeket a' philosoph sok tekintetre nézve nagyra becsül, minden egyebeknek is, valakik az emberi nemzetet szeretik, nagy mértékben ajánlják magokat.” — Így kezdi el a' halhatatlan Gibbon egy becses értekezését*); de egyszer'smind mindjárt ezt is hozzá teszi: „melly igen kívánnám, hogy ezen örvendetes igazság semmi kifogást sem szenvedne. Azomban az emberi gyarlóság a' tudósok magános tanuló szobájiba is igen gyakran becsuszik; az embert még a' bölcsesség ezen menedékén is gyakran az előítéletek az igaz utról félreviszik, a' szenvedelmek gyötrik 's külömbféle gyengeségek lealacsonyítják.” Ezen szomorú állítás bizonyosságául czéljához képest csak azt az egyet említi, hogy a' tudósok is, mint más emberek, az állhatatlanság törvényének alája vagynak vetve 's a' módizás a' tudományok országában is szokásban van. „Minden országokban 's minden időkben, ugy mond,” egyik vagy másik tudomány elsőseget 's nagy tekintetet nyert, 's a' többiek méltatlanul hátra tétettek, 's csaknem feledékenységben hagyattak. Nagy Sándor következőji alatt a' metaphysika és dialektika, a' romai szabad köztársaságban a' polgári igazgatás tudománya 's az ékesszollás mestersége, Augustus uralkodása alatt történetírás és a' poësis, a' középidőben a' nyelv- és törvénytudomány, a' ti-

---

*) Ezen munkácskájá: Essai sur l' etude de la literature.

zenharmadik században a' Scholasticusok bölcselkedése, az utánna következőkben a' tizennyolczadikig a' széptanulmányok és mesterségek egymásután elébb az emberi csudálkozásnak, azután a' megvetésnek tárgyai voltak. Most a' természet tudománya és a' mathesis ülnek a' trónuson; minden testvéreink ezeknek gyözüdelmi szekeréhez vagynak lánczolva, vagy legalább ezeknek gyözüdelmi pompáját segítik fényesebbé tenni. Talán ezeknek megbukása sincs már meszsze.

Mindazáltal szerencséseknek tartathatnának a' tudósok és írók, ha az itt említett hibán kívül mások és nagyobbak is nem vettethetnének szemekre. De ki nem tudja, melly gyakran és sokan nem is ok nélkül vádoltatnak sok egyéb gyarlóságokkal is, p. o. hogy elméjük szüleményeit felettébb szereték 's tévedéseiket igen nehezen esmerék meg, hogy nagyon kevélyek és nagyra vágyok, hogy béresekhez illő 's haszon-kereső lélektől vezéreltetnek, hogy tekintetek nevelése végett alávaló ravaszságokat követnek el, hogy a' magok ideje ellen panaszolkodás által magokat nevetségessé teszik, hogy mások írásait alattomban meglopják 's a' többi. Azomban alig van egy hiba is, melly általok többször követtetnék el 's rajtok jobban szembe tűnne, mint az indulatos perlekedés és czivakodás. Életek története nagyon gyakorta azt mutatja, hogy olly vitálkodásokba 's veszekedésekbe keverednek, mellyekben az irigység, rágalmazás, harag, csufolódás, pártoskodás, ravaszság, 's száz más alacsony indulatok minden mérgeket kiöntik. Ugy látszik az ilyen esetekben, mintha semmiféle egyéb emberek sem esküdnének úgy össze a' magok és mások nyugalma ellen, mint a' tudósok *). Ezt annál inkább lehet sajnálni, minthogy

*) Ide Swift igazmondásaiából e' következőt jegyezzük: „Franciaországban ritkán zúgolódnak egymásra az írók, egyébha személyes gyűlötségben vagynak egymással; — Angliában ritkán mond egyik a' másikról jót, egyébha személyes barátok.” Hat a' magyar írók, mellyik nemzettel tartanak? — Ugy látszik két felekezetre oszlanak: az egyik ezzel, a' másik amazzal tart.

e' miatt sokan a' tudományokat megvetik, legalább azt a' jó vélekedést, mellyel erántok voltak, elvesztik. A' tanulatlanok azt gondolják, hogy ők megtanulták volna, mint kelljen indulatjaikat zabolázni 's mértékelni, ha egész életüket könyvek olvasására fordították volna. De hogyan maradhassanak meg ezen vélekedés mellett, ha hallják és látják, melly méltatlanul bánnak a' tudósok egymással, mint üldözik egymást, 's mint panaszkodnak szerencsétlen sorsokról.

Ebből azt a' tanuságot kell vennünk, hogy semmit sem nehezebb embernek magának megszerezni, mint a' lélek csendességét és nyugalmát. A' jó könyvek olvasása ezen czél elérésére első tekintettel igen alkalmas eszköznek látszik lenni; de igen ritkán segíti azt elérni 's igen gyakran inkább az ellenkező vétekbe ejt. Horatius nem gondolta meg ezt, midőn ezt mondotta: Elég nekem az Istent arra kérnem, hogy tartsa meg életemet 's adjon gazdagságot: a' lélek csendességét magam megszerzem magamnak:

Quid sentire putas? quid credis amice precari?
 Sit mihi, quod nunc est, etiam minus: ut mihi vivam
 Quod superest aevi, si quid superesse voluit Di:
 Sit bona librorum, et provisae frugis in annum
 Copia: ne flitem dubiae spe pendulus horae;
 Sed satis est orare Jovem, qui donat et aufert,
 Det vitam, det opes: aequum mi animum ipse parabo.

Mit gondolsz barátom. melly érzékenységre
 Szendergek? melly kérést küldök fel az égbe?
 Azt, hogy csenddel birjam csekély értékemet?
 'S magamnak élhessem, a' mig tart, életemet?
 Legyen könyvem, legyen egy egy esztendőre
 Gondtól mentő kenyér eltéve előre.
 Elég Jupitertől olly dolgokat kérnünk,
 Mellyekhez nem lehet nála nélkül férnünk —
 Vigyázzon életemre 's eltáplálására,
 Gondom lesz magamnak szivem nyugalmára.

Horatius nagyon csalatkozott: a' mire az Isten segedelmét nem tartotta szükségesnek, épen azt kelle

vala saját erejétől legkevesebbé várnia 's leginkább Jupiter-től kérnie; mert sokkal könnyebb saját szorgalom által tisztségekre és gazdagságokra, mint a' lélek nyugalma-ra szert tenni. De azt fogja valaki mondani, hogy a' gazdagság és tisztségek olly dolgoktól függnék, mellyeket nem rendelhetünk tetszésünk szerént. Erre azt felelem, hogy a' szenvedelmek lecsendesítése, a' sziv nyugalma 's a' lélek megelégedése ezer olly dolgoktól függnék, mellyek nincsenek hatalmunkban. A' gyomor, a' lép, a' nedvedénykék, az agyvelő rostócskái 's száz egyéb orgánok sokszor sok nyugtalanságot, irigységet 's bosszúságot okoznak. 'S megváltoztathatjuk e ezen orgánokat. A' mit Horatius más helyen (első könyvbeli első levelének utolsó versében) a' bölcsről mond: Praecipue sanus, nisi cum pituita moloesta est, kivált egészséges, kivévén egyedül, ha benne is a' rossz nedvesség öszvegyül; azt igen helyesen lehet a' lélekre is alkalmaztatni, ha ezen szón: sanus, a' lélek nyugalma-t értjük.

Gibbonnak feljebb említett illy czimü munkácskájáról:

„Essai sur l' etude de la literature.”

Gibbon ezt 1759^{ben} 22 esztendő-s korában írta francia nyelven 's nem sokára azután angolyra is fordította. Célja benne az volt, hogy kedves tudományát, a' literaturát, mentse 's a' megvetés ellen, mellynek sokak előtt tárgya-va kezdett lenni, védelmezze. A' literaturán pedig a' classica literaturát érti, vagy a' régi görög és római classicusok jó izléssel tanulását 's értését, következképen mind azon tanulmányokat is, mellyek ehhez megkivántanak. Ezen munkácska nem egyéb, hanem az a' mi-nek önnbiográphiájában utóbb Gibbon maga nevezte, *tudós mindenféle, világos rend és belső egybenfűgés nélkül*. Mindazáltal igen sok hasznos és fontos

dolgok fordulnak elő benne, mellyek olly fiatal korban csak egy olly zsenitől származhattak. Előbeszédében azon panaszkodik, hogy a' régiek jó izléssel öszvekapcsolt tudós esmerete nagyon elmellőztetik. „Olvassuk ugyan,” így szól, „még most is a' régieket, de már nem tanuljuk őket gondosan. Nem fordítunk reájok olly nagy figyelmet és ollyan tudományos esmereteket, millyeneket olvasójiktól Cicero és Bossuet kívánnak. Vagynak még most is jóízlésű emberek, de literátorok kevesen vagynak; 's ha tudjuk, mint megvettetik a' literátura, 's ha tovább meggondoljuk, hogy a' tudósok minden jutalomról könnyebben lemondanak, mint a' közönség tiszteletéről, nem fogunk rajta csudálkozni.”

Mililyen lélek légyen a' könyvben, arról legyen itt egy pár példa.

1.) *A' szép literátura feléledésének, gyarapodásának 's hanyatlásának rajzolatja.*

Konstantinápoly elfoglaltatott Mohamed fegyverre által. A' Meditzések az elhagyott Muzákat befogadták 's a' tudományokat előbbmozdították. Erasmns még többet tett; nekik szentelte életét. Homerus és Cicero ollyan országokba hatottak be, mellyeket Sándor nem esmert, 's a' Rómaiak meghódoltatni nem tudtak. Ezen századok szépnek tartották a' régieket tanulni és csudálni; a' mienk azt hiszi, hogy könnyebb őket nem esmerni és megvetni; 's mind amazoknak, mind ennek igazok van. A' hadviselő olvasta őket sátorában. Az ország kormányán ülő tanult belőlek kabinetjében. Még a' szép nem is, melly különben kellemeivel megelégszik, a' tudományt nekünk engedi, Deliát idealjáva tette, 's szeretőjében Tibullust kívánt találni. Ersébet, melly név a' dologhoz értőnek mindent mond, Herodotból tanulta az emberiség jusait egy új Xerxes ellen védelmezni, 's az ütközeteket elvégezvén, Oschyrussal magasztalta magát a' salamisi győzödelmesek neve alatt.

Kristinát azért, hogy a' tudományokat az or-

száglásnál feljebb becsülte, a' politikus nem ok nélkül megvetheti, 's a' philosoph gáncsolhatja, de a' tudós tisztelni tartozik. Ezen királyné olvasta a' régieket 's becsülte 's magyarázójkát különösen Salmásiust, ki sem azt a' csudálkozást, mellyet a' maga idejebeliectől nyert, sem azt a' megvetést, mellyet ma eránta mutatunk, nem érdemelte meg. Kristina tagadhatatlanul nagyobb mértékben csudálta ezen tudósokat, mint kellett volna. Én sokszor voltam védelmezője, de tisztelője soha sem, 's megvallom, hogy magaviselete nagyon durva 's tudományos dolgozása sokszor igen keveset érő volt, 's hogy pedantos tudós-ságba merült értelme azt magyarázta, a' mit érezni kellett, 's a' helyett hogy gondolkodott volna, mindenünnen mindenfélét öszvehordott. Akkori tisztelőji általlátták vizsgálódásainak hasznát, de azt nem, hogy azokat a' philosophia fáklyájával meg kellett volna világositani.

Az ész világa felderült. Descartes nem volt tulajdonképen tudós, de a' szép tudományok sokat köszönnek neki. Egy megvilágosodott philosoph Le Clerc ennek tanításmódját örökségül vette, 's a' kritikának igaz törvényeit kinyomozta. Le Bossu, Brumoi, Boileau, Rapin jobban megesmertették a' világot azon kincsek becsével, mellyeket birt. Egyike azon tudós társaságoknak, mellyeknek XIV. Lajos halhatatlanabbá lett, mint gyakran veszedelmes nagyravágyásával már akkor elkezdette azon vizsgálódásokat, éles észet, kellemet és tudósságot egyesítenek magokban. Ezekben sok új tanulmányokat, a' mi csak nem annyit ér, mint az új találmányok, szerény és tudós tudatlanságot lelünk.

Ha az emberek szintén olly okosan gondolkodnának, mikor valamit cselekesznek, mint mikor valamit irnak, ugy a' szép tudományok, a' köznép csudálkozásának 's a' bölcsek tiszteletének tárgyává lettek volna.

Ezen időpontban kezdődött a' szép tudományok hanyatlása. Már jóval azelőtt panaszolkodott erántok Le Clerc, kinek a' szabadság és a' tudományok olly

sokkal tartoznak. De a' Francziáknál a' régiek, és az ujjak elsőbbsége felett folytatott perlekedés ejtett rajtok halálos sebet. A' harczoló felek erejekre nézve felette igen különböztek egymástól. Egyfelől Terrason szoros logikája, Fontenelle hajlékony philosophiája, La Motte szép és szerencsés írásmódja, 's Saint Hyacinthe könnyü enyelgése versenyt törekedett Homéért egész Chapelainig lealacsonyítani. Másfelől a' másik felekezet ezeknek nem egyebet, hanem csekélységekhez ragaszkodást, a' régiek természeti elsőségéről álmódzást, előlitéleteket, rágalmazásokat, és citatiókat hordott elő, az által magát nevetségessé tette. A' nevetségesebből valami az, az általok védelmezett régiekre is ragadott, 's az a' szeretetre méltó nemzet, mellynél a' harcz folyt, a' nevetségest és nem igazat nem különbözteti meg egymástól.

Ezen időtől fogva philosophjaink csudálják, hogy még vagynak olyan emberek; kik egész életüket szók és tettek öszveszedésében töltik el, 's a' helyett, hogy értelmeket világosítanak, csak emlékezeteket terhelik. Ugy nevezett szép elméjü írójink pedig általlátták, melly hasznos nekik az olvasók tudatlansága; 's megvetették mind a' régieket, mind azokat, kik vélek munkájik tanulásával foglalatoskodtak.

2.) *Nagy emberek, kik literátorok voltak.*

A' nagy emberek példaji semmit sem bizonyítanak meg. Cassini minekelőtte a' plánéták járását rendbe szedte, azt vélte, hogy azokban az emberek sorsát lehet olvasni. Azomban, ha valamelly felekezetben nagy számmal vagynak, az eránt már előre kedvező előlitéletet támasztanak, 's ha a' vizsgálatot és próbát kiállják a' felekezet mellett biznyságul szolgálnak. Könnyü általlátni, hogy gondolkodásra termett jeles elmék 's eleven és fényes képzelő tehetségek olly tudományban, melly csupán az emlékező erőt foglalatoskodtatja, kevés kedvet fognak találni. Azon emberek közül, kiknek a' világ a' megvilágosodást kö-

szönheti a' szép literáturat szerették, sokan magokat benne jeleseké tették, 's közülök egy sem, vagy csaknem egy sem vetette meg őket. Grotius szemei előtt az egész régiség fátyol nélkül mutatta magát, ő az attól kölcsönözött világosság, segedelmével magyarázta meg a' szent könyveket, győzte meg a' babonát, és tudatlanságot, 's kevesítette a' haboru pusztításait. Ha egyfelől Descartes egészen a' philosophiának adta magát 's minden arra nem vezető tudományt megvetett: másfelől Newton nem szégyenlett az időszámlálásról systemát írni, mellynek sok csudálói voltak. Gassendi, ki a' tudósok között legjobb philosoph, 's a' philosophok között legjobb tudós volt, Epicurust mint éleseszü philologus magyarázta, mint mély természetvizsgáló védelmezte. Leibnitz hosszas és mély historiai nyomozódásairól ment által a' véghetlenségek vizgálására. Bayle szótára mindenkor úgy fog nézetni, mint a' zsenivel egyesített literaturabeli széles és mély tudománynak halhatatlan emléke.

3.) *Literátorok, kik nagy emberek voltak.*

Ha csak azok vétetnek is gondolóra, kik minden szorgalmokat a' literáturára fordították, a' dologhoz értők 's részrehajlatlanok mindenkor fogják becsülni és tisztelni Erasmus éles eszét, messze terjedő értelmét; Casaubonus és Voss Gerhard pontos gondolkodását; Lipsius Justus elevenségét; Faber Tanaquill izlését és finomságát; Voss Isák termékenységét 's széles tudományát; Bentley merész mélységét; Massieu és Fraguier kellemeit; Sallier jóllátó kritikáját; le Clerc és Freret philosophi lelkét. Ezen nagy embereket nem fogják soha egy karba tenni a' csupa tudós kölcsönvevőkkel, a' Gruterekkel, Salmasiusokkal, Mossonokkal és sok egyéb ilyen férjfiakkal, kiknek munkáji igen ritkán izleltetik meg magokat, 's kik csudálkozásunkat soha sem 's tiszteletünket is csak néha érdemlik.

4.) *A' régi irók becse.*

A' régi irók azoknak, kik nyomdokaikba lépni akarnak, remekeket hagytak; mások pedig olyan munkákat az olvasásra, mellyekből a' jó izlés regulájit merithetik 's üres orájikban hasznót nyerhetnek, 's mellyekben az igazság mindenkor a' képzelő tehetőség által szépitve jelenik meg.

5.) *A' tudományok nem a' fényüzésből származnak.*

Azt mondják, hogy a' tudományok a' fényüzésből származának, 's hogy a' megvilágosodott nemzet mindenkor egyszer'smind bünökbe is merült. De a' tudományok nem leányai a' fényüzésnek, hanem mind azokat, mind ezt a' kereskedési iparkodás és szorgalom szüli. Az emberek első szükségei kielégítésére elégségesek a' mesterségek tökéletlen kezdetei. A' ki miveltetés nevelkedésével nagyon megsaporodnak a' mesterségek. De a' melly mértékben az erkölcsök a' fényüzés által megvesztegettetnek, a' tudományok által azon mértékben szelidítettnek és jobbitatnak; a' tudományok azt teszik, a' mit Homerusnál az imádságok tesznek, mellyek az igazságtalanságot késérve járnak széllel a' földön, hogy ezen kegyetlen Istenné dühösségét mértékeljék.

Egykét szó a' nemzeti nyelv szeretetéről, a' nyelvjobbitásról és nyelvrontásról.

Midőn Gibbon említett munkáját a' literatúráról francia nyelven kiadta, egy Angliában lakott tudós Francia egy levelet tirt hozzá, melly hasonlóképen ugyan akkor kinyomtatott. Minthogy abban sok jó 's okos gondolatok fordulnak elő olyan tárgyakról, mellyek felett nálunk is, és épen a' mi időnkben, a' vélekedések nagyon különböznek: abból a' következő helyet olvasóinkal közölni nem tartjuk haszontalannak. Az alkalmaztatást hazánkra

és nyelvünkre magok az értelmes olvasók könnyen tehetik.

„Az ur legnagyobb vétkét utóljára hagytam: Angol létére ellénségeinek nyelvén ir. Az öreg Cato fogait fogja csikorgatni 's az urat a' haza ellénségének nevezni. Barátim, így fog társaihoz szóllani, szabadságunk haldoklik. Azon nemzet, mellyen eddig gyözedelmeskedtünk, ravaszsága által többet nyer tölünk, mint a' mennyit fegyvereink töle elvettek. Nem elég e, hogy frizöreinket 's szakácsainkat Párisból hozatjuk, francia borokat iszunk 's francia könyveket olvasunk: nagy Isten! dicsőségünk legfényesebb időszakában még illy hallatlan példát is kell egy Angoltól látnunk, még francziául is kell irnunk?

'S mit fog az ur ezen kemény megtámadásra felelni? fog e olyan ügyben védelmezőket találni, mellyben együttvétkező társai nincsenek? Bátorkodhatom e én szavamat felemelni, én, ki csupán választásomból, nem születésem által vagyok Angol, 's az urak szigetén 20 esztendeig laktom alatt is nyelvemet nem tudtam itt úgy meghonnosítani mint szívemet!

Azt mondjam e, a' mit Plutárch, ki velem egyenlő esetben volt, mondott volna: hogy semmi sem lehet kevesebbé fontos, mint a' kemény Censor Cationak azon jövendelése, mintha hazáját a' görög nyelv megrontaná, holott Roma épen akkor emelkedett a' dicsőség és hatalom tetejére, midőn benne a' görög nyelv és literatura legjobban virágzott, 's midőn a' romai nemzet, melly, mig szabad volt, nagyságát abban kereste, a' miben egy nemzet igaz nagysága egyedül áll, nyelvtanítójit, nem pedig hadi vezérit kölcsönözte Görögországtól, a' helyett hogy Carthago katonájit és hadvezéreit Görögországból vette, a' görög nyelvet megtiltotta; hogy Flaminius, Scipio, Cato maga is jól beszéltek görögül. De az által én is mint az ur idegen nyelven szóllnék ellénségeivel; ők nem fognának megérteni. Azt sem tudják, hogy Cieero Athenében beavatott volt, 's hogy Chesterfield tagja egy híres párisi akademiának. Meg

esküdnének, hogy az Eduárdok és Henrikek sohasem szólltak vagy legalább nem olvastak francziául.

Tagadhatatlan, hogy nem lehet semmi rutabb, mint saját anyai nyelvének megvetése. De valljon megvetjük e azt az által, ha minden egyéb nyelvet nem utálunk? Cicero is tehát, ki a' maga consulsága történeteit görögül írta, a' görög nyelvet a' magánál feljebb becsülte e, kit anyanyelvén egy író sem ért el, ki azt, talám előítéletből, a' görögnél sokkal gazdagabbnak tartotta, 's ki ha azt gazdagabbá nem tette is, legalább uralkodását messzebb kiterjesztette, mint Caesar a' romai birodalom határjait.

Ha igaz volna az, hogy a' különböző nyelvek egymással öszve nem férő természetei az olyan író, ki azokat jobban öszveférökké akarja tenni, egyik nyelvben sem engedik jelessé lenni: ugy bizonyosan hibáznánk, midőn külföldi nyelven írás által anyai nyelvünk tisztaságát koczkára tennők, a' nélkül hogy az idegen nyelvben szerencsések lenni reménylhettünk. De a' tapasztalás az ilyen elkorcsosodás félelmét még eddig legkvesebbé sem igazolta meg. A' Rómaiak soha sem irtak jobban saját nyelveken, mint azután hogy a' görög oskolákat meglátogatták. Salustius remekeit hihetőképen Cicerónak feljebb említett görög munkája szülte, 's Polybius historiája nélkül, mellyet az a' nagy hős, ki tanítványa volt, maga előre által nézett, talám sem Liviust, sem Tacitust nem nyertünk volna.

Minden nyelv, melly magával megelepszik, igen keskeny határok közé van szorulva. Az uraké többet kölcsönözött idegenektől 's az által jobban meggazdagodott, mint akármelly más. De valljon nem lehetne e ezt is az olasznak segítségével még kellemeesebbé, a' Németével még gazdagabbá 's a' Francziával még pontosabb értelmüvé 's rendszeresebbé tenni? Valamint azon tók, mellyeknek vize a' szomszéd folyókból nyert vizek vegyülése és mozgása által még tisztábbá lesz, ugy az ujjab nyelvek is csak egymással közösülések 's ugy szóllván dörösölődések által maradnak elevenségben.

Nem az olyan irótól, ki idegen nyelven gyakorolja magát a' jól és tisztán írásban, nem lehet félni, hogy anyanyelvét helytelen változtatásokkal elcsufítsa. Az ilyennek a' nyelv tökéletessége 's regulája a' nyelv analogiája. Jobban esmeri saját nyelve gazdagságát, mintsem azt szükségtelenül kölcsönözött szókkal terhelné. Kitanulta annak természetét, 's azon szin alatt, hogy munkáját jobban kedveltesse, nem enged meg magának kényszerített és természetlen szóllásokat. Még anyai nyelvének hijános sajátágai eránt is kedvezéssel van 's tudja, hogy a' megrögzött szokás nagy kimélést kíván, 's hogy az okos ember felesleg sohasem különöz egyebektől 's ott is ritkán első, hol a' különözés jó.

Kik tehát a' valóságos nyelvrontók? Azok az ugy nevezett szép elmék, kik, minthogy új ideájik nincsenek, semmivel sem tudják magokat kitüntetni, mint neologus csevegésekkel, azok a' fiatal utazók, kik Parisból, hol alig tekintettek körül, a' jól nem is értett módi kifejezéseket 's szóllásokat magokkal el hozzák 's forgásba teszik, 's még inkább és nevetésesebb módon azok a' féltudósok, kik különös vélekedéseiknek tekintetet 's írásmódjoknak külömbféleséget adni reménylenek, ha bizonyos vad synonymokat felvesznek, mellyeknek értelmét könyvtárokból 's talám kinosan 's csak félig tanulták meg.

Superint. KIS JÁNOS.

Gunyárra.

(M u r é t u t á n.)

Iráz öröklétül mivet, ha szabad kibeszélni Gunyári.
Kezdeté nincsen, sem vége, Gunyári, neki.

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

Matthisson Fridrik.

Németországnak ezen nagy lyrai költője Hohendodelebenben Magdeburg mellett Jan. 23. 1761 szül. Atyja korán elhunyván, egyik rokona, (krakauai predikátor Magdeburg mellett) nevelé és oktató Matthissont. Tizennegyedik évében Klosterbergenbe méne iskolába, azután Halléban theológiát tanula, de nem sokára a' philológiát, természettudományt és szép literaturát inkább megkedvelé; majd a' dessauai nevelő-intézetnél oktató, későbbben néhány ifju Lieflandiaiak privat tanítója lón Heidelbergben 's utaza velek. Két évet tölte azután barátjánál, Bonstetennél, Nyomban a' genfi tó mellett. Innen Lyonba méne nevelőnek; de 4 év mulva familiai környülmények visszazóliták honába. 1794 fejed. hessen-homburgi tanácsnok lón 's ugyan ezen évben az anhalt-dessauai uralkodó fejedelemné lectora 's uti társa, és 1795, 1796 Romában 's Nápolban, 1799 részint déli Tirolban, részint éjszaki Olaszországban, 's 1801 (ezen évben nevezé ki a' badeni nagyherczeg követségi tanácsnokká is) és 1809 a' francia Schweizban mulata. A' fejedelemné elhunytá után Würtemberg királyának szolgálatjába lépe, 1812, a' ki titk. követségi tanácsnokká, az udvari játékszini főigazgatóság tagjává, főkönyvtárnokká 's a' polgári érdemrend lovagjává nevezé ki, előbb nemesi ragba emelvén költönket. 1) 1819 Olaszországba kíséré a' würtembergi herczeget, Wilhelmet, 's több hónapig éle Florenczben. 1825 a' korona lovagkeresztjét nyéré Würtemberg mostani

---

1) Czimere: szárnyas arany hárfa kék mezón, 's a' sisakon szárnyas fejur ló.

királyától. Meghala 2) Wörlitzben Dessau mellett
Mart. 12. 1831.

Wieland 3) és Schiller 4) 's legujobblag a' jeni
literaturai ujság 5) érdeméhez képest ítélnek Mat-

2) Nehány hónappal halála előtt ezen sorokat ír á barátim egyikének
emlékkönyvébe:

„Wo Liebe, Freundschaft, Weisheit und Natur
In frommer Eintracht wohnen, ist der Himmel.“

3) Deutscher Mercur, 1790. I. köt. „Auf eine ganz vorzügliche Art
hat die Natur und die Muse Matthisson mit der glücklichsten aller
Feengaben beschenkt, mit der Gabe seine Situationen und die in-
dividuellen Empfindungen, Gedanken, Träumereyen und Wünsche,
welche sie in ihm erregen, auch seinen Lesern interessant zu ma-
chen — was ihm selbst so warm aus dem Herzen fliesst, in den
lieblichsten Tönen auch ins Herz seiner Zuhörer hinein zu singen
— und dadurch unfehlbar so viele Freunde zu gewinnen, als er
Leser hat. Auch die nicht weniger seltene Gabe, mit dem zarte-
sten Gefühle eine lieblich spielende Phantasie so geschickt zu ver-
weben, dass beide fast unmerklich in einander fliessen, wird aus
unsern zahlreichen Liedersängern ihm den Preis nicht so leicht
einer streitig machen.“

4) Kleinere prosaische Schriften 4. rész. „Herr M. ist nicht blos mit-
telbar, durch die Art, wie er landschaftliche Scenen behandelt, er
ist auch unmittelbar ein sehr glücklicher Mahler von Empfindungen.
Auch lässt sich schon im voraus erwarten, dass es einem Dichter,
der uns für die leblose Welt so innig zu interessiren weiss, mit
der besetzten, die einen viel reicheren Stoff darbiethet, nicht fehl-
schlagen werde. Eben so kann man schon im voraus den Kreis von
Empfindungen bestimmen, in welchem eine Muse, die dem Schönen
der Natur so hingegeben ist, sich ungefähr aufhalten muss. Nicht
im Gewähle der grossen Welt, nicht in künstlichen Verhältnissen
— in der Einsamkeit, in seiner eigenen Brust, in den einfachen
Situationen des ursprünglichen Standes sucht unser Dichter den
Menschen auf. Freundschaft, Liebe, Religions - Empfindungen,
Rückerinnerungen an die Zeiten der Kindheit, das Glück des Land-
lebens und dergleichen ist der Inhalt seiner Gesänge; — lauter
Gegenstände, die der landschaftlichen Natur am nächsten liegen,
und mit derselben in genauerer Verwandtschaft stehen. Der Cha-
rakter seiner Muse ist sanfte Schwermuth und eine gewisse contem-
plative Schwärmerey, wozu die Einsamkeit und die schöne Natur
den gefühlvollen Menschen so gern neigen. Ein vertrauter Umgang
mit der Natur und mit classischen Mustern hat seinen Geist ge-
nährt, seinen Geschmack gereinigt, seine sittliche Grazie bewahrt.
Eine geläuterte, heitere Menschlichkeit beseelt seine Dichtungen
und rein, wie sie auf der spiegelnden Fläche des Wassers liegen,
mahlen sich die schönen Naturbilder in der ruhigen Klarheit sei-
nes Geistes.“

5) Allgemeine Literaturzeitung. 1831. Nro 20. „F. v. M., welchen
die geniale und ironische Schule der deutschen Aesthetik jetzt kaum
für einen Dichter gelten lässt, ist als Lyriker so lange ein Lieb-
ling des Publicums gewesen und hat in der Zeit der höchsten und
nie wiederkehrenden Blüthe der deutschen Poësie so viele An-er-

thisson Musájáról. 'S bár mint erőködjék az újabb német kritika, melly gyakorta hideg, mint a' halvér, és száraz mint a' darázkő, 's szolabyrinthekben tévedezni szeret, borufátyolba leplezni Matthisson költői nimbusát: mig német ajk dalol, mig érzelmes szivet alkot a' természet, érdekelve szóland gyengédebb keblekhez e' költő lyrája, 's dalainak szelid lelke, mint a' hallgatag éj homályait a' csendes holdderü, aranycsillámu szárnyain szertereszketeti az álfellegek árnyékát. — Prosai munkájában „Erinnerungen” érdeklétesen leírja azon helyeket és tájakat, hol vagy futólag méne keresztül, vagy hosszabb ideig lakozék, 's tanulatós tudósításokat közöl több híres férfiakról, kikkel ismeretségbe jöve. — Munkáji legutólszor Zürichben jövének ki 1825 's köv., 6 kötetben.

H.

A' szöllőto és a' puttony.

Szöllejébe küldi a' gazda ősszel puttonyát, hogy a' termést incassálja; de mihelyt csak az első tökéhez érkezik, rákiált az: Mit akarsz? gyümölcsömhöz senkinek semmi köze, az én tulajdonom, ezt én szerzettem! — De igazán beszélsz hamis lelkü! megtámadja az exactor: hát a' gazdának, körültekert tett fáradságáért és költségéért mit adtok? — Ott a' dió-, mandula-, körtve-, alma-, buraczk-, 's több fák *sok szerzeménye*, mind ezekkel *bőven* ki van ő fizetve, azok körül ugy sem fáradozott 's költekezett semmit. — De *bő fizetők* vagytok, nevet erre a' perceptor: *a' másébol!*

Ritkán is *fősvény* a' más *sáfársága* alá jutott cassa.

LENGYEL GYÖRGY.

---

kennung gefunden, dass wir ihn wohl, mit Verweisung der neuen lieblosen Kunsturtheile auf das einstimmige Zeugniß der Zeit hin, welcher er wesentlich und eigentlich angehört, für einen der blühendsten, gefühlvollsten und melodienreichsten Lyriker des deutschen Parnasses erklären dürfen." 'a' t.

A' szomorú játék.

Szomorú játékot adának a' pesti szinben. Néző nem sok vaia. Miért? Ki a' játékszini publicum mostani izletét ismeri, nem csudálkozandik. A' mivészek sem termettek ugyan mindnyájan az ábrázolt szerepekre, 's gyakran mosolygásra vonulának ajkaim a' helytelen actión 's a' t. szóval, az előadásban ejtett hibákon; de a' halhatatlan költő szelleme eleven szókban lenge előttem, 's nem unatkozám. A' második felvonás közepén egy uracs dörmögve robog el mellettem, pöffeszkedve áll meg két más uracs előtt, kik szerfelett érdeketes tárgyról látszának beszélni — ha arczvonásokban olvasni lehet, szerelemkalandnak mondanám — 's fen szóval panasolja unalmát. „Hogy irhatni illy nyomoru mivet?” mondja 's mind azon gunyneveket, mellyeket holmi silány játékszini birálatokban*) olvasott, a' szegény költőre ruházza. „Ki a' szerzője?” kérdi végre, kifogyván a' kritikasteri enkomionokból. „Schiller” felele barátinak egyike. Fülíg elpirulva — csudálkozám, hogy pirulni tudott — roboga vissza a' nagy aesthetikus; 's midőn haza menék, egy kecses pesti bajadérrel enyelge 's Don Carlost, Schillert és — — a' kéj előmámorában elfeledé. O tempora, o mores! Ah Schiller, o kritikasterek!

**

Egy pár epigramm.

Áraira.

„Foldani kell nyelvünk”, mond Árai, 's verseket írkal.
'S mik nyelvünkben ezen Árai versei? *Folt.*

Örlire.

Uj aranyos - szélű könyved nem tetszhetik Örli,
Tudni kívánod okát, Örli, miért nem! *Üres.*

Ponori THEWREWK JÓSEF.

---

*) Az uracs németül panaszkodék.

Külföldi Literatura.

Histoire naturelle des Oiseaux - Mouches, ouvrage orné de planches dessinées et gravées par les meilleurs artistes, et dédié A. S. A. R. Mademoiselle; par R. P. Lesson, Auteur de la zoologie du Voyage autour du monde, etc. Paris Arthur Bertrand, Libraire - éditeur. Paris 1829.

A' madarak nagy természeti familiájának legnagyobb csudálkozást gerjesztő 's legszebb nemét a' dongó-madarak és kolibrik formálják. Mind a' két fajnak erkölcsi 's szokásai ugyan azok, tollöltözete egyenlő pompájú, 's tulajdonképen csak abban különbözik egymástól, hogy a' dongó-madaraknak csaknem egyenes, a' kolibriknak pedig csaknem ivként görbült orrok van. Innen a' természetvizsgálók nem is szokták azokat egymástól elválasztani, a' mit azonban a' fajoknak mindég nevedő száma, a' könnyebb megkülönböztetés végett, helybehagyhatóvá tesz. Linné mind a' két fajt *trochilus* név alatt egyesítette, noha már ő előtte Brisson a' „Histoire systématique des oiseaux” írója 1760, megkülönbözteté azokat egymástól 's a' dongó - madarakat mellisuga (virágmézszipó) névvel illette, melly teljesen kimeritné ezen madarkák valóját, ha azt a' természethistoriáirók több más madarak elnevezésére is nem használták volna. Gróf Lacépède, a' Buffon munkáinak folytatója, orthorhynchus (egyenes orru) nevet adott azoknak 1799, de ezen nevezet több más madarakra is reá illvén, Lesson Ornismya (ezen szóból *ορνις* madár, és *μυΐα* légy) nevet tanácsol az oiseau-mouche (légy madár) helyett.

A' dongó-madarakat a' régi világ nem esmerte, csak azóta esmerjük azokat, mióta Columbus gé-

niasa olly roppant kiterjedésű földekkel szaporította a' világot. Legelső említés 1558 tétetett azokról Thevet és de Léry utazók által, (Singularités de la France antarctique); de csak a' XVIII. század elején közöltettek azokról kimerítőbb 's tökéletesbb tudósítások, midőn t. i. azoknak szépsége az ujságkivánók 's ritkaságkeresők figyelmét nagy mértékben felébresztette. A' legpompásabb a' legtökéletesebb munka azokról mind eddig Audebert híres munkája volt: Histoire des Colibris, des Oiseaux-Mouches, des Jacamats et des Promerops, melly Párizsban 1802 jelent meg fólióban, 's mellyből 15 példány arany betűkkel nyomtatott. Egy illyet a' müncheni nagy kir. könyvtárban volt szerencsém látni.

A' dongó-madarak a' két Amerika meleg és mérésklett földöveiben (zonájiban) laknak, különösen pedig Brasilia és Guiana roppant kiterjedésű szűz erdejiben, mellyeket az egyenlítő napja melegít. Ezen mérhetlen sivatagságokban, hol a' természet mindent méltóságos es tiszteletgerjesztő pompába öltöztet; ott hol a' folyók mérhetlen medrekben ömlesztik habjaikat, hol a' nap égető 's egymáshozvonult sugári által felszivott sűrű gőzök termékenyítik a' földet 's milliom csirákat fejtőztetnek ki; a' hol szünet nélkül új virágok fejlődnek, hol a' fák soha sem vesztik el zöld lombjaikat, ott élnek ezen gyengéd madárkák, meg óva a' lételőket fenyegető 's számnélkülvaló ellenségektől, mellyeket csak hirtelen mozgásuknak frissesége által kerülnek ki. Ezen erdőben, a' századok leányiban, imitt amott tiszta helyek is vannak, 's ezek azon helyek, mellyeket kedvelnek különösen a' dongó-madarak 's hol prédát keresni szeretnek. Ha azonban valamelly tengerparti hegy oldalában egy nagy érythrine, 's eugeniák emelkednek, vagy a' kunyhók környékében virágokkal fedett narancsfák nőnek, akkor azoknak bokrétaí által vonattatván, ezen fákon csinálják rendezvous-jokat, repkednek, vagy alig pihennek egy két perczenetig a' legvastagabb ágakon, vagy legtöbbnyire ringatják magokat, vagy mozdulhatlanoknak

lenni látszanak ezen virágok előtt. Semmi sem ébreszti fel az utazó lelkében annyira a' csudálkozást, ki Amerika földjét legelőször, 's a' kifejlések időszakában tapodja, mint ezen uj 's festői scénák látása. Behatván Brasilia vagy Guiana erdejibe, csudálkozásra gerjeszti az embert a' virágokkal 's gyümölcsökkel fedett élőfák óriási idomja, mellyeknek gallyai idegen plántákat hordanak, 's mellyek mint Babylon kertjei, levegői parterreket formálnak. Ezen növények sokfélesége a' legnagyobb kellemekkel bir, 's a' gróf Clarac és Ruggendas szép rajzolatjaik alig adhatnak azokról tökéletes ideát. A' legcsekélyebb bokrok is lantanák- és melastómákból állnak; a' fák derekát bignoniák fogják körül, vagy réa tekerdőzvé, felmásznak azok tetejébe, visszaesnek, ismét felemelkednek, hogy a' vizmosások 's mély nyílások felett zöld lombos és virágos iveket, 's olly ékes mint tarka levelszineket formáljanak. Ezen vegyelékhez, vagy a' növény természet egyesületéhez, az élődi epidendrumokhoz, a' széles heliconiákhoz, a' csillámló veresszin lyukacsos gombákhoz add hozzá még a' mindenféle színü tangarákat, a' ragyogó dongó-madarakat, 's még ekkor is igen tökéletlen ideát lesz ezen messze tájak ritka szépségéről.

A' dongó-madarak szépségét sok természetvizsgálók festették, de senki sem olly ragyogó szinekkel mint a' híres Buffon, ki természethistóriai leírásokban csaknem elérhetetlen. „Minden élő valóságok közt — így szól ő — ez alakjára nézve legékesebb, szineire nézve legragyogóbb. A' mi mesterségünk által kipallérozott köveket és érczeket nem is lehet hasonlítani a' természet ezen drágaságához; a' madarak rendjében a' nagyság legalacsonyabb fokára helyezteté ezt ő, maxime miranda in minimis, a' kis dongó-madár remek munkája néki; megtetézté azt minden ájándékival, mellyeket egyéb madarak közt elosztott: könnyűség, gyorsaság, sebesség, kellem 's gazdag ékesség mind tulajdoni ezen kis kedvenczenek. Öltözetén a' smaragd, a' rubint, a' topáz ragyognak; soha sem mocskolja ő azokat bé a' föld

porával, 's csaknem levegői életében alig látni néha pillantatonként érinteni a' pásitot; mindég a' levegőben van, egyik virágról a' másikra repkedvén; bir ezeknek mind frissességével, mind fényével: azoknak nectárjával él ő, 's csak azon climákban él, hol azok szünetlenül kiujulnak." Alább azt mondja: „A' dongó-madarak a' napot láttatnak követni, azzal lépni elő 's vonulni vissza, és zephyrek szárnyain repülni, egy örökös tavasz követésében.”

Némelly amerikai nemzetek a' dongó-madarakat vallásokba is bévítették. „A' pillángó — így szoll Denis Ferdinand — a' lélek emblemája volt a' Görögök-nél, nem lehet hát rajta csudálkozni, hogy a' legkönnyebb 's legkellemetesbb madár, ugyan azon hitet ujitá meg egy brazíliai népnél.” (Scènes, de la nature entre les tropiques). Humboldt Ur azt mondja, midőn a' Mexicóbeliek vallásáról szoll, hogy Toyamiqui, a' had istenének felesége, a' megholt hadakozók lelkeit a' nap házába viszi, az istenek oltalmazására, 's hogy azokat kolibrikké változtatja által (Monumens des peuples de l' Amérique.)

A' dongó-madarak testalakjokra és gazdag ékeségükre nézve egymáshoz igen hasonlitanak. Azonkívül hogy megjegyzésre méltó ezen piczi madárkának hosszu, csöves, két nem igen éles, 's végök felé felpuffedt hegyre vékonyult orrok, különböznek azok más madaraktól, igen kis lábaik által, három előre és egy hátra menő 's igen piczi körmöcskével bíró ujjal. Ezen ujjacsákak rendkívül való finomságuk, ugy hogy azoknál fogva sokáig a' gallyakon nem tartózkodhatnának; 's már azoknak csekély kifejtődése eléggé mutatja, hogy ezen organisatio által az ő szokásaiknak módosittatni kellett, 's hogy ezeknek egészen levegőbelieknek kell lenni: mert őket munkás életök szünet nélkül egyik bokorról a' másikra repkedésre indítja, 's ezen functiókban nagyon elősegítik őket hatalmas mellyizmaik, 's szárnyok hosszu, kifejlett és kihegyezett formája. A' szárny és fark tulajdon elrendelésétől, 's azoknak formájától függ azon erős, fáradhatatlan, sebes mozgás, melly

a' dongó-madarakat a' repülésben annyira megkülönbözteti. Nem is lehet azon eleven 's félben szakadás nélkül való szárnycsattogásokat, mellyekkel a' levegőt álthatják, egyébhez jobban hasonlítani, mint a' ke-rekes guzsaly zugásához, vagy a' csapodárkodó macska dorombolásához. Innen az antilláki és cayennei Creolok ezen madarakhoz mindég oda teszik a' zör-gő, vagy dongó, vagy fron-fron epithetont, mellyet Marcgrave elég jól kifejezett a' hour hour hour-ral (aur aur aur), ha ezt az ember sebesen mondaná egymás után.

Egy illy munkás életre egy olly kis testben, nagy tömötség kívántatik meg az ő finom csontocskájikban, ezenkiül az izmoknak is sűrű, tömött és erős, minden közbevetett kövérség nélkül való rostokból kell állani, mint valósággal is van. Végre azon vér, melly a' szivhez közel lévő edényekben kereng, hirtelen átfutja a' testet tápláló 's az ideg folyamot ingerlő verőércsöveket. Ezen annyi erővel és elevenséggel megújított functiókból következnek azon nagy me-legség, melly minden organumaikban elterjed, 's azon nagy mennyiségű levegőnek megemésztése, mellyet tüdejikbe beszivnak, az élet lángjának fentartá-sára. Hosszu tapasztalás bizonyítja, hogy az állatok legjobban organizált familiájiban, a' legkisebb lények vagy azok, kiknél a' vér és ideg folyamoknak nem nagy kört kell átfutniok, sokkal változóbbak 's álhatatlanabbak kívánságaikban, mint más állatok; hirte-lenek mozgásaikban, 's legkisebb ellenkezés is erős haragra gerjeszti őket. Imé e' körülbelől a' dongó-madarak erkölcsi historiája: bátrak ők 's vértszom-juzva verekednek, dühösen kiáltanak, 's haragra gerjednek azok ellen, kik kívánságaiknak akadályt tesznek. Hoznak arra is fel példákat, hogy ezen kis lények a' már elhervadt virágokat, mellyekben mé-zes nedvet találni véltek, széttépték, 's bosszuállás-ból azok szirmait messze lökdösték; mondják azt is hogy nem félnek, magoknál erősb madarakkal meg-mérközni, 's hogy bátorságok sokszor kipótolván ere-jüket, győzelemre segíti őket.

Az, mit a' piczi termet után leginkább csudálhatni a' dongó-madarokban, a' tollazat fénye 's gazdag ékessége, mellynek pompájával semmi sem mérközhetik. Igaz hogy sok madarak ékeskednek szerencsés vegyelékü szinekkel, de a' mellyek többnyire halványak a' dongó-madarak tollaihoz képest, mellyeknek rendkívülvaló ragyogása az érczek 's legdrágább kövek fényéhez hasonlít. Testök rendszerint zöld arany színü, rózsaréz vagy tükörvas különbféle visszfényeivel vegyülve. Ezen gazdag öltözettel azonban, melly a' nap fényén sugárokat lövell, némelly más nemek is bírnak, de nem azon ékességekkel, mellyeket a' kolibrik 's a' dongó-madarak nyakán láthatni, 's mellyek csak igen kevés familiákat láttatnak bélyegzeni. Semmi leírás nem adahtja vissza a' szinek azon gazdagságát 's fényét, mellyek a' legritkább drága kövek ragyogásával vetélkednek. Valójában, akárminő pompával 's apróságig menő leírással akarja az ember a' világosság sugárinak ezen részeken való játekát előadni, soha sem fogja elérni az igazságot. Nem hasonlításkép mondták azt, hogy némelly fajok a' rubint tüzével szikráztak, hogy némellyek ruhája biborral 's arannyal volt szegve, 's zafírral gazdagítva; hogy a' smaragd, a' topáz, az amethyst fényel fedék őket be, 's inkább a' kövész kezeiből kijött drágakövekhez, mint élő lényekhez tették őket hasonlókká. Mi helyesen festett Marcgrave egy fajt ezen madarak közzül, azt mondván: In summa splendet ut sol! —

Audebert a' tollazat ezen megjegyzésreméltó szinezetének okát a' tollak organizációjában 's a' világosság sugárinak azokba való megütközésében kereste. Lesson még ehez azt adja, 's helyesen, hogy az a' szinezet a' vérben lévő 's a' vérforgás által kidolgozott elemek resultátuma, vagy ha még mélyebben akarunk menni, a' bennök különösen módosított 's kifejlett életerőnek a' külvilágban való megjelenése, mit az is eléggé bizonyít, hogy ezen szép madarak nem bírnak eleitől fogva ezen inepi ékességgel. Fiatal korokban öltözetük sötét 's ékesség nélkül

való. Életök második esztendejében már jelennek meg itt 's amott némelly ékesebb darabkáji toilettjöknek, mellyek az ifjuság egyszerü öltözetjével némínémü ellenkezésben lenni láttatnak. A' harmadik esztendőben eltűnnek az első életidő rongyai, 's az arany és amethyst ragyognak: a' szerelmek, a' coquetteria, a' tetszeni kívánás időszaka ez. A' himek foglalásokra repkednek, nőtényeket választanak magoknak, 's egy pillantást familiájoknak szentelnek. Mint sok más madárnemeknél, úgy a' dongó-madaraknál is, a' nőtények sokszor a' legszerényebb öltözettel bírnak, a' helyett hogy a' himek a' gazdag és ékes tollazat minden fényével ragyognak, mi igazságtalanságnak látszanék, ha azt a' teremő a' nőtényeknél kicsinyeik eránt való nagyobb gyengédedséggel nem pótolta volna ki, a' himeknek engedvén a' szembajolás és ragyogás mulékony privilégiumát.

Noha a' dongó-madaraknak felette apró szemeik vannak, látások még is igen tökéletes, 's ha messziről akárminémü uj tárgyat látnak, azonnal nyilsebességgel eltűnnek. Innen a' vadászoknak gondosan el kell rejtezniök, 's azon pillantatot kell meglesniök, midőn hosszú orrokat a' virágszirmok közepébe nyujtják, ha birtokokba akarnak jutni. Buffon nagyon igazán mondja: „A' szárnyak csapkodása olly eleven, hogy a' madár megállapodván a' levegőben, nem csak mozdulás, hanem általjában munkásság nélkül valónak látszik lenni. Így láthatni őtet néhány pillantatokig megállapodni egy virág előtt, 's nyilsebességgel menni egy másikhoz; meglátogatja ő mindnyájokat, kis nyelvét keblökbe bocsátván, 's szárnyaival hizelkedvén nekiek, a' nélkül hogy egy mellett maradna, de a' nélkül hogy valaha el is hagyná őket.”

Ugy látszik hogy a' dongó-madarak nem énekelnek, csak néha kiáltanak gyakran egymás után bizonyos hangon, mellyet Buffon *serep, serep*, Vieillot pedig igazabban *tère, tère* szóval ad, de többnyire hallgatnak. Estve és reggel oda hagyják ők az árnyékos erdőket, 's a' cserjékben mulatoznak, de

nappal ismét vissza térnek azokba, hogy a' nap hevétől megóvakodjanak; 's ekkor ülnek ók fel az ágakra, a' nélkül hogy azért nyugodtan maradnának. Nagyobb részint egyedülvalóságban, de némely fajok tarsaságban élnek, 's rajokat formálnak, melyeknek ugyan azon szükségeik vannak, 's melyek ugyan azon virágokat szeretik.

A' dongó-madarak a' legnagyobb gonddal viseltetnek kicsinyeik eránt, 's a' legnagyobb szorgalommal készítik el fészkeiket familiájok elfogadására. „A' fészek mellyet készitnek — így szól Buffon — meg felel testök gyengéd alkatjának; finom pamutból van az csinálva, vagy a' virágokon gyűjtött selymes szőrökből. Ez a' fészek erős szövetü, 's puha és vastag bőr-öszeállásu; a' munkát a' nöstény teszi, 's a' himre csak a' materiálék öszvehordásának gondját bizza; látni ötet elmerülve ezen kedves munkában, keresni, választani, egyik szálat a' másik után alkalmaztatni, fajzatja édes bölcsőjének öszverakására, széleit orrával simitja, belsejét farkával; külsőkép befedi azt apró gummifahéj darabkákkal; mellyeket köröskörül ragaszt, mind hogy azt erőssé tegye, mind hogy a' levegő viszontagságitól megóvja; az egész két citrom vagy narancsfa levélhez, vagy egyetlenegy száracskához, vagy ananas, aloes, kávéfa levelekhez van akasztva, vagy néha egy kis kunyhó fedeléről függő szalmaszálhoz. Ez a' fészek nem nagyobb mint egy fél kajszinbaraczk, 's hasonlit formájára nézve ahoz: benne két tiszta fejer tojást találni, mellyek nem nagyobbak mint két kis borsócska; a' him és a' nöstény egymást felváltva ülnek azon tizenkét napig; az aprók a' tizenharmadik napon bujnak ki, 's nem nagyobbak akkor a' legyeknél. Kikelvén az aprók, csak 18—20 napig mulatnak bölcsőjökben; akkor szárnyaik annyira kifejtöznek, hogy anyjokat követhetik.

A' dongó-madarak nagy része, a' virágok nagy részének piliseiben találtató mézes nedvvel él, de vannak közöttök több erősebb alkatu fajok, mellyek némely apróbb bogarakat is megesznek.

A' dongó-madarak nyelvének rendeltetése az, hogy egy csak a' harkályoknál találtató mechanismus segedelmével, a' nyelvcsontnak egy eleven mozdu-
latja által az orrból kilökettessék. Ez a' nyelv igen
hosszu, 's elég messze kinyulhat az orrból; áll két
izom-rostos hengerből, mellyek egymással öszvefüg-
genek, 's csak a' nyelv vége felé válnak el egymás-
tól, úgy hogy itt a' két gyengén felfujt cső egymás-
tól eltávozik, 's mindegyik egy belől kivájt, 's kívül
domboru léczecskét ábrázol. — De hogy ez a' hosszu
és kövér nyelv úgy lövethessék az eledelekre,
hogy hegyei azokat megfoghassák, a' nyelvcsont,
mellyhez az ragadva van, két csontos lapból áll,
mellyek egymástól eltávoznak, a' kaponya alatt el-
mennek, a' tarkón felhágnak, 's ismét egyesülvén
a' homlokhoz támaszkodnak. Ezen elrendelésnél fog-
va mozgásba jővén a' nyelv izmai által ezen csontok,
nagy hatalom áll elő a' körös rostokból álló inas-
husos csöveknek, mellyekből az izlés organuma áll,
munkásságba hozására. Könnyü megfogni, miként ve-
szik magokhoz a' dongó-madarak ételmeiket, mert
két kis kanálkával, mellyek a' nyelv hegyén vannak,
megföggják a' lágy férgeket, vagy mézes kiizzadáso-
kat, mellyek a' két cső elasticitása és összehuzé-
konysága által azonnal az ételéső nyilásához vitetnek.

A' dongó-madarakat igen nehezen lehet fogság-
ban eltartani, lételökkel szoros öszveköttetésben lé-
vén a' munkásság és mozgás szükséges volta. Ide já-
rul az is, hogy nehezen lehet őket megszokott elede-
leikkel táplálni, honnan csak hamar el kezdenek lan-
kadni 's megdöglenek. Vannak mindazáltal több pél-
dák, hogy mézzel vagy nádméz syrappal el lehet őket
darab ideig tartani. Lathan, a' leghiresbb angol
madáresmerő, azt mondja, hogy ezen madarakat ele-
venen hozzák Angliába, 's hogy egy nöstényt a' to-
jásüles pillantatjában fogván meg, az a' fogságban
kikölté tozásait. Ezen kívül több más példák is van-
nak, hogy a' dongó-madarakat mézzel vagy syrappal
vagy czukor vízzel, vagy friss virágokkal több hóna-
pokig eltartották.

A' dongó-madarakat fogni könnyű, elrejtven az ember magát a' cserjékbe, 's midőn azok lepkék (sphinx-ek) módjára dongának valamely virág előtt, egy sebes mozdulattal lepkehálóba fogván meg őket. Némelly utazók vízzel töltött's faggyuval fojtott puskákból szoktak reájok lőni 's így őket elszédíteni, de Lesson legjobbnak találta apró sréttel tenni azt 10—15 lépésnyi távolságról.

A' dongó-madarak tollait az előtt Peru és Mexico lakosai ritka szépségű 's különös frissességű képek készítésére használták, mint azt Ximenes 's más leiróji a' spanyol elfoglalásoknak nem győzik eléggé dicsérni. A' tollastul kiszárastott madarak a' brasíliai erdőkben ékességül szolgáltak a' fiatal Machakalíknak. Ezek pántlikákat csináltak abból, vagy füleikbe függesztették fel, 's ezen természetes ékességek felérték azon drága kövekkel mellyeket a' civilizált népek mivészei, olly mesterségesen szoktak metszeni. Hogy ne volnának ingerlők a' természet ezen leányi, veres vagy kék Arák (papagály nemek) néhány tollaival ékesítve, hajok a' heliconia vereslő virágiból készült guirlanddal öszvetüzve, nyakok vagy füleik a' dongó-madaraktól kölcsönözött saphirokkal, topázokkal és smaragdokkal ragyogva!—

Leg kegyetlenebb ellensége a' dongó-madaraknak, azon nagy és csunya szőrös [pók, melly déli Amerikában igen bőven van, 's *madarász póknak* neveztetik. Kiterjesztven ez hálójit a' dongó-madarak fészke körül, ravaszán meglesi azon időszakot, mellyben az aprók kikelnek; el kergeti az atyát, anyát a' fészkekből; kiszopja 's megeszi magzatjaikat néha amazokat magokat is predájává teszi. —

A' dongó-madarak természethistóriai leírását így adja Lesson: *Nem*: DONGÓ - MADÁR. Ornismya. N. Mellisuga, Briss; Trochilus, L. Lath., Vieill., Temm.; Orthorhynchus, Lacép., Cuv.

Orr hosszabb mint a' fő, körülbelől egyenes, vagy keveskét görbe, felső orrcsontja tövön kevesé kitárt, az orrlyukak felett 's alatt kikerekített, hegye felé kivéknyuló. Alsó orrcsontja egyenes vagy

keveskét meghajlott, a' felsőbe bemenő, hegye felé kevéssé kiszélesedő, 's az elébbivel egyenlő hosszúságú. —

Orrlyukak, orrcsonttövönlévők, igen kicsinyek, a' homlok előrenyuló tollaival fedettek, egy oldalgöd-röcskébe helyezettek, egymástól egy kis duczocskával választottak.

Szárnyak, mellyeknek evezőtollai grádicsoltak; az első leghosszab és így tovább.

Fark, tiz igen különböző formájú kormánytollból áll, (kivéven egy fajt, mellynél csak hat van.)

Lábfejek vékonyak, ezinegerek, talpig tollasok, pikkelyesek, elől három egyforma ujjasok, mellyek közül a' két belső kevéssé öszveragad, a' hüvelykujj elég erős; mindnyájan öszvenyomott, meggörbült, horgas, és elég erős körümmel bírók.

Nyelv kinyujtható, hosszú, két kiszélesedett, keveskét lapiczkás szijjra oszló, mellyeket a' nyelvcsont két hosszú ága tart, 's rugó gyanánt szolgál azoknak, közepén csöves, vagy két porczogós csőből álló.

Az ezen leiráson alapuló rendszer Lesson szerint ez:

Első osztály. Cynanthus. Swainson. Ennek fajai.

Cnismya	tristis.	Oiseau - mouche	patagon. Hazája Chili.
—	hirundinacea	—	hirondelle. Haz. Brasilia.
—	Sapho	—	sapho. Haz. Peru.
—	furcata	—	violet à queue fourchue. Haz. Guiana, Brasilia, Jamaica.
—	Maugaei	—	Maugé. Haz. Porto - Rico szigete.
—	glaucopis	—	glaucope. Haz. Brasilia.
—	cynocephalus	—	à calotte d'azur. Haz. Brasilia.
—	Vesper	—	Vesper. Haz. Chili.
—	cyanopogon	—	barbe-bleue. Haz. Mexico.
—	amethystina	—	améthyste. Haz. Guiana.
			Ennek játékfaja az Oiseau-mouche petit Rubis. Haz. a' Floridán, Carolina, és az Egyesült Státusok.
—	Waglerii	—	Wagler. Haz. Brasilia.
—	Swainsonii	—	Swainson. Haz. Brasilia.
—	lugubris	—	demi-deuil. Haz. Brasilia.

Második osztály. Phoetornis. Swainson. Ennek fajai.

Ornismya	cephalatra	Oiseau-mouche	à tête noire Haz. Jamaica.
—	aurita	—	à oreilles d'azur. Haz. Guiana, Brasilia.
—	chrysolopha	—	aux huppes d'or. Haz. Brasilia.
—	Langsdorffii	—	Langsdorff. Haz. Brasilia.
—	Cora	—	Cora. Haz. Perou.
—	heteropygia	—	à queue singulière. Haz. Brasilia és sz. Háromság szigete.

Harmadik osztály. Platurus. Nob. Ennek fajai.

Ornismya	platura.	Oiseau-mouche	à raquettes. Haz. Guiana.
----------	----------	---------------	---------------------------

Negyedik osztály. Lampornis, Swains. Ennek fajai.

Ornismya	mellivora	Oiseau-mouche	jacobine. Haz. Guiana. Brasilia, Martinique szigete.
—	mesoleuca	—	médiastin. Haz. Brasilia.
—	Rubinea	—	rubis. Haz. Brasilia. Guiana.
—	sephaniodes	—	à couonne violette. Haz. Chili.
—	superba	—	Corinne. Haz. sz. Háromság szig.
—	Rivoli	—	Rivoli. Haz. Mexico.
—	Clemenciae	—	de Clémence. Haz. Mexico.
—	Temminckii	—	Temminck. Haz. Brasilia.
—	Arsennii	—	Arsenne. Haz. Brasilia.
—	Amazili	—	Amazili. Haz. Perou.
—	Moschita	—	rubis — topaze. Haz. Guiana.
—	bicolor	—	saphir — émeraude. Haz. Guiana, a' franczia Antillák ?
—	sapphirina	—	saphir. Haz. Guiana.
—	Audebertii	—	Audebert. Haz. Guiana.
—	Sasin	—	Sasin. Haz. California. Amerika, éjszakkéleti partja.
—	Anna	—	Anna. Haz. Brasilia.
—	cyanea	—	verazur. Haz. Brasilia.
—	erythronotos	—	érythronote. Haz. Brasilia.
—	minima	—	à ventre gris. Haz. sz. Domingo.
—	tephrocephala	—	à tête grise. Haz. Brasilia.
—	viridis	—	à queue verte ou blanche. Haz. sz. Háromság szigete. Guiana ?
—	albicollis	—	à gorge blanche. Haz. Brasilia.
—	viridissima	—	tout vert. Haz. Brasilia.
—	albiventris	—	à ventre blancs. Haz. Guiana.
—	albistrotris	—	à cou et ventre blan. H. Guiana.
—	brevirostris	—	à petit bec. Haz. Guiana.
—	prasina	—	orverd. Haz. Brasilia.
Trochilus	multicolor, Latham.	—	arlequin. Haz. Esmeretlen.
Ornismya	recurvirostris	—	à bec. recourbé. Haz. Perou.

Ötödik osztály. Lophornis Nob. Ennek fajai.

Ornismya	Nattereri	Oiseau-mouche	Natterer. Haz. Brasilia.
—	petasophora	—	pétasophore. Haz. Brasilia.

Ornismya	Delalaudi	Oiseau-mouche	Delalande. Haz. Brasilia.
—	cristata	—	huppé. Haz. sz. Háromság szigete és Martinique.
—	ornata	—	huppe—col. Haz. Guiana és Bras.
—	strumaria	—	hausse—col blanc. Haz. Brasilia.
—	Vieilloti	—	Vieillot. Haz. Brasilia.

Hatodik osztály. Campylopterus. Swainson. Ennek fajai.

Ornismya	latipennis	Oiseau-mouche	latipenne. Haz. Guiana.
Campylopterus	ensipennis	—	ensipenne. Haz. Déli-Amerika.
Ornismya	simplex	—	modeste. Haz. Brasilia.
—	falcata	—	à rémiges en faciles. Haz. esmeretlen.

Lesson ur szép munkája 17 szállitmányból áll. Minden szállitmányban egy iv textus, és öt színelt réztábla van. A' munka nagy nyolczadrétü, mi sokat tesz a' munka olcsóságára, 's könnyebb haszonvételeére. Négyféle kiadás van, 's ehez képest egy egy szállitmány ára 5—20 frank. Ezek között az első leg-ocsóbb is, melly előttem fekszik, oly csinos és szép, mellyet nem lehet különös gyönyörködés nélkül nézni. Ez a' világos színü, gyönyörü beszegésü, izléssel teljes boríték; ez a' hófejerségü, tömött, dicső papiros, (papier grand-raisin superfin satiné); ezek a' gyönyörü betük, mellyeken a' szemek teljes örömmel mulatoznak; 's a' mi mind ezeknél több ezek a' csudás szépségü festések, mellyek a' természetnek ezen bámulásraméltó szülöttjeit, mintegy előnkbe varázsolják, 's bennünket az új világ dicső tájékira bájolnak, mutatják mi magas tökélyére jutottak a' Francziák a' mivészességnek. Egy nemzet sem mérközhetik ő velök a' természethistóriai tárgyak festésében. Azaz igazság, tökéletes rajzolat, hiv színelés 's tisztaság, melly azokat bélyegzi, bámulásra ragadják az embert. Mi boldog helyezet, mellyben mindennek, kit a' természet szép lelki adományival boldogított illy módja van azokat kimivelni, hol nem hibázik semminémü segédszer, melly a' kifejtődő léleknek legmerészebb vágyait is kielégitse, hol tudomány és mivészesség vetélkedve igyekeznek naponként magasbb fokára hágni a' tökéletes-

ségnek, nem engedvén a' megesmerés, felbuzdítás, 's egyéb mindennémü serkentő okok kialudni a' serkedező észláng csiráját! —

Méltó, hogy itt megemlitsem azon dicsó gyűjteményt, melly brasilianisches Museum név alatt Bécsben, a' János utzában, gróf Harrach házban, a második emeletben van, 's melly Brasiliának, a' természetvizsgálók ezen Eldorádójának, kincseivel rakva van. A' második szobában, mellyben a' madarak ritka gazdagságu gyűjteménye van, láthatni a' negyedik almáriomban az uj világ csudás szépségü madarkájinak a' kolibriknak és dongó-madaraknak gyönyörű seregét, 's tul képzelhetni magát a' tengereken, földünk azon dicsó tájain, hol a' teremő természet, csak nagy és csudálkozásraméltó képekben 's formákban mutatja magát. Ez a' Museum dicsóségesen uralkodó felséges Urunknak köszöni lételét. Midőn tudniillik Don Pedro brasiliai császár Leopoldina cs. k. Herczegasszonyt 1817 eljegyzette volna magának, kísérfői közt Dr. Pohl és Natterer Urak is császári költségen elküldettek, hogy Brasiliát beutazván, természethistóriai tárgyakat gyűjtsenek. Ezen utazásnak gyümölcse a' brasiliai Museum, melly eleven bizony-sága mind felséges Urunk a' természeti tudományok eránt való magas izlésének, mind a' kirendelt természetvizsgálók fáradhatatlan szorgalmának. — A' Museum kincsei tudományos leirással készült képes munkában közöltetni fognak a' tudós publicummal, de még eddig csak a' plánták egy része jelent meg ezen czim alatt: *J. E. Pohl Plantarum Brasiliae icones et descriptiones hactenus ineditae*. A' negyedik csomó, (25 pompásan színelt kótáblával és 15 iv textussal), 1827 jelent meg Bécsben, Wallishausernél, nagy fólióban, 's ára 26 $\frac{2}{3}$ tallér; feketén 8 for. pengő.

Az expeditiónak egy másik részese, prágai professor *Mikan* is elkezdé tizenegy esztendővel ez előtt, Brasiliában gyűjtött plántáit 's állatjait ki adni ezen czim alatt: *Delectus Florae et Faunae brasiliensis, jussu et auspiciis Francisci I. Austriae Imperatoris investigatae. Vindobonae. Typis A. Strausz, mellyből*

mind eddig (1820—1825) négy csomó jelent meg, nagy folióban, minden csomó hat ivnyi textussal, 's hat színelt réztáblával, de a' szerző ön költségén adván a' munkát, 's a' publicum részvétele nem fellevén meg várakozásának, (hihetőleg annak nagy ára miatt), alig lehet annak folytatására számot tartani.

Reményleni lehet, hogy nálunk is a' magyar nemzeti Academia felállásával, sok akadályok, melyek eddig a' tudományok virágának, a' természet-tudományok előmenetelét hátráltatták, elhárítatván, nevezetesen az azt tárgyazó vizsgálódások 's utazások elősegítettén, a' tudós munkák kiadása, 's gyűjtemények felállítása és szaporítása sikeresítettén*), mi is egykor dicsekedhetni fogunk, szép földünk természeti kincseinek tudományos rendbe szedésével, 's azokat a' többi mivelt nemzetek dolgozásához kapcsolhatjuk, mit annyival nagyobb bizodalommal várhatunk, mivel már eddig is minden nagy akadályok ellenére, a' tudományok ezen ágában több szép munkákat mutathatunk, melyek közt profes. Kitaibel és gróf Waldstein pompás munkájok, (*Plantae rariores Hungariae indigenae, descriptionibus et iconibus illustratae. Viennae. 1799 — 1812*, nagy folióban, 3 darabban, 280 pompásan színelt képpel, ára ezer forint W. W.) első helyet érdemel.

A. BALOGH PÁL.

A' lepkéhez.

Boldog lepke! rövid léted' kéj váltja gyönyörrel,
Egy rózsáról más rózsaberekbe lebegsz.
Mint te, de szebb rózsák kebelén kéjelgne szerelmem,
Ah de Luiza szemét látni, csak egyszer! elég.

HAMVAI.

---

*) Hazánkban a' többek közt vagyon madárgyűjteménye Földváry Miklósnak, Pest vármegye szolgabirójának, 's még tökéletesebb Petényi Salamonnak, ezinkotai ev. prédikátornak, a' ki egyszerűsmind a' madarak kitömésében tökéletesen ért.

T h.

Figyelmeztetés egy régi Magyar Könyvre.

Felejdékenység sűrű fátyola fedi Valkai Andrásnak azon munkáját, melyet Sándor István Magyar Könyves-házának 1) tizennegyedik lapján ezen szavakkal említ:

„Ezen (XVI) Századba tartoznak még ezek is, de melly esztendőben jöttek ki, nem tudom:

Ott (Kolosvár)

„Genealogia historica Regum Hungariae ab Adamo Protoplasta ad Serenissimum usque Joannem Secundum. Ir. Valkai András:“

Ezen elő-adásból talán nem helytelenül gyaníthatni: hogy Sándor István Valkai Andrásnak ezen munkáját vagy nem látta; 's ha látta is: valami csonka példányát láthatta; vagy talán csak holmi töredék Jegyzés után adja elő, mint hogy kiadásának sem esztendejét, sem formáját nem említi:

Semmi nyomát sem leljük ennek Valkai András több munkái között Benkő Jósefnél, 2) Bod Péter 3) sem említi, halgat róla Horányi Elek, 4) Katona István 5) sem jegyzette fel; de még halhatatlan emlékezetű Gróf Széchenyi Ferencz, 6) és Gróf Teleki Sámuel 7) gazdag könyvtárakban sem találjuk.

- 1) Magyar könyves-ház, a' vagy a' Magyar könyveknek kinyomtatások ideje szerént való rövid említésök. Irá Sándor István. Győrött 1803. 8-vo.
- 2) Benkő Jós. Transilvania. Vindob. 1778. in 8-vo Tomo 2. pag. 348.
- 3) Bod Péter Magyar Athenás. Sine loco. 1766. in 8-vo pag. 320.
- 4) Horányi Alexii memoria Hung. Posonii 1777 in 8-vo Tomo 3-o pag. 485.
- 5) Katona Steph. Historia crit. Reg. Hung. Stirpis Austriacae Tomo V. (Ord. XXV.) Budae 1793. in 8-vo pag. 633.
- 6) Széchenyi (Fran. Com.) Biblioth. Hung. Volumina 4 cum 3. Indicibus Sopronii et Posonii 1799—1807 in 8-vo.
- 7) Teleki (Sam. S. R. I. Comitis) Bibliotheca. Viennae 1796—1819. Vol. 4. in 8-vo.

Cornides, 8) Czvittinger, 9) Haner, 10) Rotarides, 11) Seivert, 12) és Wallaszky is, 13) hogy többeket ne említsek, halgatnak róla.

Én ditsekedhetem ezen különös szerentsével, kinek két esztendőök le-folyta alatt illy ritka könyv két példánya került keze közé! De — fájdalom! ezeknél is az első ív hibázik.

A' Versek (Strophae) első betjít ószye rakván, az itt következő Acrostichont olvassuk :

„(Joan)nis Secundi Dei Gracia electi Regis Hunga-
 „rie, Dalmacie, Croacie, Domiini, et Principis nos-
 „trii clementissimi Genealogia descripta per Andre-
 „am Valkai, cui humilima, fidelissima, paratissima,
 „ac perpetua servicia idem Valkai commendat, et
 „rerum foelicium prosperos eventus precatur a Döo
 „per Dominum Jesum Christum Filium ejus, cui laus
 „honor et gloria in omne Övum. Amen, Amen. A.
 „Vale, vive Clementissimö Principum, Regum Chri-
 „stianissime! ad communem Hungarorum conserva-
 „tionem; et Regni ipsorum aadflictissimi perman-
 „sionem Deus conservet Vestram Majestatem, cui
 „iterum humilima, perpetua, fidelissima, ac obse-
 „cuentiissima servicia humiliter commöndat corde pu-
 „rissimo, ac perfectissimo, et Dööm pro salute Prin-
 „cipis precatur: Deus omnium Creator, et Conserva-
 „tor audi preces nostras, rege, guberná, et conserva
 „RRRegem nostrum ad Tui Nominis Gloriam. Sies
 „segilión Isten kegielmes Uram!“

8) Cornides Dan. Biblioth. Hung. Pest. 1792 in 8-vo — Ez volt (tud-
 tunkra) leg első Magyar Könyv-tár Hazánkban.

9) Czvittinger Dav. Specimen Hung. Litter. Francof. et Lipsiae 1711
 in 4-o.

10) Haner Geor. Jer. De Scriptorib. rer. hung. et Transil. 2. Tomi. Vien-
 nae et Cibinii 1774, et 1798 in 8-vo.

11) Rotarides Jo. Historiae Hung. litt. Lineamenta. Alton et Servestae
 1745. in 4-o.

12) Seivert Joh. Nachrichten von siebenbürgischen Gelehrten, und ih-
 ren Schriften. Pressburg. 1785. in 8-vo.

13) Wallaszky Pauli Conspectus Reipubl. litt. in Hung. Editio altera
 Budae. 1808. in 8-vo.

Az egész Könyv áll 16 és fél ívből, kisebb negyedréthben; az utolsó lapot következő három verssel fejezi be:

Eltesse Isten Királyt ő felségét,
Adgyon minden dolgaiban szerenczét,
Nyutsa hozza az wr Isten iobb kezét,
Magyarok erről mondgyuc Ament. Ament.

Summa szerént az Magyar Királyoknae
Genelogiaioc dolgoc azoknac
Dereg dolgoc soc volna Királyoknac,
Summa szerént eszt írtam olussoknac.

Ezer öt százban és az hatvan hetbe,
Bor kostolo Márton püspec hetébe,
Vers szerzőnec ninczen helye vétekbe,
Kalota szegben végzéc Erdélybe.

F i n i s.

Nyomtatot Colosuarat Heltaj Gáspárne Mú.
helyébe 1. 5. 76. Esztendőbe.

A' két Példányból az első Tek. Tud. Fáy Fáy János Úr N. Debreczen Sz. K. Város Polgármestere, 's több T. N. Vármegyék Táblabirája Könyvtárában; a' második pediglen, mellyből a' régiség, időkviszontagsága, de főképp' a' gondatlanság csak néhány ívet kéméllett meg, Tek. Tud. Wadasi Időssebb Jankovich Miklós Úr több T. N. Vármegyék Tábla Birája nem csak a' Haza de külföld előtt is esméretes gazdag könyvtárában foglal helyet.

Kolosvárt Bőjtmás hava 20. nap. 1831 esztend.

BURIÁN PÁL.

Az én hazám.

(Vaydea 1827)

Tul havas hegyekre néző
 Vad magányok éjjelén,
 Hol borongva csillagálom
 Szenderül az ég ölén,
 Tul, hová sohajta szívem,
 Csókokat röpite szám,
 Rózsalebre bizva azt,
 Látja lelke — oh de távól
 Kék ködök szelid zajából
 Átmosolygni a' tavaszt:
 Ott virul az én hazám!
 Ott virul az én hazám!

Hol, ha zugva és üvöltve
 Fellegekkel ég borult,
 'S bus vilám vilámra csapva,
 Habfuvatra hab torult,
 'S a' vihar dühöngve bátor
 Ott, de kebre leltem én,
 És szabadság tünt elém;
 Vér szerezte ősi lakban
 Minden óra hájalakban
 Lenge édesen felém:
 Boldog ifju voltam én!
 Boldog ifju voltam én! —

Hol szabad nap áradozva,
 Szép szabad vidékre néz,
 A' hegyen 's mezőn lakónak
 Elte járma nem nehéz.
 Hol dolognak 's szorgalomnak
 — Dus reménye hatva rám, —
 Hiv jutalma serkedez,
 Ott szerelmesim körében,
 Ósz apám 's anyám ölében
 Lelkem égve tévedez:
 Ott van éltem és hazám!
 Ott van éltem és hazám!

Hol királyom birtokától
 Nem fizetve szolgabért,
 Sas szemekkel őrzi népét,
 'S homlokára köt babért;
 Hol igaz hit 's ősi törvény
 Von magyar fiut haza
 Vándorutja enyhire;
 Nemzetek dicsó világa,
 'S béke áldva kelt virága
 Hol virithat ennyire:
 Ott van élet és haza!
 Ott van élet és haza!

Szálj köszöntve hü lebelke
 Arra, hol mosolyg az ég,
 'S mond: e' vándor árva lelke
 Most is érte, érte ég!
 Két kereszt van három ormon,
 Hol szelid sugár a' zajt
 Lángarannyal önti be,
 Ott ég ajkán nemzetemnek
 Vágya hü lélekzetemnek! —
 'S szívem ősi fészkebe',
 Élni, halni ott ohajt!
 Élni, halni ott ohajt! —

ÁRVAFFV RÉI A.

Maxima.

Sem társalkodásunk-, sem irásinkban sok kép-
 zelemre nincs szükség; gyakran hiu 's gyermeki ide-
 ákat szül a phantasia, mellyek sem izletünket nem
 tökélyesítik, sem jobbakká nem tesznek; ítéletünk-
 szüleményi legyenek gondolatink.

Pekingről valami:

Chinának ezen fővárosa két egymástul különvált városbul áll, a' tatár, melly éjszak-, és a' chinai városbul, melly délnek fekszik. Amaz 1421 a' Mingdynastiabeli harmadik császárnak lett lakhelye, a' ki fallal foglalta körül, a' mint most van, regulatlan négyszeg formában. Peking helyén a' korábbi időkben több más városok állottak vala. Legrégibb volt Yoenkirályság fővárosa, de ezen tartományt 222 meghódíták a' Mongolok, 's a' város főv. lenni megszűnék. 936 a' Chitajok elszakaszták Chinátul, 's két év mulva ezen nép fejének lakhelye lett. Majd a' Kinek, a' jelen Mandsuk elődeinek, kezére került, kik nyugoti residentianak nevezék. 1151 oda tevé ált a' Kindynastiának negyedik uralkodója udvarát, 's a' városnak közepresidentia nevét adá. 1212 Dsingiskhán foglalta el, 's 1264 Kublai választotta lakhelyéül; akkor Tsungtu vagy középponti lakhely volt a' neve. Három év mulva tovább vitetett a' város éjszak felé, 's Taetu- vagy nagy lakhelynek neveztetett; de közönségesen csak éjszaki városnak hitták, hogy az Ó-Tsungtutul vagy déli várostul megkülönböztessék. 1554 külső városnak mondaték Peking, minekutána újra fölépült vala. 1644 elfoglalák a' Mandsuk 's itt kezdék tartani udvarokat.

Kerülete, kirekesztvén a' 12 külvárost 58 chinai (mintegy 5 német) mértföldenyi. Lakosainak számát némellyek 2,000,000-nál többre, mások, a' mi hihetőbb, 700,000-re teszik.

A' messzeterjedő sík, mellyen fekszik, sok helyt homokos, másutt posványos. A' nagy templomok, pompás klastromok és a' nagyok gyönyörű siremléki kellemes élelményt adnának a' szemnek, de az udvarok, mellyekkel a' jelesb épületeket körülvenni szokás, elzárja azokat a' néző elől. A' kies

kertek 's a' mezők, mellyeken kalásztengerek hullámlanak nyáridején; tündérbáju vidéket képeznek; télben hó fejerlik a' hegyeken; a' közel dombokrul ugy latszik, Pekinget sűrű erdők környezik, melly látványt a' czintermekbeli ligetek 's a' klastromok- és szomszéd falukba vezető fasorok mutatják. Az éjszakra jövő utasnak legelőbb a' roppant falak ritka massiv tornyaikkal tűnnek szemeibe. Mihelyt a' városba lép, megjátszva látja váradalmit. Regulás utszák és épületek helyett szatócskunyhók hosszú sorai előtte, megrakva mindenféle jószágok- és árukkal, paloták helyett, kalmárboltokon, korcsmákon és klastromokon tévedeznek szemei. Szebb nyilvános és privát épületeket a' szűk utszák- és menetekben láthatni. Az utszák nagyrészt túrhetőleg szélesek és egyenesek, de annál regulátlanabbak a' házak; az utszák közepén kutak vannak 's oldalt csatornáknak gyülik öszve a' víz, 's más tisztatlanságokkal vegyülve, megbüzhödik. A' boltok előreszének saját formája van, 's a' benne találtató árukhöz képest, különbféleképen kiékesítve; az építésnek ezen különbélesége; a' czinóber-, azur-, firnajs- és aranyos czifrázatok; az áruk symmetriai rende; a' diadalmi ívek nyilvános helyeken csak hamar elfeledtetik a' csatornákat és kellemetlen szagot.

Pekingnek nincs hajózható folyója; de egy Yuenho vagy császári folyam nevű kis csatorna hajtja keresztül a' várost; e' szolgáltat a' palota csatornájának és tavainak vizet. A' lakosokat kutak tartják vízzel, de ennek íze igen kellemetlen 's alig íható; e' miatt a' város éjszaki részéből hozatik az italviz.

Fekvése 's colossalis nagyságu falai Pekinget erőssé teszik. Élelmi szükségít délnyugotrul veszi a' császári csatorna útján, melly a' hév esztendőszakban néha kiszárad. Népmozgalmakkor könnyen bezárható 's ezen környülmény nagyhatásu volt a' mongol uralkodók hatalmának eldöntésére.

A' tatár város az őrzetet képző mandsu sere-

gek 8 zájszlóji szerént van elosztva. A' chinai város tulajdonkép csak Peking déli külvárosa. Nagy terjedéke mellett is, keves mevezetességgel bir. A' katona- 's a' katonai familiákhoz tartozó tiszteknek csak egy éjt sem szabad benne tölteni. Vendégházak, játékszinek, nyilvános fürdők 's más vigadalhelyek csak a' chinai városban találtnak.

A' kormány épületeit sárga téglák fődik; a' privát házak, 's klastromok és templomok is, melyeket privát személyek építettek, vörösre vannak befestve. A' princzek palotáját zöld födelek különböztetik. Az építésmód szint olly sajátos a' Chinaiknál, mint minden egyéb ezen nevezetes népnél. Az első alap vert agyag mésszel vegyítve; erre mintegy 3—4 lábnyira téglafundamentet raknak, mellynek szegleti nagy szikladarabokból állanak. Ezen emelnek egyenlő távolságra kőoszlopokat, 's a' homlok (façade) megfelel a' hátrésznek. A' templomok és paloták földeli négy-, a' többi épültekéi kétoldalúak; lapos födeleket kerti házakra 's esőhéjakra, a' kalmárboltok előtt, használnak. A' gazdagok házain a' téglák, mellyek ostáblát mutatnak, különbfélére vannak festve 's firnájsszal bevonva. A' falakat nem szokták bemeszelní, hanem belülrül fejer papirossal bevonni; kívülrül természeti színekben maradnak.

Van Pekingnek astronomiai társasága, tudományakademiája, csillagőre, himlőoltó-intézete, bankja. — A' politiaszolgák számát 20,000-re teszik. Ezek hosszú ostorokkal tartják fen a' jó rendet.

Még egy óda az ékről. *)

Z. Urhoz.

Csak a' botor fog, drága iZé uram,
 Ollyankor éket mondani, a' mikor
 Kétségbe eshetnék az ember,
 Valljon az ék szivet old e, vagy fát!

Im: a' leánynak szellemi ékeit,
 Az éktelentől szebbre hajolt szemét,
 Ékítve szög haját az ékes
 Butor előtt, magyarázni nem kell.

Azt elhiszem, hogy — jó kegyed ékeket
 Fából farag csak, 's ékre szorult agya
 Tuskót gyanit minden kis éknél,
 Bár az egy Iz; iz is, iz is, iz is. **)

Nem kell az ék. De jól esik a' veszély
 Jól a' rövid „düh“ 's éjjeli fénybogár,
 Mert fényeseskés állatocskát
 Mondani vagy mit! ugyan ki birna?

Talán kegyednek nem kecses a' neje
 Nem bájol és kéj nem rebeg ajkain
 Ha langy az est 's a' kétése alkony
 Menynyei kellemet hint el arczán?

Ezért csupán csak szép felesége van —
 És „drága ruzsám,“ a' mire szajt vonit,
 'S nagy gyönyörüségről gögyögdög,
 Ha felüdül 's neki vág tüzeben?

Amen! szegény korty! ***)

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Y.

*) Vö. Sas II. köt. 152 l.

**) Száj-iz, tag-iz, szilva-iz. I. Párizpápai szókönyv. Ilyen a' nyelv és nyelv, öl és öl, fél és fél, ár és ár, tiszt és tiszt 'sat.

***) „Kortsok ezek“ . . .

A' gályarab.

(Folytatás.)

10.

Mindennapi társalkodásunk feloldozá lassankint az etiquette terhes bilincseit, 's a' mulatkozás Bertollon-néval szükségemmé lön.

„Kegyed Bertollon első barátja 's meghittje,” mondá egykor, midőn karomra támaszkodva sétála a' ház melletti kertben. „Én is barátomnak nézem Kegyedet, 's karaktere just ad jóságára. Szóljon nyiltan, Alamontade. Kegyed tudja: Miért gyülöl Bertollon?”

Nem gyülöli. Tisztelettel buzog keble Kegyed iránt. Gyülölni? Szörnyeteg volna, ha tehetné.

„Jól mondja Kegyed. Senkit sem gyülölhet, mivel senkit sem szerethet. Ő az egész világé nem, és senkié; az övé csak az egész világ. Soha a' nevelés érzelmesebb szívet és szebb tehetségü főt el nem öntött mérgével, mint az övé.”

„Kegyed tán igen sanyarul itél.”

„Ah, adná az ég! Kérem, térítsen jobb utra.”

Én, térítsem Kegyed? Ne—. Vizsgálja férjét, 's a' Kegyed véleménye megváltozik.

„Vizsgáljam? Mindig vizsgáltam, 's ő mindig ugyanaz.”

Legalább jó, szeretetre méltó férfi.

„Szeretetre méltó? Igen. Jól tudja azt 's igyekszik az lenni, de fájdalom! nem hogy másokat, csak hogy magát boldogítsa. Épen e' miatt is jónak nem mondhatom, jóllehet nem is rossz.”

Valóban teljesen nem értem Kegyedet. De engedje bizodalmanak viszonzni bizodalját. Még

nem ismertem két halandót, kik olly igen érdemlenék a' boldogságot 's olly képesek volnának egymást boldogítani, mind Kegyed és Bertollon; 's még is egymástól messze állanak. Bizonyomra, ugy hiszem, eleget éltem, eleget tettem a' világban, ha szives egyezésbe hozhatnám mind kettéjeket 's eltávolított sziveiket, összevezethetném.

„Nagy kegyesség. De noha végbe van vive munkájának fele, mert szívem régolta hajlék előlem távozó szivéhez, még is, attól tartok, lehetlent ohajt Kegyed. Ha még is képes volna azt kivinni valaki, Kegyed volna azon egyetlenegy. Kegyed, Alamontade, Kegyed az első, kinek ugy odaadja magát Bertollon, kihez olly szorosán ragaszkodik. Tegyen próbát, változtassa meg e' férfi karakterét.”

Kegyed tréfál. Megváltoztassam? Mellyik erény gyakorlását kívánja még Bertollontól? Nagylelkü, szerény, az ártatlanság véde, szeszélye mindig egyenlő, kitűnő szenvedély nélkül, közhasznu, barátságos — — — —

„Jól mondja! Mind az.”

‘S hogy változtassam meg?

„Tegye jobb emberré.”

Jobb emberré? viszonzám bámultan 's megállék, és különös zavarral pillanték a' szép hölgynek szemébe, mellyben egy könny reszkete. Rossz tehát? gonosz Bertollon?

„Nem, Bertollon nem az,” felelé, „de nem jó.”

‘S még is elismeri, hogy bir mind azon szép tulajdonokkal, mellyeket benne imént dicsérek. Avagy tán igen sokat kíván halandótól?

„A' mit dicsére benne, Alamontade, nem tagadám. De nem tulajdoni ezek, csak eszközei. Sok jót tesz, de nem mivel jó, hanem mivel neki hasznos. Nem erényes ő, hanem csak okos. Minden cselekedetben csak a' hasznost látja és ártalmast, a' jót és rosszat soha. A' poklot szintolly örömet használná czéljának elérésére, mint az erényekkel teljes eget. Boldogságát annak elnyerésében helyezteti, a' mire vágyódik, 's annak mutatkozik és azt cselekszi, a'

mi czélirányos az előállt környülállásokban. Neki a' világ kivánságok játékhelye, hol a' legboldogabbé minden és a' legcselesebbé. Az együttélő emberek tolongása szüle, úgy hiszi, országokat és törvényeket, vallásokat és gyakorlásokat. Legbölcsebb előtte, ki a' convenienczek öszvebomlott szövevényét a' legvékonyabb szálig ismeri, 's a' ki ismeri, mindent tehet. Magában semmi jó, semmi rossz. Egyedül a' vélemény szentel és kárhoztat. Nézze, Alamontade, ilyen az én férjem. Engem nem szerethet, mert csak önmagát szereti. Érzése 's izlete változik, a' szerint lénye is. Vas állhatatossággal törekszik és jut céljaihoz. Tekintetes ház fija, de a' melly lesüllyedt vagyona hajdani magasságáról. Gazdag ohajta lenni, kereskedő lón, messze tájakra tűnek el 's mint egy millio ura tére vissza honába. Vagyonát öszveköttes által ezen város egyik legnagyobb tekintetü nemzetségével akará biztosítani. Neje levék. Hatni kívána a' köz dolgokra, de hogy fel ne költsön irigye- ket, popularisálódék, 's első méltóságokat el nem fogada. Gondolkozásmódja mellett nincs előtte elérhetetlen. Szentnek semmit sem ismer. Mindent meggyőz. Ellenében senki sem elég erős, mert gyenge mindenki valamelly hajlandósága, vagy szenvedélye, vagy véleménye által."

Bertollon gondolkozásmódjának ezen képe megrendite. Vonásról vonásra hasonlék eredetijéhez. Mind ez bennem világos képzelemmé nem létesüle még, noha megvala érzeményemben.

Felfedezém a' szörnyü mélységet, melly e' két szivet különválva tartá, 's betölthetésén kétkedém.

De, mondám, 's a' szép boldogtalan kezét érdeketten megszorítám, ne essék kétségbe. Állandó szerelme és erénye végre megbájolja.

„Erény? Ah kedves Alamontade, mit reménylhetni azon férfitől, ki az erényt gyengeségnek, vagy karakter egyoldalúságának, vagy érzés begyességének mondja?”

De neki még is van szive, azon férfinak.

„Van szive, de csak maga számára, nem má-

sokéra. Szerettetni akar, de hogy oda ne adja magát. 'S ah, lehet e illyet szeretni? Nem, Alamontade, többet kíván a' szerelem. Egészen a' kedvesnek adja magát, 's benne él és önmagának nem ura. Nem számlál, nem aggódik; koczkára szál, akar hűség lelkesítse végre, akar hűtelenség fojtsa el. De nem akar lenni reménytelen. A' kedves szívét ohajtja; 's éppen itt a' mennyország."

11.

„S éppen itt a' mennyország," sohajtám, midőn szobámban valék, 's Clementiae eszembe juta.

Levevém a' száraz koszorut 's a' hárfára akasztám. Ez vala mindeddig Clementine kegyének szent záloga. Nem önmaga veté e melyemre, hol a' szerető sziv lakozik? Nem látszék e, mintha saját kezével akarta volna szivet akkor kiismerni? Vagy e' csak gyermeki enyelgés volt vala. Ah, egykedvűn vette volna e, akar töviskorona, akar virágfüzér vala, mivel e' szivet körülvoná.

Ablakában álla. Felemelém a' koszorut 's ajkaimnak tartám. Ugy tetszék, reáismere. Egy mosolygását rejté el, és odatámaszkodék, és lenéze az utszára, 's felém által nem többé.

Kimondhatatlan nyugtalanságba ejte e' felelet. Ugy látám, szégyenkezik visszaemlékezni, hogy nekem nyújtotta egykor ez' ajándékot. Most egyszerre lelkemre villana, mit kívánék, mit reménylék. Vágyam lehetetlenért gyuladozék. Nőmnek Clementinét soha sem képzelém. Csak szeretém őt 's ohajték szerettetni tőle. De nőmnek? Én, egy adósságokban megholt földmives szegény fija, ki nyomorusággal küszködém magam is 's bizonytalan sorsot laték a' jövődöben, én ohajtam Montpellier legdusabb leányát? —

Kevély. bátorságom elcsüggede. Szeretém Clementinét, de megbocsáték nekie, ha viszonzézzel nem jutalmazhata. Átlátám, hogy a' társaságos élet convenienczeit el nem törölhetem 's tulajdonkép

büszkébb is valék, hogysem asszonyi kéznek köszönjem külső szerencsémét.

Buzgalmasabban feküvém ezentul a' tudományoknak. Saját erőmmel akárek utat törni Clementine fennségéhez. Éjeket tölték álmatlanul könyveim között. Az ismerők részeletlen ítéletét akarám hallani képességim felől, 's névtelenül egy munkát nyomtattaték a' régi nemzetek törvényszolgáltatásáról, 's kiadám egyszersmind némelly költeményeimet, melyek nagy részét a' titkos szerelem sugalta érzéseimnek és tollamnak.

Munkáim nyilvános megjelenését váratlan szerencse követé. A' fennzengő javalat emelé önérzetemet. Az ujjvágy felfedezé nem sokára a' szerző nevét 's nyajaskodást arata mindenütt. Első próbáim sikerre ujjolag meggyújtá a' remény kialudt szövétnekét, mellynek világánál, noha eltűnő távolban, Clementinét enyémnek látám.

Ő maga legszebben megjutalmazta. Midőn ismeretesbbé lett már nevem, dalaimat olvasá egykor az ablaknál. Ha nem tudná is a' szerző nevét, könnyen kitalálhatja vala száz vonásból, mellyeket csak ő érte. Felém pillanta által, mosolyga 's melyére tevé a' könyvet, mintha értésemre ohajtana adni. Szeretem, 's a' mit mondál, e' keblet illette; 's érzé ez és csendes hálával adózik érette.

Kezembe vevém még egyszer a' száraz koszorut, mellyről olly sokszor daloltam. Clementine mosolyga és meghajlék, 's többé felém nem tekinté által.

12.

De senki nem örüle ugy a' javalatnak, mellyet nyerek, mint Bertollon. Mindig szivesebben ragaszkodék hozzám és meghittebben. Testvérek gyanánt tekintők egymást. Egészen enyém lett 's ezerszer megbizonyítá, hogy van szive mások számára is. Egy nap sem tűnék el jó tette nélkül. Mindig csak történetből tudám meg majd e', majd ama' szép cselekedetét.

„Ah! Bertollon” mondám egykor, midőn hévvel szoritám melyemhez, „milly ember vagy te! Miért vagyok kénytelen szintügy sajnálni, mind csudálni téged?”

Tulhaladsz mind a' kettőben, mert sem egyikét, sem másikat nem érdelem, felelé enyelgő mosolygással.

„Nem Bertollon, az a' sajnálatra méltó, hogy jó és erényes vagy, a' nélkül hogy lenni akarnál. Te ábrándozásnak mondod az erényt és a' megfogások egyhanguságának, és még is szünetlenül követed parancsait.”

Elégedjél meg 'hát azzal, Alamontade. De miért fáradkozol mindig megtérítettésemen? Mihelyt idősebb léssz, nyomdokimban látlak majd. Légy most türelmes legalább. Ugyanazon kisednek tán csak a' neve kettő.

„Kétlem. Dőlhetnél e, Bertollon, önkényt nyomoruságba, ha megszabadithatnád az igaz ügyet?”

Mit mondasz igaz ügynek? Megfogásid nem világosak.

„Ha Montpelliert veszélytől óhatnád meg önfeláldozással: volnál e' képes holtiglan nyomoruságot, vagy épen halált szenvedni?”

Colas ur, ismét ábrándozol. Illy áldozatokat csak ábrándozók követhetnek és adhatnak. 'S a' világ nyer általa, hogy vannak ilyenek. De eszméledjél fel már valahára. Sajnállak, hogy mindig illy képzelmeken töprenkedel. Így soha boldog nem léssz. FUSD be az egész világot 's keresd össze a' balgatókat, kik halálba mennek megfogásidért, száz millió közt nem találsz csak egyet is. Minden csak bizonyos viszonyokban igaz, jó, hasznos, törvényes, szép. Az emberek megfogásai mindenütt különböznek. Hányan vélték a' világot megszabadítani halálokkal! Képzelmódjókért holtak meg, nem a' világért, 's utóbb kinevették őket mint bolondokat.

„Gyülölnélek, Bertollon, e' szók miatt.”

Akkor megfogásid szerint igen erényes nem volnál.

„Ha nevednék vagyoned az által, hogy veszélybe ejtenél: fognál e' veszélybe ejteni?”

Gyűlöletem erdemlenéd e' kérdésért, Colas.

„S még is elődbe tehetém. Hiszem, a' mint mondod, az után törekszel csak, a' mi hasznodra válik. Te a' tettek jóságát mindig a' foganat jóságához méred.”

Kedves Colas, látom már, rossz ügyvéd léssz, 's nem sok kincset gűjtesz, ha mindig csak a' megfogásod szerint jó ügyet védended és soha az igaztalant, ha mellette hasznodat lelhetnéd.

„Esküszöm, Bertollon, utálnám magamat, mig élek, ha ártatlant vádolni, vétkest oltalmazni nyilvának valaha ajkaim.

'S még is, jószivü bohó, többször teended egyszerűnél, mivel az emberek vétkét vagy ártatlanságát homlokokra írva mindig nem találod. Menj! a' világ bolondja léssz, ha vele egy uton vándorolni nem tudsz.

Igy vetekedénk gyakran egymással. Néha megzavarodám iránta. Féltettem volna tőle, ha szornyü véleményit mindig olly tréfásan nem mondja vala ki, mintha maga sem hinné azokat. Ő csak bosszantani szerete 's ha czelját érte, szivéből kaczaga. De szavaival ellenkezének tettei.

13.

Bertollonné ellenben naponkint mind inkább fejleszté szép érzését, melly őt lelkesité. Keble gyulonga az erényért, 's vallásos buzgalommal gyakorlá.

Asztali társa levék. A' mulatkozás tárgyából soha ki nem fogyánk. Magányosan ő vele töltém a' hosszú télestvéket. Tőlem hárfázni tanula. Hurjaim nem sokára kísérheték kellemes hangjait. Az én dalaimat éneklé, és mély érzéssel. Igézö vala. Szépsége veszélyes fogott volna lenni, ha szivem Clementinén nem függ vala.

Ha meleggel szólék nejről, Bertollon mosolyga. Ha szemére vetém, hogy magára hagyja e' szeretetre

méltó teremtést, ezt felelé: „Izletünk különbözik. Hagyd mindenkinek a' magáét. A' te fejed és szived formájába akarod e, kedves despota, öntve látni mindenekéit. Nőm, jól tudom, semmit sem vesz bennem. Nem boldogtalan azért, mivel úgy bánom vele, mint a' miveltek házasságiban szokás. Azt előre tudta. Ha jól vagy társaságában, örvendek; 's szeretem, ha kedve telik mulatkozástokban. Lásd, erényes Colas, nagy áldozatokra én is képes vagyok. Mert magadra hagylak, gyakran, midőn leghévebb vággyal ohajtlak magamhoz.

Tanulásomat elvégeztem 's törvények doctorává tevének, és engedelmet nyerek az ország törvényszékinél mint ügyvéd megjeleni. Megszaporult munkájim gyérebbekké tevék Bertollonnénál látogatásimat. De annál vidámabban fogada mindenkor, annál elevenebben érzem, melly drága ő szívemnek.

Néha, úgy tetszék, busabb vala, mint különben, 's ismét nyájasabb és magaengedő. Néha szembetűnő hideggel és tartózkodással látszék irántam viseltetni 's ismét gyengéded testvériséggel megnyugtanni aggodalmimat. Viseletének ezen változását különösnek vevém, de hijában igyekezém kikémleni forrásait. Tapasztalám azonban, hogy nem vala már a' mindig vidám és egyenlő kedvü, mint azelőtt. Sokszor veresre sirt szemekkel lelém. Gyakran különös ábrándozással beszéle a' klastromi magány boldogsága felől. Szokott társaságétól e' mellett inkább elvonula. Titkos bu hervasztá ifju éltének virágát.

Ezen észrevételek engem is szomoruvá tőnek. Gyakran sikeretlenül igyekezém felvidítani. Tekintetének néma fájdalma, arczainak enyésző pirosa, mély hallgatása 's törekvése, tettetett vidamságba leplezni buját, melly szívét epeszté, vegyiték a' szelid meleget és gyengéded szánakozást barátságomba. Melly örömost odaadom vala éltemet, csak neki szerzhethnék boldogabb napokat.

Midőn egy estve hárfámhoz dalola, a' könnyözön hirtelen elakasztá szavát. Hárfámat megijedten

támasztám hátra. Bertolonné felkele 's szobájába akara sietni, hogy ne lássam fájdalmát.

Melly érdeklő az ifjuság, szépség és artatlanság a' csendes szenvedés pillanatjában! — Kezén fogám 's visszatartóztatám.

„Nem,” kéré, „hagyjon Kegyed!”

De így lehetetlen elhagynom Kegyedet. Maradjon. Nem szabad látnom bánatját? Nem vagyok e barátja? Nem hi e maga ugy? 's nem ad e just e' szép nevezet, kérdez nem bánatját, mellyet előttem titkolni hijában igyekszik?

„Hagyjon, kérlelem, hagyjon Kegyed!” kiáltá, 's kiszabadulni törekvék lankadt erővel.

Nem, Kegyed boldogtalan . . . mondám.

„Ah, boldogtalan” sohajtá tartózatlan fájdalommal, és szép arcza melyemre ereszkedék, a' szem könnyeit elrejtteni.

Önkénytelenül áltkarolám a' szelid szenvedőt. Fájdalmas rokonézés erőt vón rajtam is. Vigasztaló szókat rebegék 's kéré, nyugasztalódjék.

„Ah, boldogtalan vagyok,” szóla hévvel és zokogva. Nem merém tovább idélen kérelmekkel érzeményinek viharát nyugtatni. Kisirnia hagyám magát 's visszavezetém ülésünkhöz, midón érzém, hogy gyengébb lón és reszkete. Feje melyemen marada.

Kegyed rosszul van? kérdém félénken.

„Jobban leszek,” felelé. Kis idő mulva nyugodtabb lón. Felpillanta 's látá nedves szemeim'. „Miért sir Kegyed, Alamontade?” kérdé lassu hangon.

Hagyhat e érdeketlenül fájdalma? — felelé, lehajolván hozzá. Némán, kéz kézben, szem szemben ülénk ott, 's elnyelének érzelmeink. Könny gördüle arczán le. Felé hajlám halkkal és lecsókolám, és a' szenvedőt közelebb vonám szivemhez, eszméletlenül, mit cselekvém. Ajkaim ajkain égenek, 's csókjaim' gyengéden viszonzva érzém. Ölekezésünk fel nem oldozék; a' könnyek eloszlanak arczaink tüzeiben. Bódító lángok gyuladozának csókjainkban, 's a' mit barátságának hittünk, szerelemmé változék.

Elválánk. Tizszer valánk el, 's ismét annyiszor borulék nyakára 's elfeledém az elválást.

Mámosroskint tántorogva jövék szobámba; hárfá, koszoru és ablak megrettentének.

14.

Mélyebb zavarba még nem voltam, mint a' következő reggel. Megfoghatatlan valék önmagamnak 's ellenmondások közt ingadozám. Bertollonné engem szeretni latszék. Eddiglen vitézül küzde a' szenvedéllyel, melly árnyékot vona nemes lelkére. Én valék a' nyomorult, ki, noha nem szeretém, szenvedélyének részére állhaték 's meggyujthatám a' boldogtalan tüzet, mellynek őt megemeszteni, 's engem a' boldogtalannál inkább megbecsteleníteni kell vala. —

Hijában emlékeztetem magamat kötelességim szentségére, hijába fedezém fel magamnak az undok hálátlanságot, mellyet Bertollon nagylelkü barátságán elköveték, hijába jutának eszembe Clementine 's 's néma fogadalmaim. Minden, a' mi különben inger volt előttem és tiszteletre méltó, hatalmát és befolyását elvesztette. Érzékeim mámore meg nem szünék; phantasiám előtt csak Bertollon szeretetre méltó neje lebege; érzém még ajkamon viszonzcsókjának édes tüzet, 's kecsegtetett hiuságom csalékony álokoskodások- és következtetésekkel megsemmíté eszem komoly igazságát.

„Nyomorult, megbánod, pirulni fogsz egykor gyalázatos tetteted szine előtt, 's a' késő vénség jege sem hűti meg rossz lelkismereted lángjait.” Igy szólék önmagamhoz. Felbátorodni igyekezém. Mig a' mult est emlékeiben kéjelgék, 's fennebb örömök homályos sejtési rengeték keblemet, asztalomhoz ülék, leirni Bertollonnénak a' veszélyt, mellybe társalkodásunk ejte mind kettőnket, 's tudtára adni, hogy én, méltó akarván maradni barátságára, őt elhagyni, Montpelliert elhagyni kénytelenítettém.

És mig a' szent ész komoly parancsát mondá tol-

lamba, 's első nagy áldozatot akarék tenni az erénynek, szerelmem legszentebb esküjít irám Bertollonnénak, ámitám, mi régota emészt titkos szenvedély 's mennyemet egyedül az ő szerelmében látom. Kérem, kérlelém, ne hagyjon süllyedni, 's jövődő boldogságink lelkesítő képét szétgöngyölgetém phantasiájának.

Felugrám. Olvasám meg olvasám és széttépém a' levelet, 's ujat irék és leírák az elébbit ujra és olvasám és széttépém ismét. Mind ismeretlen hatalomtól önkényem ellen ragadtatám a' vétekre, mellytől lelkem hijába szörnyekedék. Mig esküvém, félighallhatólag esküvém, utnak eredni még ma Nismes felé, és soha viszon nem látni Montpellier falait, halkkal esküvém magamban, hogy a' szép, a' boldogtalan hölgyet el nem hagyom, 's rajta függendek, bár elkerülhetetlen haláloamat szijam csókjaiból.

Ugy voltam, mintha egyenlő erővel és ügyességgel két különféle lélek küzdene bennem. A' meggondolás pedig elhomályosula; a' kötelesség érzete elhala a' mindentelnyelő hajlandóság érzetében. Bertollonnéhoz akarék sietni. Netán ő is gyötrődik mutatott gyengesége miatt; netán ő is azon gondolkozik, hogy idehagyjon engem és MontPELLIERT. Vissza akarám tartóztatni. El akarám okozgatni aggodalmait és szerelmünk szabad létét hirdetni.

Felugrám 's az ajtóhoz menék. „Hát csak ugyan véthezni?” szólamlék bennem. „Csak ugyan elveszteni az ártatlanság olly sokáig megóvott belső dicsőségét.” Ingadozám és visszavonulék.

„Légy tiszta, mint az isten, és maradj a z!” E' nap, e' vihar muljék, 's meg léssz szabaditva, mondám magamban.

Ezen vallásos érzet felemele. Ezen gondolat: Légy tiszta, mint az isten, keresztülzenge vad érzelmeim moraján 's ez uttal tartóztatata legalább, hogy azonnal Bertollonnéhoz nem repülék. De elválasztatlan marada a' csata. Vágyam még hangosabb lón, 's gunyolám saját vallásosságomat.

'S ime szobám ajtaja megnyilék. Bert ollon jöve be.

„Mit tész, kedves Colas? Te rosszul vagy?”
mondá. Most vevém csak észre, hogy az ágyra vettem magamat. Felugram. Bertollon kezét nyujta; de én nem valék bátor, az enyémet nekie nyujtani.

„De mi bajod? Tekinteted olly megháborult, Colas! Halvány vagy!” mondá megint. Én pedig nem felelheték.

„Fedezd fel a' történeteket előtte, szólamlék lelkemben. Fedezz fel a' férnek mindent, mindent: így egyszerre közfal vonul közéd és neje közé, 's te tiszta maradsz, nem léssz nőcsábító, nemes jótévedet el nem árulod, meg nem csalod barátodat.

„Bertollon, boldogtalan vagyok, mert nődet szeretem!” mondám hirtelen és félve, hogy el nem végzem vallomásomat. 'S az utolsó hangot alig ejtém ki, megbánám, de későn, tettemet. Már megtörtént vala. Mindent tuda a' fér. Én pedig csak az egyszerre valék meg szabadítva.

Érzékiségünk vad mámorában, midőn hatalmas szenvedély küzd a' kötelesség érzetével, csak hirtelen elválasztó cselekedet szabadíthat meg, mellyről megismerjük hogy szabadító szer. Végbevitelére mintegy erőszakosan kell a' makacs testet ösztönzenünk, míg vissza nem léphetünk többé. Épen úgy valék, mint a' tengerhullámok közepette lézengző, kinek kábultságában, közel lévén a' megfuláshoz, szemei előtt lebegnek a' part homályos ágai, 's belső szózat sugalja: „Kaposzkodjál beléjek.”

Bertollon elhalványodék 's mondá: Mit beszélsz, Colas?

El kell mennem. El kell Montpelliert, téged, nődet el kell hagynom, mivel őt szeretem! felelém.

„Bolond vagy! azt hiszem!” szólá mosolygva 's ujra szint nyere.

Ah, Bertollon, komolyat szólottam. Nem maradhatok itt. A' te nőd nemeslelkü asszony. De félek, társalkodásunk reá és reám veszélyt hoz. Még nem késő. Barátom, jótévedőm vagy, én meg nem csallak. Vedd e' keserű vallomást szeretetem bizonyossága gyanánt. Gyengébb vagyok, hogysen mindig

önuram lehessen, 's nőd szeretetre méltóbb, hogyszem hidegen állhassak mellette.

„Olly szent, mint te, Colas,” mondá Bertollon hangos kaczajjal, „a' ki kegyes áhitatban a' férnek maga meggyónja szive titkait, egy férnek sem veszélyes. Légy nyugodt. Nálunk maradsz. Miért ütnénk illy zajt egy szerelmes szövetség miatt? Bizom benned, 's nem gyanakszom sem reád, sem feleségemre. Elégedjél meg ennyivel. Ha szeretitek egymást, mit tehetek sziveitek ellen? És ha egymás közé gördítenétek a' földet: egymást kevesbbé szeretendnétek e? Eltávozásod eltávolítja e a' szivet is? Szeresétek egymást. Tudom, nemesben gondolkoztok mindketten, hogyszem elfeledkezhetnétek!”

Ezt olly őszintén és derűlten mondá, 's egyenes bizodalom hangján, hogy őt szivemhez nem szoritanom lehetetlen vala. Nemes lelke uj erőt önte belém a' jóra. Szégyenlém alacsonyságomat, 's hogy illy nehéz harczot csak vihaték.

„Nem,” mondám „kedves Bertollon, szörnyeteg volnék, ha elámitanám bizodalmaidat 's barátságod' illy undokul jutalmaznám. Te megint jobb önöm érzetére hozál vissza. Itt maradok 's emlékezésem bizodalmaidra minden becstelen gondolattól megó. Itt maradok 's megmutatom, hogy méltó vagyok reád. Félbeszakasztom nőddel társalkodásomat. Mágával soha sem leszek. Soha...

Minek ezeket mondani? vága szavamba Bertollon. Elég, én bizom benned. Azt véled, nem vevém észre, már régen hogy nóm szered téged? Hogy szerelme hő és zajongó karakterének színét viseli? Hogy szenvedélye annál hatalmasabb, mennél sürűbben leplezi? Részesítsd nemes okfőjiddben, 's gyógyítsd, ha van kedved, de óvakodással. Ismerem őt, szerelme könnyen rettenetes gyűlöletté változhatnék, 's akkor jaj neked!

Mit téssz, Bertollon? Én gyógyítsam azon betegségét, mellyben önmagam szenvedek? 'S mit szólasz karaktere zajongásáról? Ennek soha leggyengébb ihletét sem érezem.

„Barátom, Colas, az asszonyokat nem ismered. Hogy neked tessék, árnykéba nem vonul. 'S ha elfeldkezik, megvakít a' szerelem.”

Ezzel félbeszakasztá a' beszélgetést, 's figyelmet idegen tárgy regébe szövé. Az elébbiről nem engedte szólamlanom. Mennél több okom vala, bizodalmanak nagyságát csudálni, annál hidegebb levék önmagam, 's annál eltökéltebb nejétől lassankint elválni. —

15.

Bertollonnét csak más estve látám. Magányosan üle szobájában, busan támasztva szép fejét karjára. Felkele, mihelyt megpillanta. Arcza tele volt kellemes zavarral.

Közeledém hozzá. Sokáig nem szólánk. Szemeit lesütötte vala.

„Szabad e' megjelenem szine előtt, mondám reszketve. Vétkemért lakolni jövék egyedül.”

Hallgata.

„Visszaélék bizodalmaival;” folytatám „csak tisztelnem kelle egyetlenegy barátom nejét — bibázék.”

'S én — rebegé gyenge szóval.

„Ah, érzem én, kevéssé vagyok önuram; 's ki lehetne az Kegyed társaságában? De — — bár éltembe kerüljön, nyugalma't nem háborítom. Szandékom megmásolhatatlan. Ferjének szivem belsejét kinyilatkoztatám.” — —

Kinyilatkoztatá? szóla megjedten: És ő?

„Eljénte elhalványulá.” — —

Elhalványula? rebegé.

De bizodalommal Kegyedben, 's nagyobb bizodalommal erényemnél igyekezék lebeszélni szándékomról, hogy el ne hagyjam MontPELLIERT.”

Az vala szandéka, Alamontade?

Még most is az. Szeretem Kegyedet. De Kegyed Bertollon neje. Nem akarom háborgatni azon ház nyugalma't, mellynek annyi ezer jótéteménnyel tartozom. —

Kegyed nemes férfi! — mondá 's könnyek gördülének le arczain: — Kegyed azt akará tenni, a' mire én tökéltém vala el magamat. Holmim öszve van rakva már. Nem lehet, nem szabad titkolnom, Alamontade, ohajtásomat, bár soha sem ismertem volna meg Kegyedet. Baratságunk szerelemmé fajula. Önmagamat hijában ámitám. Későn küzködém elvadtul érzeményimmal.

Hevesben zokoga. „Igen” mondá: „Jobb így. El kell válnunk. De nem örökön-örökre. Nem, csak mig csendesebben vernek sziveink, mig hüs barátsággal közeledhetünk egymáshoz.”

Hallgata. Keblem mélyen megilletődék.

„De ah, jó barátom” mondá jajogva 's melyemre borula. „Elválásunkat sokáig túl nem élem.”

'S mig szive szivemen doboga, és felebb lán-gola szenvedélyünk, és kötelességünk érzése győzelemért viaskodék vele, az órák észrevétlenül repülének el felettünk.

Örök, tiszta, szent szerelmet vallánk egymásnak, fogadók és esküvök, azt még is előlni melyünkben. Elhatározók, hogy elválunk, hogy csak ritkán látjuk egymást, és akkor is nyugalommal és soha tanuk nélkül látjuk, és forró, lelketlenítő csókjainkkal erősítők lelkeink fel nem oldható szövetségét.

Melly nyomorult teremtés a' halandó! Leggyengébb mindig, ha legerősbnék véli magát. Ki a' kísértetést kerüli, az a' hős; a' ki merészen neki megyen, az ezénykoszorut kivini, már elvesztette, mig a' harcza sem ereszkedék.

Midőn elválánk, elvégzők, hogy egy órányinál nem megyek tavólabb Montpelliertől. A' Castelnau melletti jószágon kell vala lakoznom 's csak néha néha jönöm a' városba látogatóul.

16.

Késedelem nélkül végrehajtám szándékomat, bár melly igen vala ellene Bertollon. Engednie kelle végre kérelmeimnek. Elutazék, a' nélkül hogy bucsulátogatásomat mertem volna tenni Bertollonnénál.

Majd kigyogyulék mámoromból a' falusi természet csendében. Érzém, hogy Bertollonnét soha sem szerettem 's utálám magamat, hogy érzelmeket szinlettem előtte, mellyek nem tenyészének keblemben. Bóditó mómornál nem volt egyéb, 's csak a' szerencsétlen szerelemből eredt, mellyet előttem a' szép el nem titkolhata. Ó vala sajnálandó egyedül, 's az én kötelességem, visszadnom elveszett nyugalmát.

Mint sűrű ködökből emelkedék fel szívem hajdani tisztaságába és derűjébe, 's Clementine képe ragyogóbb és bájosabb fényben tűnik ismét előmbe, mint valaha. Távozásomkor Montpellierből a' koszorut és hárfát odahagyám. Nem, hogy Clementinét egészen elfeledtem, de szégyen taszita vissza és szent irtózat, ha érinteni akarám a' tiszteletes ereklyét. Azt hittem, hogy nem vagyok méltó reá többé, és vágyam 's a' távollét gyötrelmeit vétkem leggyengébb büntetésének tekintém.

Négy hét elmulék. Egyedül Bertollon látogata: „Mert nem élhetek nélküled, 's még is a' boldogtalan városban tartanak dolgaim,” mondá.

Sokszor kísérté reávenni, hogy visszatérjek Montpellierbe. De sikeretlenül. Joltévó magányomban maradék 's boldogabbnak érzém magamat.

17.

Egy reggel korán felkölte szolgám. Lurette ur ott kinn, 's tüstént ohajt szólani Kegyeddal! mondá, és Lurette, Bertollon egyik barátja, azon pillantatban jöve be, halványan és felháborodva.

„Keljen fel Kegyed” szólá, „'s jöjön azonnal Montpellierbe.”

Mi baj? kérdém ijedten.

„Keljen és öltözködjék fel. Egy pillantat sincs késedelemre. Bertollon meg van étetve 's halálon fekszik.”

Megétetve? rebegém 's ájultan dőlék ágyamba vissza.

„Csak hamar! Látni ohajtja még Kegyedet. Parancsára siettem ide.”

Reszketve öltözködém. Erőtlenül követém őt az ajtóig. Kis kocszi várakozék ott kinn. Felülénk 's szalánk Montpelliernek.

Mégétetve? kérdém ismét ut közben.

„Igen” viszonzá Larette. „De meg nem fogható homály borong a' történeten. — Egy gazpór, ki a' mérget hozta, fogházban ül. Bertollonnét is őrzik szobájiban.” —

Bertollonnét? Őrzik? Miért őzik? Ki őrzeti?

„A' tanács.”

A' tanács? A' montpellieri politia is illy őrült-ségen képzelődék. Hitte a' tanács, hogy Bertollonné férjét megétethette volna? —

„Hiszi, és mindenki.” —

Uram, válat vonit Kegyed? És mindenki? — —
— Immár folytassa csak, mit akara mondani még Kegyed?

„Hogy mindenki hiszi. A' gazpór, Valentin, ugy hiszem, a' neve.” — —

Hogyan? Valentin? Igen, az öreg, hü udvarszolga, a' legbecsületesb napunk alatt — —

„Kimondta, hogy a' mérget Bertollonné paran'csára hozta mintegy nyolcz napja.”

Átkozott hazug! az —

„'S kihallgattatván Bertollonné a' szolga kimondása iránt, tartózkodás nélkül megvallotta. — Itt az egész!”

Megvallotta? Elment eszem, mert értem Kegyedet. Mit vallott meg?

„Hogy Valentinnak kelle hozni a' mérget számára.” —

Iszonyu! 'S hogy férjét is maga ölte, maga étette meg?”

„Ki vallana illyet örömet? Egyébiránt, fájdalom, nincs különben.”

„Bertollon tegnap reggel ismét érze szokott baját. Tudja Kegyed, gyakran szédülésbe esik. Kérénejét, mivel kiseded házi gyógyszertára van szobájá-

ban, a' szokott gyomoreseppekből adna nekie, 's Bertollonné kék, megaranyozott üvegcsében hozá el azokat.

Igen jól ismerem az üvegcsét és a' cseppeket is. „Maga önté a' gyógyszert kalánba, nádmézet tőn hozzá, ugy adá férjének. Kis idő mulva Bertollon iszonyu csikarást érze beleiben. Az orvos megjőve. Azonnal méreg hatásaira ismere. A' mi hatalmában állá, mindent elkövete megtartására. A' cseppeket kéré vizsgálás végett. Bertollonné érzékenkedék 's kérdé, méregkeverőnek hiszik'e? Végre nem állhatván ellen a' kívánságnak, a' nélkül hogy gyanut gerjessen, áltadá az üvegcsét. Azonközben több orvosok érkezének, a' politíának is egy küldöttje. Zajt gerjesztett a' történet. A' füszeráros emlékezék a' Valentinnak eladott méregre 's bejelenté a' politíának. Valentint azonnal bezárák. Ez asszonyára hivatkozáék, és parancsára. Bertollonné felsőség utján kérdeztetéék meg. Ajultan rogyék öszve. Minden kulcsait elvevék, megvizsgálák a' gyógyszeres szekrényt 's reátalálának a' méregre, mellyet a' füszeráros megismere; csak nehézségének volt egy résznyi hja. Megvizsgálák azalatt a' kék üvegcsében talált cseppeket is 's a' mérget azokban felfedezék. A' dolog így van. Tartson felőle, a' hogy teszük, Kegyed.”

Borzadozám és hangot sem ejték. Az egész iszonyun látám egybenfüggenni, a' mit sem Larette, sem más idegen észre nem vehete. Engem rendkívül erősen szerete; elválásunk emelé szenvedélyét csilápitás helyett. Így támada lelkében a' gonosz planum megszabadulni férjétől. Eszembe juta heve 's duló tüze karakterének, mellyet egykor Bertollon említe. Emlékezém utolsó szólalkozásunkra, 's mint beszélém el nekie gondatlanul, hogy viszonyunkat őszintén kivallottam férjének, 's mint megijedt és mélyebben nyomozta Bertollon magaviseletét.

A' hihetőség szörnyü bizonyossággá emelkedék bennem. Nem vala homályos előttem, mint érheték valóra lelkében a' rossz gondolat, látám őt keverni az

átkozott italt és, megvakultan szenvedélyétől, a' boldogtalan Bertollonnak nyujtani.

Megjövénk Montpellierbe. Drága jóltévőm szobájába akarék menni. „Él még?” kérdém alann a' lépcsőkön. Halkkal intének, csendesen lennem. Nem engedének mennem hozzá. Szelid álomba merülten szunnyada, melly betegségén könnyitendő vala, 's nyugasztaló tanuja leendő megszabadultának.

‘S hol Bertollon asszony? kérdém.

Azt felelék, hogy korán reggel rokonihoz ment, a' hol egész familiájának törvényes kezessége mellett őrzetik. Nagy bajjal vivék ki atyjafijai, hogy fogházba nem záratott gyalázatosan. Titokképen azt is beszélék: Bertollon maga tanácslá nekie egy barátja által, hogy, mig ideje, Olaszországba menekedjék. Ő habozott. Saját testvérei integeték, használja szabadságának rövid idejét. Kevélysege győzött végtére. Ezek voltak szavai: „Nem távozom, ez által vétkeket vallandanám meg, melly nem bizonyult még reám és soha sem bizonyulhat.”

18.

Csak annyiban igéz a' szép alak, mennyiben a' szép lélek néma jeléül veszük; de minden varázsa eltűnik, sőt borzalomra indit, ha gonoszságnak éke. A' bünt fesse szépen a' mivész a' pokol küszöbein, 's, minthogy az emberiség legkedvesebbje és legérdeklőbbje csak eszköze az ő gonoszságának, ezerszerte rettentőbbé lesz.

Undor nélkül többé nem emlékezhetém Bertollonéra. Ő vala a' méregkeverő, 's minden, a' mit csak futólag beszélt el Larette, bebizonyodék előttem Montpellierben, és sok különbféle környülállások mind inkább nagyobb világban mutaták ezen gyilkosságot.

Egész Montpellier megindula ezen rendkívüli történeten. Bertollon lassankinti jobbukása, mellyet az orvosok mesterségének köszöne, minden háznál legélenkebb örömet gerjeszte. Nem távozám többé

szeretett barátom betegágyától, kit testvérem, atyám gyanánt tisztelék.

Ah Bertollon! mondám, meg vagy szabadítva. Ah én boldogtalan! ha veszted ért volna! Fajdalmam nem sokáig engedte volna túlélnem holtodat. Lásd, te vagy egyetlenegy barátom, egyetlenegyem e' földön; te vagy jóltévőm, védangyalom. Kész vagyok minden órában, helyetted a' sirba leszálni. — És lehetséges e? Egy asszony képes e, olly gyengéd és félékeny teremtés; egy olly mennyei kecskékkel felraházott asszony, egy asszony, kinek szeme 's ajkai az erényt olly édesen hirdeték, illy szornyü lenni képes e?"

„Szeretted még? Alamentade?" kérdé Bertollon, kezemet szoritván.

Szeretni? Fellázit e' gondolat. Én őt soha sem szerettem; alacsony hiuság vala csak, 's érzékek visketege, a' mit egykor bódulatomban szerelemnek mondék. Soha sem szerettem őt. Valamelly titkos hatalom mindenkor eltávolította szivétől az enyémet. Hogy szeressem azt, a' ki téged akara megölni? — Átkozok minden órát, mellyet a' méregkeverővel tölték, 's bánom enyelgésimet, mellyeket tékozlék réa. Ah, én őt nem ismerém."

Az alatt felvevék Bertolonné ügyét. Montpellier leghiresb ügyvéde, Menard ur, önkényt ajánlkozék a' bevádoltnak oltalmazóul. Menard még egy perét sem vesztette volt el. Ékesszólása varázsinak minden hódola; ha az ész meg nem győzhető, feloldhatatlan kételmekkel tudta körülszőni, 's akkor a' szivnek minden érzéseit ellene lázítani. Ha törvény szék előtt beszéle, tele valának hallgatókkal a' teremek, kik az ő kedvéért gyakran messze tájakról jövének. A' legbajosb ügyet is, és soha foganatlanul, felvállalá, ha dus jutalom reménye kecsgetté.

„Egyebet nem kívánok," mondá Bertollon „csak válasszanak el örökre a' méregkeverőtől. A' foganatlan próbatételnek egyéb megbüntetését nem sürgetem. Saját lelkismerete 's köz utálat elegendé gyötrendik. Menard, jól tudom, személyes ellenem. Egykor vágy-

társam volt. Előre látom, műfogási által a' birákat és népet úgy megzavarja és elámitja, hogy gyalázatos nőm utóbb még diadalban fejlik ki peréből."

„Azt nem teszi,” kiáltám 's felhevülék. „Kérlek Bertollon, noha kezdő vagyok 's törvényszék előtt még nem szólék, add nekem által ügyedet. Bizzál bennem és igaz ügyedben. Legkisebbé sem fáj olly asszony ellen állanom az törvényszék elejébe, a' kit tisztelék, a' ki egykor barátném vala, 's a' ki vétkes kedvezésekkel halmoza. Te, Bertollon, testvérem, jóltévőm vagy, a' te ügyed a' szent.”

Bertollon mosolyga; 's kijelenté egyszersmind aggodalmát, hogy ellenfelemmel nem mérkőzhetem. Végre, 's, a' mint látszék, félénken engede kívánságomnak, mivel az ő pere volt leendő mesterségemnek első próbája.

„Ne aggódjál, kedves Bertollon” mondám, „engem a' barátság lelkesítend és felemel, ha ingadozni találok Menard hatalmának sulya alatt. 'S bár mit cselekedjék, el nem tagadhatja azon tetteket, melyeket védettje hirtelenkedésből megvallott.”

19.

Senki sem emlékezék, hogy valamelly per nagyobb részvételt gerjesztett volna, mint ez, mellyet tárgyának iszonyúsága 's a' peres személyek tekintete egyiránt fontossá tón. Ah, és a' szerep, mellyet én játszám benne! Senki sem ismeré viszonyomat Bertollonnéval. Senki sem sajdítá, hogy ezen bevádolt szivén fekvém a' legfennebb elragadtatás mámorában. Senki sem tudá, hogy dühös, tilalmas vonzódása hozzám irányzá tán legelőször karját a' méregkeverésre.

Mind ez még titok vala; titoknak kelle maradnia; csak ha Menard mestersége hódítással fenyeget, akkor szándékozám ezen fogással is élni.

Midőn közzé lón Montpellierben, hogy én valltam fel Bertollon ügyét, előre ellenfeletem mon-

dák győztesnek. A' szükséges vizsgálat és tanuvalatás után Menard és én a' sorompókhöz állánk.

A' hatalmas szónok engem csak gunyolni látszék. Szinte megvetendőnek nézé, olly ifju férfival szembe szállni, ki nem rég tanítványa vala 's most próbát tenni szándékozzék. Beszéle, 's olly hathatólag beszéle, hogy az én szívem is mélyen megindula, 's csaknem a' bevádolt részére ragada.

Már fél évre halasztotta Menard az ügyet, holott néhány hét alatt reménylém megnyerni. Menard-t a' nép tapsa mindig kíséré a' praesidialis törvényszék palotájából, 's én csak azért látszám győzedelmének nehezítésére tékozlani erőmet, hogy annál inkább nevedjenek botrostyánai.

A' bevádolt szépsége pártjára hódita minden ifju férfiakat a' városban, 's hajdani jóltévősége a' nép legszegényebb osztályát lekötelezé nekic. Nem Menard-al, de sok megvesztegetett szív titkos vonzódásával 's az erények emlékével kénytelenítettém harczolni, mellyekben ezelőtt mutatkozott Bertollonné. —

Mennél lejjebb hanyatlék ügyem, batorságom annál magasb fokra emelkedék. Menard is tisztelni avagy félni kezdé, mennél kiebb szoritám hódításaiból. Pártja megkevesesbedék, mennél kénytelenebb vala elismerni azon tetteket, mellyeket kétségese- és bizonytalanoknak állított. Nem sokára nyilvánosan kezdének dicsérni; nem sokára, noha csekély számu, követőket láték körülem; nem sokára nekem is hangzék a' nép tapsa, mennél bizonyosabbá lón Bertollonné vétke 's mennél nagyobb árnyéket vete szépsége - és erényeire a' fekete cselekedet emléke.

Bár melly kellemes vala e' tömjén, annyira még sem gyönyörködtete, mint Clementine néma javalatja.

Bertollonné rokona volt de Sonneséknek. Megtudván, hogy én viendem Bertollon ügyét, szomorun álla Clementine az ablaknál. Gyakran rázgatá fejét. Tekintete fenyegetőzék. Érteni vélém és válat voníték 's nem rettentetém el magam' olly szent kötelességemet teljesíteni.

Azonban esmeretesb Iévén nevem Mentpellierben 's nagyobb magasztalásokban részes, ó is ujjalag nyájasabb lón. Clementine, ugy látszék, szerencsém mellett, elfeledte rokonságát Bertollonnéval. Látám, ah, hogy szeretett az angyal, a' kit imádék. Nem vala nálam boldogabb halandó. Néma egyetértésünk évekig tartá már.

De visszatérek a' boldogtalan perhez, melly Bertollonnét tekintve, igen kedvetlenre fordula. A' tettek és tanuk ellene szövetkezvén egybe, tagadhattá csak, hogy ferjét meg étetni nem akarta, noha a' szin vétkesnek mutatá. Azon valék, hallgattassék ki, minek vagy mi czélból vette a' mérget nyolcz nappal tette előtt. Válaszai kerengének, 's ellenmondásokba tévede vallatása közben. Kitetszék, hogy valódi okát felfedezni tartózkodott. Rokoninak minden kérelmei, védének fenyegetőzései semmire sem birhatak. Ez nagyobb gyanut gerjeszte. Menard már elveszettnek tartá ügyét, noha szünetlenül bizonyitá Bertollonnénak ártatlanságát. A' törvényszék keményebb fogságot rendele 's a' kínzás első fokával fenyegeté, hogy a' vallomást kivehessé belőle.

Ekkor Bertollonné önmaga válalá fel ügyének vitelét, mellyben Menard olly szerencsétlen volt. Ebben nem láték egyebet Menard müfogásánál, ki az asszonyi kecsék hatalmát vevé segédül ékesszólása gyámolítására.

Midőn a' terembe lépék, halálcsend támadá körüle. Soha bájolóbb nem volt, mint ezen pillantatban. Egyszerü öltözete 's a' mély bu halvány színe szánakozást hívának minden szivbe, minden szembe könnyeket.

Kiki hallgata. Most elfordula tőle minden szem, 's reám. Beszélnem kelle; de nem szólhaték. Ki nem mondható zavarba esém. Bertollonné a' szenvedő ártatlanság képe vala. Mind azon édes órák, mellyeket társaságában élék, láttára felébredének emlékemben és siránkozó angyalokkint vevék körül lelkemet 's kérenek melléte és azt rebegék: „Ó bizonynal ártatlan.”

Végre neki emberedém. Bizonyítám, hogy senkinek olly öröme nem válnék, meggyőződni ártatlanságáról, mint saját férjének és szószólójának, énekem. Szükséges tehát, hogy a' kiáltó gyanut csendesítse le 's nyilatkoztassa ki, mi szándékból hozatta legyen a' mérget.

Bertollonné igen gyenge vala. Védének karjára támaszkodék. Fájdalmas tekintettel néze reám, melyből szerelem és bu szólának. „Ah, Alamontade” mondá lankadt hangon „'s Kegyed az, a' ki megtudni sürgeti, mi szándékom volt a' méreggel, Kegyed; és itt?” Kis korig hallgata. Azután hirtelen felemelkedék, a' birák felé fordula halvány képével 's keserü hangon, melly lelkének kétségbeestét jelenté, mondá: „Kinzással fenyegetétek kisatolni vallomásomat.” Elég. A' pernek véget vetek. Vétkes vagyok. A' méreggel étetni szándékozám. Ennél többet meg nem tudtok tőlem. Kárhoztassatok el!

Visszafordula 's elhagyá a' teremtet, és halálcsend következék — mély bámulás körös-körül.

A' törvényszék kimondá harmadnapra a' „vétkes” szót a' szerencsétlenre.

(Vége következik.)

. . . e . . . verseihez.

Kin szült benneteket, verítékbe' förödtetek egykor;
Most ti szültök kint 's hallani borzad a' fül.

HAMVAI,

Könyvbírálat.

Die Ungarn wie sie sind. Charakter - Schilderung dieses Volkes in seinen Verhältnissen und Gesinnungen. Von August Ellrich, 8. Berlin, 1831. In der Vereins-Buchhandlung. 219 lap. 's befejezés.

Nincs egyegy hasznosb dolog az utazóra nézve azon oszlopra szegezett fa kezeknél, mellyeken, a' hol az ut két vagy több felé oszlik, meg vagyon írva, mellyik ut hova vezet. Illyen utmutatók masutt is vannak, minálunk is tudok vármegyét, melly példás jó országutjait velek megrakta. A' legnagyobb nyereség az illyen táblában pedig az, hogy elébb tudja meg az ember a' jó utat, minekelőtte eltévedt vala, sőt minden kérdezősködés nélkül sem tévedhet el; holott ellenben, a' hol illy táblák nincsenek, az utas elébb eltéved 's csak azután tudja meg unalmas tudakozódás, 's gyakran nem a' legnyájosabb felelet által, merre kellett volna fordulnia. Veszedelmes tehát az utazás mindenütt, hol az utak nincsenek mutatókkal kirakva? Az ám annak, ki egészen ismétlen országban utnak bocsátkozik, vagy talán azt sem tudja, hova indult: — nem veszedelmes annak, ki mind a' vidéket, mellyet megjárni készül, jól ismeri, mind utjának feltett czélját bizonyosan tudja.

Épen így van a' dolog a' szerzőséggel is. A' ki előtt homályba borult a' tudománynak azon tája, mellynek neki eredt, bizonyosan, habár feltett czélját bizonyosan felfogta legyen is, botorkázni fog, hol emez, hol ama' vágásba kapni, szerencsés, ha a' legközelebb árokba belé nem dül 's szekerét öszve nem zuzza. Azonban két nagy különbség vagyon a' közönséges és a' tudományos utas közt. Az t. i. hogy az utolsó csak utjának végén talál emberekre, kik

megmondják merre kellett vagy nem kellett volna tulajdonképen járnia. Ezen utasítók közt olyan is található, ki az utas nyomát követvén, minden tévedéseit 's eltéréseit szorgalmasan megjegyzi 's észrevételei által az utat úgy kikarózza, hogy mind az utas, ha inég egyszer neki akarna indulni, mind más akar ki bátrabban járhasson rajta. Illyenkor már könnyen megtörténhetik, hogy, ha felette sok karóra van szükség, az emberséges utasító, a' fáradtságot félig meddig megunván, egy két ütést a' karó mellé az utas hátára is ejt. Ezt valóban nem is lehet rossz néven venni. De lehet azt, hogy ha mérgében, a' karóról egészen megfejtkezvén, csupán csak a' szegény utast veri: mert ez embertelenség, 's azután sem az utasnak, kinek szándéka talán igen jó vala (és ezt mindég becsülni kell annyira a' mennyire), sem másnak nincs haszna benne.

A' második különbség az, hogy a' tudományos utas soha sem indul, sőt természet szerint nem is szerethet egyedül utnak indulni, hanem mindenkor másokat is ültet szekereire 's velek fizetteti meg uti költségét. Az érzékeny embernek épen ezen környülállás okoz legtöbb gondot. Mert ha mindjárt fel sem fordul, az uton kívül sem nyargolozik öszvevissza, oda is érkezik, a' hova indult; de a' csapások közt is különbség lévén, felette bosszuságra méltó, ha épen a' legrögösbeken hurczolja 's úgy megrázza és elkábitja szegény uti társait, hogy utoljára azt sem tudják, merre jöttek 's hova érkeztenek. Hogy ha már ezek, kábultságokból feleszmélvén, vezetőjüket szidják 's pénzüket sajnálják, valljon ki csudalkozzék rajta?

A' mondottakból ezek következnek: először a' szerzőre nézve: hogy pennát soha olly dologba ne mártson, a' mellyhez nem tud; hogy minden írásban bizonyos célt vegyen, azt elevenem érezze és soha szeme elől el ne veszejtse; hogy munkájának bizonyos határt szabjon, 's azon kívül soha se botorkázzon; hogy tárgyának minden oldalait felfogja 's azokról tökéletesen értekezzék 's mindég azokhoz

szóljon; hogy végre azon nyelven írjon, mellyet tökéletesen bir, nehogy gondolatjai tisztaságát a' beszéd romlottsága által elrutitsa, és az olvasót ne botránkoztatasa.

Másodszor a' kritikusra nézve: hogy soha ollyat ne bíráljon, a' mihez nem tud; hogy bírálásának tárgyául egyedül a' munkát tegye, céljául pedig az igazságot és a' tudományok gyarapítását 's tévedéstől való megóvását, és ezektől soha el ne térjen; hogy, a' hol az író megérdemli, egy kis dorgálást ne kéméljen meg tőle, de azért őt írásával fel ne cserélje, 's az által a' tárgyat el ne vétse; hogy egyedül a' munkához szóljon, annak minden tökélyeit 's fogyatkozásait jegyezze meg, de soha semmit rá ne kenjen, a' mi benne nincs; hogy okait tisztán adja elé, nehogy kritikájával talántán még nagyobb zürzavart okozzon; hogy végre szelid komolysággal beszéljen, mert a' mérges tréfa, a' marakodó guny sem nem tanít, sem nem javít.

Ezen principiumok szerént akarom a' fentmegirt czimü, általjában igen interessans kis könyvet a' SAS olvasójival megismértetni.

Ha valaki egész egy nemzet rajzolójává vallja magát, kétség kívül főképen a' lerajzolt nemzetnek vagon jusa kérdezni, ha valljon tudta e az író, mit akar, tulajdon tapasztalásból beszél e, 's millyen módja lehetett a' szükséges tapasztalást gyűjteni?

Ezekre a' szerző tulajdon szavaival így felel: 62. lap. „Ezen könyvecske czimje ez: *A' Magyarok úgy a' mint vannak.* Hogy a' czimnek megfelelhessek, kötelességemben áll, a' nemes nemzet minden karjait és osztályait, szóval mindent, ki magyar ember nevét viseli, a' legelsőtől a' legutolsóig, igazság és lelki ismértem szerént, minden erényeivel és vétkeivel úgy lefesteni, hogy az olvasó, ki Magyarországba soha belé sem lepott, és soha magyar embert nem is látott, azokat olly közelről, kívül belől ismérje meg, mint ha őt esztendeig velek és köztök lakott volna; maga a' Magyar pedig — habár ottan ottan kedvetlen fejcsóválással 's félhangon „„*az ördög*

vegyen el ez az embert”” mondván, — kénytelen legyen elismérni, hogy a' dolog valóban úgy van, és nem másképen.” — 5. lap. „Én nem gyors szekeren repültem az országon keresztül, mint sokan cselekedtek, kik Olaszországról irtanak, hanem több esztendeig Magyarország minden vidékiben, 's azoknak lakosaival szoros öszveköttetésben éltem, sőt felséges nyelvökből is annyit tanultam meg, hogy sem szilaj lovat, sem magyar embert rospont gyanánt nem állítok az olvasó eleibe, minthogy pedig különben a' Magyarokat sem olly vaktába nem szerettem, mint hajdan Archenholz ur Albion fijait, sem annyira nem gyűlölöm, mint bizonyos Alexander ur az Olaszokat, reménylenem lehet, hogy rajzolatim meglehető's hivséggel készülnek; valljon a' többi, képirónak szükséges, tulajdonsággal bírok e, ítéljék el a' kegyes olvasók.”

A' befejezésben azt mondja a' szerző, hogy ő képiró, 's hogy Ellrich Augusztinak hívják. Én ugyan nem szeretek árulgatni; de hiszen nem is én mondom, mások mondják, hogy E. ur ezelőtt néhány esztendővel itt Pesten olly társaságnak, mellynél a' név elváltoztatás és sokszorozás szabad szokásban vagyon, tagja volt legyen, minekutána más veszedelmesb és dicsőségesb scénákon is megfordult vala.

A' könyvből is látni, hogy a' szerző valóban többnyire saját tapasztalásból beszél, különben sém annyi aprólékos környülményekre nem terjeszkedhetnék, sem olly elevenséggel nem festhetné tárgyait, mint sok helyen cselekszik. Általában azt lehet mondani, nem rossz könyvet irt, mellyet német hontársai bizonyosan örömmel 's kaczajjal olvasnak: mert egészen ényök szerént beszél, sokat öszvehabar, a' hol lehet a' napi politikába belé vág, a' nemességet csipkedi, a' jobbágyban erővel rabszolgát lát, az igazság kiszolgáltatását roszalja 's hizelkedik megrogzött előítéletjöknek, még pedig — a' miben a' magyar olvasó leginkább botránkozik meg — néha az igazság megtagadásával is. Azonban több tárgy igazán szépen van megfejtve 's hozzá illő elevenséggel

előadva, mellyeket lehetetlen gyönyörködtetés nélkül olvasni, 's mellyek miatt a' könyv megérdemli, hogy minél több olvasója legyen. A' mi hibás vagy nem egészen igaz, azt inkább a' szerző járatlanságának, tudatlanságának 's előítéleteinek szeretem tulajdonítani, mint rossz indulatjának. A' legjobb czikkelyek: az allrendü papságról, a' színjátékról (mellyben muzsikáról és tánczról) a' lovakról, a' dohány- és pipázásról; a' leggyengébbek pedig: a' királyi tábla jegyzőjiről, az igazság kiszolgáltatásáról.

A' szerző előadási mesterségének példájául imé közlök egy darabot a' játékszinről szóló czikkelyből. „A' magyarországi játékszineket épen nem szabad hallgatva elmellőzni, nem azért, mintha azok a' nemzeti miveltség hévmérőji volnának, mivel az által a' nemes Magyarok igen keveset nyerhetnének, hanem azért, mert ők nagy barátjai a' színjátéknak, nálök a' játékszin épen olly szükséggé vált, mint más nemzeteknél, 's játékszin minden nagyobb kisebb városban találkozik.”

„Magyarországi játékszinekről lévén a' szó, könnyen azt gondolhatná az ember, hogy a' színjátékosok Magyarok, 's drámák magyar nyelven adatnak elő; de ez épen nincs ugy; mind a' főváros, mind a' kisebb városok színjein német operák és drámák játszatnak.”

„Vannak ugyan mainap magyar színjátszótársaságok is, 's mondják, hogy számok tizenötre megy: de egy sem tartózkodik közülök a' fővárosban állandóul (van Kassán tavaly olta), hanem ország szerte vándorolván, szükséggel küszködve élnek.”

„Azon kívánsága minden igazi Magyarnak, hogy az ország fővárosában magyar játékszin legyen, mind- eddig pusztá *pium desiderium*.”

„Én magam, több esztendőök lefolyta alatt, csak két magyar színjátszó társaságra akadtam: egyike, mellyet már említék, 's melly Pesten a' régi színben — hajdan száraz malom — játszott; másika, melly a' nagy színben, a' mellyről most mindjárt

említést fogok tenni, folytatta előadásait, általjában jó volt, 's néhány kijelelt taggal birt."

„Ezen Magyaroknak olly előadásait láttam, melyeket bátran lehet több hires német színek igyekezetei mellé állítani. Nem emlékezem, hogy valaha Kotzebue *Octaviájában* jobb *Antoniuszt*, jobb *Octaviát*, vagy jobb *Sapphót* láttam volna. Bánom, hogy ezen urnak és asszonyinak, kit *Crelinger* asszonyhoz hasonlithatok, nevét elfelejtém, és így a' halhatatlanságnak által nem adhatom."

„Az említett két asszonyi rolléban nevezetes német mesternéket, Octaviában *Eunike-Haendel-Mayer-Schützné* asszonyt, Sapphóban *Schröderné* és *Wolffné* asszonyokat látám játszani, és a' magyar asszonyt *Schröderné* és *Wolffné*nek melléje a' bus férjének örömeire már most elhunn *Eunike-Haendel-Mayer-Schützné*nek pedig eleibe teszem."

„Soha olly tökéletest, olly elragadót nem láttam, mint a' negyedik felvonás azon jelenése, hol Octavia testvérehez visszatér; ritkán hallék olly tökéletest, olly szép hangut, mint a' Sappho mértékű versek a' magyar mesterné szájában és ezen Melitához szóló szavaknak.

„„Hamis vipera, csipni én is tudok”"

nincs párja."

„Ezen társaság nem csak németből fordított darabokat ada, mind könnyen neki gondolhatná, hanem hazai költők munkájit is, melyeket mind azon osztályok által, melyeket igazi Magyaroknak mondtam, kiváltképen pedig az ifjuság által a' legnagyobb lelkesedéssel fogadtatának, 's többnyire meg is érdemlék azt."

Ezután elbeszélvén, millyen harsogó tapssal fogadtatott légyen Kisfaludy Károly „a' *Tatárok Magyarországbán*” czimű darabja, mint akarták a' költőt a' színre felvinni 's a' publicumnak megmutatni, mi nehezen kerülhetette el a' szegény mivész ezen veszedelmes megtiszteltetést, milly veszedelembe ejti gyakran a' vármegyei tisztujításokban a' válasz-

tandó személyt az őt pártolók lelkesedése, micso-
da veszedelemben forogtak ezelőtt a' pesti játszó-
k, mikor téli időben a' jéggel elborított Dunán töredé-
keny sajkában vitettek által, 's mint enyhite a' jó
magyar bor ezen nyomoruságon, így folytatja szavait:

„A' néző-játéknak keves becse van Magyaror-
szágban, de annál nagyobb van a' *szép játszóéknak*
és az *operának*, úgy hogy a' Magyarok e' részben Bécs,
Berlin 's az egész földkerekek a' tizennyolczadik szá-
zad harmadik tizedjebeli lakosaitól egy csepet sem
különböznek.”

„A' pesti új játékszin minden szinek közt,
mellyeket emberi kéz valaha épített, a' leghelytele-
nebb, 's alkalmasint ez ez oka, hogy a' néző-játék-
nak keves a' kedvellője.”

„*Gretry 'Essais sur la musique'* czimű munká-
jában ezt mondja: „Ha játékszin kellene építe-
nem, így szólnék az építő mesterhez: Gondolja meg
az ur, hogy nem arról van a' szó, hogy épületet
emeljünk, mellynek külseje szembe tűnjék, hanem
a' fődolog az, hogy mindent, a' mi a' szinben mon-
datik 's énekeltetik, tökéletesen hallhassunk. Ha az
ur épületjében leggyengébb muzsikát, asszonyinak,
gyermeknek szavát nem érthetem; ha a' költő ver-
seinek, mellyekből egy syllabát sem akarnék elvesze-
ni, felét elvesztem, mi hasznom az ur nagy épü-
letjében?”

„Mind azok, kik a' pesti játékszin építése kö-
rül foglalatostkodának, az építő mestertől egész a'
féglát nyújtó napszámosig, arról, mit *Gretry* mond,
és más okos emberek is már többször gondoltanak,
egy szót sem tudtak, csak bizvást addig raktak kö-
vet köre, míg a' szörnyeteg elkészült.”

„Ki a' Wien melletti szin és a' berlini opera-
házat látta, megfogja vallani, hogy mind a' két épü-
let elég nagy; hanem a' pesti játékszinhez képest
mindkettő csekély szinecske, bele is férne akár
mellyik”

„Milly hangos szóval kell a' játszó személynek
birnia, ha magát az egész házzal meg akarja értetni

és hogy tetszhetik a' néző- játék, mikor az ember harmadrészét nem hallja?"

„Engel mimikája nem a' pesti szin számára készült. Mert ha a' játszónak olly arcvonása nincs, mellyet a' kővágó mondva faragott, nevethet vagy sirhat, a' mennyit akar, senki sem veszi észre. A' játékszini könyvek akkorának kéne lennie, mint egy jóforma tyuktojás, hogy valami foganatja legyen.”
's a' t.

„— — Ugynevezett társalkodási darabot ezen szinben látni, igazi tribulatio. Ha két szerelmes beszélget, épen ollyat mutat, mint két kiáltó jegy angol ujsági tiszta papiroson: mit mondjanak egymásnak, senki sem tudja meg, 's ugy is kell; hanem ha a' szin közepén álló hölgy szeretőjének parancsolja, hogy levelet vagy más valami asztalon heverő dolgot nyújtson, kész a' szerencsétlenség; mert, mig ő álló pontjából az oldalt lévő asztalhoz meg onnan a' hölgy karjaiba vissza jár, olly félbeszakadás támad, melly Hiob urat is képes volna kétségbe ejteni.”

„— — A' mi a' szinjátszók polgári becsületét illeti, ez itt is csak olyan, mint másutt. A' játzó férjfiak ülnek nagy urak asztalaiknál, herczegek, grófok fekszenek a' játszó asszonyok lábaiknál, 's mind azoknak, mind ezeknek kevés a' becsületök az alsóbb rendek előtt. A' miveltebb magyar ember a' szinjátszót *játzó személynek* hívja, a' paraszt *komédiásnak* 's körülbelől egy rangba teszi a' hóhérral.”

A' bevezetésben azt mondja a' szerző, hogy országunk alkotmányáról értekezni egészen kívül fekszik plánumán: azonban öt ide vágó tárgyat még is említ, pedig nem a' legnevezetesebbet, nem is ugy, mint a' munka czimjéhez illett volna.

Először azt mondja: „*hogy Magyarországbán a' nemtelen ember fekvő jószágot nem birhat, hanem hogy a' nemes földesur neki egy darab földet haszonvételbe ad, a' mellyet, minekutána a' szegény ember azt jól kimivelte, önkényesen vissza-*

vesz, 's szokás szerént a' legroszabb földdel felcserél." —

Hogy a' földbirtok nemesi jus, a' principium törvényünkben, és igaz, hogy nem nemes ember tulajdon eredeti jussal fekvő jószágot nem birhat; de birhat más jusán, ha t. i. ezt vagy egészen, vagy részént magáévá tette. Illyen birtokos a' városi polgár 's a' privilegiált kerületek lakosai, eredeti jusaikon a' városoknak és kerületeknek, mellyeket a' törvény szint annyi nemes személyeknek néz; illyen birtokosok a' privilegiált és szabados helységek lakosai, mellyek földesuroktól az ő földesuri jusának gyakorolhatását megvásárolták; illyen birtokos a' nemes anyának nemtelen örököse mint annya jusának képviselője. Ez olly mindennapi dolog és annyi a' példa az országban, hogy ha E. ur csak egy parányit körülnézett volna, most tévedését senki sem csudálná. Mert a' mit ő mond, az csak a' jobbágyi viszonyt illeti, 's annyiban E. urnak igazsága van, mert ugyan azon egy földön senki sem lehet földesur is jobbágy is.

Az pedig, hogy földesur a' mivelte földet kénye szerént jobbágyától elveheti 's parlagot adhat helyette, épen nem igaz, mert a' törvény is tiltja, a' szokás is ellenkezőt mutat. Ha E. ur, minekelőtte illy rut gyalázatot kene a' nemes magyar nemzetre (mint maga is nevezi), csak egy Schwartzner statistikájába tekintett volna bele: német olvasójit, kiket főképen akar tanítani, olly csunyaúl bizonyosan el nem állitana, 's ha velünk nem is gondol, legalább ön magát becsülte volna meg. Hanem a' magyar jobbágy állapotját siratni, földesuraink 's törvényeink ebbeli képzelt barbárságán óbégatni, olly agyafurtságok a' sok fejedelmü ország kosmopolitikus lakosainál, mellyekbe a' *Manch - Hermaeon* 's czimboráji tanubizonyságára ugy bele merültek, hogy az az olta megjelent sok statistikai irományok sem szabadithatták ki, ugy annyira, hogy *báró Malchus*, ki különben mindent kicalculál 's proportióba hoz, csak azt nem, hogy hány a' vitéz a' nápolyi katona közt, még 1826 azt merte írni, hogy a' magyar

jobbágy még most is rabszolga.*) De ezt el lehetne nézni, ha a' jobbágy rabszolgasága Európában valami felette nagy ritkaság volna; mert a' statistikus szokott néha pusztá curiositást nevezetesség helyett becsusztatni: hanem, fájdalom, van rabszolga jobbágy Oroszországban elég, van Luzácziban, van Mecklenburgban, más német statusokban 's többnyire csak a' szent birodalom felforgatása oltá szünt meg. A' Magyarok, hála Istennek, már 1298 a' Rákoson engedtek a' jobbágnak szabad költözést, mellyet a' későbbi zürzavaros idők folytában meg új törvények támogatának, míg Dózsa György parasztbáboruja okot nem ada az örökös raboskodó jobbágnak helyreállítására. De ezt is 1538 és 1547 oltá ismét kezdé a' törvény enyésztetni, miglen Mária Theresia urbariuma által egészen eltöröltetett. Ha már báró Malchus mind ezeket nem tudta, mint-hogy nem is kelle tudnia: mindazáltal mind statistikusnak kötelességében állott tudni, hogy 1791 törvény által örökre eltöröltetett akar hol a' magyar korona alatt lévő jobbágnak örökös szolgasága.

Másodszor azt mondja: *„hogy a' jobbágy he-
tenként öt napot tartozik urdolgára fordítani,
neki csak két nap hagyatik tulajdon földje mivelé-
sére, még pedig ollyankor, mikor az időnek mezei
munkára alkalmatlan volta miatt hasznát nem
veheti.”*

Egytelkes jobbágy tartozik urdolgába évenként ötvenkét napot marhájával, vagy, a' mi ugyan annyi, száz négy napot kézi munkával dolgozni: ez tesz minden héten egy napot marhával vagy két pusztá napszámot. Még pedig a' földesur köteles az ur-

*) C. A. Freih. v. Malchus Statistik- und Staatenkunde. 8. Stuttgart und Tübingen, 1826. — 446. lap. „In Ungarn befinden sich zwar einzelne Classen freier Bauern (die Kolonisten, Jazygen, Kumannen) (sie?). Dagegen lebt die grosse Masse derselben in Leibeigenheit, die jedoch durch das neue Urbarialgesetz sehr gemildert ist, so dass gegenwärtig derselbe unter gewissen Umständen zur Verlassung des Guts; sodann zur Erwerbung von Eigenthum berechtigt, und zur Bekleidung bestimmter bürgerlicher Aemter fähig ist.” Milly logika!

dolganak negyedrésztét a' téli hat hónapra halasztani: ellenben szorgosabb munka idejében, p. o. hordatás- és szüretkor kettőztetheti a' heti szakmányt. Ilyenkor osztán az egész következő héten magának dolgozhat a' jobbágy. Sőt akkor is szabad a' jobbágynek egy nap két ekét, vagy négy cselédet küldeni 's az egész heti szakmányt egy nap ledolgozni. A' távolabb fekvő földeken szabad a' jobbágyot tartóztatni urdolgában négy napig egy végben, a' jövetelt és menetelt napszámba, és ezen négy napot egy egész hónapi szakmányba vévén.

Ezek szerént tehát megeshetik ugyan, hogy csak két egészen szabad napja van a' jobbágynek egy hétben, mellyen urdolgába nem megy, ha t. i. négy pusztá kézi napszámot egyenként szolgált: hanem ez természet szerént csak ritkán törtenhetik meg, 's elegendő pótléka az, hogy a' következő hét egészen az övé.

Innen már világosan kitetszik, hogy általjában véve a' jobbágy tulajdonképen csak egy, vagy respective két napot fordít hetenként urdolgára; és hogy E. ur öt napja képtelenség. De könnyebb ám képtelenséget mondani, mint valamit tökéletesen kitanulni; csak az a' kérdés, mi válik inkább becsületére a' szerzőnek?

Egyébbaránt a' szerző öt napja azért is képtelenség, hogy minálunk csak hat hétköznap vagyon egy hétben, mellyekből ha a' jobbágy ötöt urdolgára fordítana, övéinek másodikat nem tudom hol kereshetné, ha csak nem E. ur könyvében: mert törvényünk a' vasárnapot isteni szolgálatra szánta, és szorgos munka idejében vasárnap dél után is dolgoznak az emberek, ez csak rendkívüleg történik, nem pedig az urbáriumba való dolog.

Oszán meg azt sem tudom, hol látott E. ur Magyarországbán a' földesurak 's gazdasági tisztjeik közt olly meteorologusokat, kik estve, mikor a' jobbágyot urdolgára rendelni kell, megtudják mondani, kivált nyárban, millyen idő lesz másnap, 's lesz e szükség szakmányra, vagy sem. Én azt hiszem,

hogy még „*a biztos idő prófétá*” sem tanítja meg őket ezen mesterségre, ha szinte volna is hajlandóságok E. ur elmés gondolatját valósítani: különben ezen — — — — —
— — — — —.

Továbbá a' szerző beszédéből az is jön ki, mintha a' jobbágy, mikor urdolgába megy, egész háznépét vinné magával, 's azon nap maga részére semmit sem dolgoztathatna: pedig ez nem igaz, mert elég rendbeli marhát, vagy egy cselédet küldeni urdolgába, a' többi marhájával pedig, ha van, 's többi cselédjével magának dolgoztathat, a' menyt akar.

Harmadszor: „*hogy a' paraszt csinálja az utakat és megjut csak ő fizet tőle vámot, a' nemes ember pedig nem, legfeljebb hogy a' parasztot néhány ostorvágással megtractálja.*”

Az első tagadhatatlan, dolog, sőt néhol annyi a' sarompó, hogy az ember nézni is megunja, 's ezt a' szerző elmondhatta, mert könyvébe való furcsaság. Hanem az ostorvágások említése, ha nem egyebet, rossz indulatot mutat E. ur részéről. Mert az ő szavai „*und allenfalls einen, an ihm vorüberfahrenden Bauer mit einigen Peitschenhieben regalirt*” valami ollyant mutatnak, mintha a' durva zabolatlanság és embertelenség a' magyar nemességnél nem csak jus, hanem módi is volna. Az őszinteség kiváltképen illy odavetőleges beszédétől szokott óvakodni, melly annyival veszedelmesb, mennél több helyet enged a' gyanuságnak, 's minél hajlandóbbak az emberek másokról több rosztat, mint jót feltenni.

Negyedszer: „*megesik, hogy a' nemes ember olly prokátort, hi pert nyert ellene, az országon megfogat, kastélyába hozatja, 's ötven botot csapat rajta, és hogy a' szegény prokátor, ha szinte perbe is bocsátkozik, elégtételt soha sem nyerhet, mert az efféle pereknek nem szokott vége lenni.*” etc. etc.

Itt a' szerző alkalmasint a' nagyobb hatalmaskodási pert értette, 's minthogy teoriáját nem tudja,

példa által szerette volna megmagyarázni olvasójinak. *Exempla sunt odiosa*, régi közmondás, és a' melyet ő választott, épen *odiosissimum*. Mert ha erőszakos bosszuállás pallérozott emberhez nem illik, micsoda oesmányság igazságtalansággal öszvekött bosszuállás olly földesurban, kinek kastélya van, 's kiról az a' praesumptio, hogy miveltségére nézve a' nemzet színéhez tartozik? Osztán hol van ott személyes bátorság, hol ártatlan szabad embert az uton megfogatni 's felcsapatni lehet? Pedig szeretném ezt az embert látni, a' ki okoknál fogva meg tudná mutatni, hogy akar hol is a' világban rendszerénti személyes bátorság több van, mint a' magyar korona alatt: mert utonálló hébekorba mindenütt találkozik.

Igaz ugyan, hogy a' nagyobb hatalmaskodási per felette hosszas, 's ritka ember éri végét, de nem azért, mintha a' bíróság készakartva késletné az igazság kiszolgáltatását, mint E. ur beszédéből ki-sülni látszatik; hanem azért, mert a' per készülete és kezdete olly fontos és szövevényes; főképen a' felperesre nézve olly veszedelmes is lehet, hogy ő maga jobban fél a' végső határozástól, mint az al-peres. Tudni illik a' felperesnek személyes nemességét be kell bizonyítani (kivéven a' törvény kifogta néhány esetben), különben nem csak az actoratust veszti el, hanem a' nemességet is elvesztheti, legalább felette erős gyanuba ejtheti. Pedig tudjuk, micsoda tüskés portéka a' productionalis per, kivált ezen esetben, hol az elégtétel lehetetlen a' nemességnek minden kétséget felülmuló bebizonyítása nélkül. Ollyan esetek is voltak már, hogy a' felperes nemes voltáról sem ő maga, sem senki más az előtt soha sem kételkedett; és csak az actoratus körüli kérdések meghányásából sült ki, hogy legfeljebb ollyan próbákát hordhat elé, mellyeknél fogva nemessége ususába maradhat, nagyobb hatalmaskodási büntetést pedig nem kérhet; sőt olly irományra is akadhat az alperes, melly által a' felperes nemességét egészen kiforgathatja. Illyen esetben maga a' felperes szereti a' pert abbahagyni, vagy, ha az al-

peres szoritja, legalább addig huzni, hogy elébb halhasson meg, mintsem az actoratusi kérdések eldöntetnének. Ha E. ur így adta volna elé a' dolgot, azt ist megmondhatta volna, hogy vagynak esetek, hol a' felcsapatott ügyvéd ez uton soha sem nyerhet elégtételt, mellyet inkább a' fenyítő biró előtt kellett volna keresnie, ki egyedül a' tettehez tartván magát, elégtételt adni köteles.

Ötödször: „*hogy mainap is fenáll egy törvény, melly világosan azt rendeli, hogy minden nemes ember, a' ki nemtelen embert agyonüt, huszonnégy forintban (sőt negyvenben) okvetetlen büntetessék meg.*” —

„Azonkívül pedig a' fenyítő biró eleibe vitetik 's vagy halálra, vagy tömlöczre ítéltetik, vagy szabadon bocsáttatik, ha t. i. pusztá emberölés (homicidium simplex) nem pedig gyilkolás (homicidium praemeditatum) sül ki.” Így folytatva igazságot beszélt volna E. ur, a' német olvasók curiositasa is meglegedhetnék. Mert mindnyájan tudjuk, hogy embert ölni, akár ki légyen az, minálunk is szint olly főbenjáró véték, mint akár hol másutt: hanem hogy a' vétkes a' fenyítő büntetésen kívül még pénzbeli büntetés alá is vétetik, az az a' megölt ember homagiumát vagy vérdiját fizeti meg, ez törvényünk különösségei közzé tartozik. Dijt t. i. a' mint a' törvény mondja, azért fizet a' vétkes, mert a' királyt egy emberétől megfosztotta. Fizeti pedig nem a' magáét, hanem a' megölt ember díját, és nem a' királynak, sem a' birónak, hanem a' megölt ember özvegyének, gyermekeinek, vagy szülejinek 's a' t. Így hát a' magyar törvény e' részben keményebb, mint más országok legujabb törvényei, 's kár volt E. urnak a' dolgot félre csavarni 's azt mondani felőle; hogy a' józan ész és emberség ítélő széke előtt menthetetlen.

29. lap, E. ur a' Magyarokat három felé osztja fel, t. i.

igazi Magyarokra,
nem igazi Magyarokra,

és kétesféle személyekre.

Az első vagy az igazi Magyarok osztályához szám-
lálja :

az alsóbb rendű papságot,
az alsóbb nemességet,
a' tudósokat,
az ügyvédeket,
a' kir. ítélő tábla hites jegyzőit,
és a' parasztokat.

A' második az az a' nem igazi Magyarok osztályához
a' főnemességet,
a' főpapságot.

a' katona-tiszteket,
a' katonaságot;

A' harmadik osztályhoz tartoznak :

a' nagy városok polgárai
a' kereskedők.

Ezen felosztás általjában véve nem épen helyte-
len, minthogy tagadhatatlan, hogy sok Magyar van,
ki — mint E. ur 72. lapon 's katona-tisztekről] monda
— nemzeti karakteréből egészen kivetkezvén,
nem szereti megvallani, hogy Magyar, vagy más ál-
tal reáemlékeztetni. Csak egész rendeket nem kellett
volna ezen szomorú czim alá foglalni: mert vannak
főurak, vannak főpapok 's a' t., kiknek hazafiuságok,
hazaszeretetök nem csak isméretes, sőt fényes is a'
világ előtt. Azonban igaz, hogy a' főrendekben ke-
vesebb az igazi Magyar, mint az alsóbb rendekben,
noha itt sem mind arany, a' mi fénylik. Példát is
tudnék eleget előhozni, ha lehetne példa hasonlítás
nélkül: pedig már Don Quixote is azt javasla San-
chójának, mikor herczeggé lett, nagyai közt hason-
lítást soha se tegyen, mert minden hasonlításban az
egyiket eleibe kell tenni a' másíknak; amaz nem kö-
szöni meg, ez megharagszik, 's utoljára a' hasonlító
vallja kárát. —

30. lap. Azon gyűlölségről beszél a' szerző,
mellyel a' Magyarok viseltetnek a' Németek eránt,
's nem rossz okát adja, ámbár a' legnevezetesebet nem
isméri, melly múlt századok szüleménye. Mikor t. i.

a' mohácsi veszedelem olta temérdek német katonaság Magyarországon esztendőről esztendőre fekvén, nem úgy viselték magokat mint barátságos segéd-sereghez illik, hanem ellenség módjára önkényeskedének, erőszakoskodának, gyakran inség vagy pénzsomja miatt rabolának 's prédálának, sem személy sem vagyombeli bátorságot nem becsülvén: nem de nem természetes volt e, hogy a' Magyarban elolthatatlan keserűség 's gyűlölség támadott egyenesen a' német katona ellen, melyl azután az egész nemzetre mene által. Hosszas volna itten egyenként elészámlálni azon különbféle elnyomást és álnok fogást, mellyel ezen zsoldosok mind a' földesurat, mind jobbágyát, mind a' városokat gyötörték: tele vannak velek történetiróink, tele van törvénykönyvünk. A' ki már meggondolja, hogy ezen elnyomás és keserűség két száz esztendeig tartott, hogy naponként megújult, hogy az egész országot érte, hogy keservesebb ollyantól sanyargattatni, ki hatalmasb 's bajtárs és segéd nevét bitangolja, mint nyilvános ellenségtől, kitől jót reményleni senki sem szokott; az nehezen fogja csudálni, hogy egy század ki nem irthata olly szenvedelmet, mellyet két század szült és nagyra nevelt. Különben jól jegyzi meg a' szerző, hogy a' szóban lévő szenvedelem mainap annyira elenyészett, hogy már már inkább csak a' köznépnél találkozik, és hogy akar nemét, akar micsoda idegen ember egész bátorsággal járhat kelhet, bugyogót is viselhet hazánkban legkisebb sértés nélkül: legfeljebb hogy Németről valami gonoszságot elhinni a' Magyar igen hajlandó.

Jól mondja E. ur, 34, 35 lap., hogy Magyarország századok olta mindenféle csudafiak 's szerencsét keresők országa; hogy kinek otthon nincs jó dolga, ide jön jobbat keresni, hogy ezen keresők többnyire ollyanok, kik sem külső, sem belső tulajdonság által tiszteletet nem érdemelnek; hogy tehát igen keveset teszen az őket érdeklő régi előítéletek enyésztetésére. Én pedig még azt teszem hozzá,

hogy az idegen, különösen pedig a' Német, akar hogy őrizkedjék, utoljára még sem állhatja meg, hogy törvényeinket, polgári rendtartásunkat, szokásainkat, a' mennyire az ő hazájáétól különböznek, ne ócsárolja, literaturánkat nem ismervén, bennünket tudatlansággal ne vádoljon képviselői szabadsághoz 's azzal öszvekött választáshoz otthon nem szokhatván, annak zajgó elevengét 's lármáját ne becs-mérelje, mintha a' vármegye tisztválasztására egybe-gyült sokaság olyan lehetne, mint a' prédikáció, hol egy ember beszél, a' többi hallgat. Kiváltképen pedig azon latánságot, mellyel juristáink 's politiku-saink álnek, szeretik gyalázni, mintha bizony Cicero magyar jurista és politikus volt volna, hogy a' mi curialis stilusunk az ő stilusától ne különbözzék.*)

A' mi a' szerencse kergető külföldi vendégein-
ket illeti, azok nem ritkán felette megcsalatkoznak
képtelen reményökben, 's osztán náloknál a' szegény
magyar hazának nincs nagyobb becstelenítője. Ha p.
o. valahol az Elbe tájékán valami kontár hangász
vagy képiró szük jövedelmével küzd, azt gondolja
magában: „elmegyek én Magyarországra, ott bar-
barok laknak, majd kapnak ők rajtam, én pedig

---

*) A' mi törvényünk középszaki időből származik, mikor az emberek igazán nem tudtak latánul 's természet szerint válogatott szép kifejezésekkel nem élhettek, boldogok, ha gondolatjaikat akar mikép kifejthették, azután a' mi törvényünk saját környülményeinkhez vala mindenkor alkalmaztatva, mellyekre, a' régi Rómaiaknak ide-ájok sem lévén rólok, hijába keresnél írójikkban alkalmas szavakat. Nem csuda tehát, hogy juristáink 's politikusaink, nem szóválogatással, hanem egyedül az igazság és a' haza javával bajlódván, számtalan mesterszóval élnek, mellyeknek értelme a' szónak eredeti értelmétől, mint a' Rómaiak használták, egészen eltér, vagy mellyek ujabb idő faragta szavak 's csak latánul hangzanak. Különb a' Magyarok közt, sőt azok közt is, kik az országgyűlésben 's az ítélőszékekben bárbarul beszélnek, találkoznak férjfiak, kik latánul épen olly ékesen írni, sőt néha szólni is tudnak, mint némelly külföldiek. Még is volt itt 1826 egy angol missionarius, erre menvén Syriába, ki egy nagyuri asszony asztalánál számos vendégek előtt, azt mérte állítani, hogy egész Magyarországbán egy ember sem tud jól latánul; és miért, mert ő Posonyban, az országgyűlési beszédeket hallgatta, irományait olvasta, és semmit sem értett belőle, másutt sem hallott jó latán szót, az az Posonytól Pestig az országuton.

jól megvonom őket, 's könnyen élek.“ — Eljön a jámbor, magánál sokkal különb m évészeket talál, senkinek sem kell, haragszik, szidja, mocskolja mind az országot, mind lakosait. Schulpfortei volt nevédeként is tudok, ki, mivel a' nevezett iskola igen híres a' latán és a' görög nyelvre nézve, azt hitette el magával, hogy mihelyt Magyarországra belép azonnal neki esnek a' szülék 's nevelőnek fogadják, mert által fogják látni, hogy gyermekeik csak őtől tanulhatnak latánul. De nem keresik, kínálva sem fogadják, ő pedig meg nem foghatja, mint lehet azt állítani, hogy ő nem magyar gyermeket nevelni való, kinek elébb jó Magyarnek 's azután ciceroniánusnak, elébb magyar hazafinak azután kosmopolitának lennie szükség. Ki itt a' bohó? Pedig még is ő bosszankodik, ő szánja a' vékony belátásu magyar szüléket, kik a' jót kínálva sem akarják elfogadni. Hogy ilyen emberek szeretetre épen nem méltók, látja mindenki.

43. lap. E. ur egy curialis falut említ, mellynek lakosait valamellyik királynak egytől egyig azért nemesítette-meg, mert egyszer falujokban lévén, Ő Felségét igen jó izü sajttal jóltartották. *) Illyen furcsa régiséggel tele vannak minden nemzetek évkönyvei, kivált a' feudalis viszonyra nézve. Németországban p. o. a' hatalmasb azért ada jószágot fendumba, hogy udvarát a' vazallusa egy ideig eltartsa, sólyomadarat, bort és posztót adjon. Más valaki feudumot kapott olly lekötelezés mellett, hogy vagy maga, vagy más alkalmas ember által bizonyos monostor szerzetesein eret vagjon. Angliában a' király harmincz holdnyi földért évenként

*) A' sajtból eredt nemesség még is jobb, mint a' melleget árulkodásért adnak; pedig számtalan példáját mutatják minden századok. Velenczében 1411 két lelki testi barátok öszvetalálkozvan, az egyik panaszra fakad a' patriciusok és a' tiztagu tanács ellen 's azt gondolja, hogy, ha a' város akarná, ezen tyrannistól tán meg lehetne szabadalni; a' másik megijed a' tiztagu tanács kémjeitől 's feladja lelki testi barátját: ez fejét vesztí, amannak neve az arany könyvbe iratik be, 's ez az eredete az Anselmi nemzetség patriciátusának.

huszonnégy hering-pástetumot adatott magának a' vazallus által; más megint ugyan annyi földért a' királynak egy kötet szénát tartozott adni árnyék-széknek, valahányszor a' király azon grófságba jött, hol a' vazallus lakott; ismét egy másik minden esztendőben egy embert küldött, ki addig vezeté a' királyi kopókat, még a' czipője elkopott. Ezek csak azt mutatják, hogy régenten a' királyoknak nem sok módjok vala az érdem jutalmazásában: vagy nemesiséget, vagy más privilegiumot adtak. A' sokféle keresztrend újabb idő szüleménye. Mainap, ha valami falu lakosainak eszébe jutna, királyokat különös jó izü sajttal megtisztelni, Ó Felsége jutalmul azt tenné velek, hogy minden harmadnap afféle sajtot asztalára parancsolna felhozni: rövid idő mulva ugy módiba jönne sajtjok 's annyit nyernének rajta, hogy még késő maradékaik is hálálva emlékeznének királyok kegyelméről.

48. lap. E. ur a' királyi tábla hites jegyzőjiről azt mondja: „*hivatalok* (hát hivatal a' jurateria?) *elején hitet tesznek le ezen szóval:*“ „*esküszöm az atya, fiu és szent lélek Istenre.*“ *Punctum* — *ezzel megvan a' dolog, ők igazi jurátusokká lettek, mit tagadni nem lehet; de mire esküdtenek legyen az atya, fiu és szent lélek Isten nevében, ezt senki sem tudja, következőleg én sem, legkevésebbé pedig magok a' jurátus urak.*“

Ez olly képtelenség, melly czáfolást sem érdemel, 's E. urat sajnálni lehet, hogy illy nyilvános hazugsággal szép könyvét annyira elrutitá. A' mit tovább beszél a' szóban lévő fiatal emberek garázdaságáról, többnyire mind igaz, csupán csak azt felejtette el hozzá tenni, hogy ezek rendszerént a' terminusok elején szoktak történni, még t. i. a' *nervus rerum gerendarum* el nem fogy.

53. lap. A' régi mendemonda a' magyar paraszt tunyaságáról itt is felmelegittetik, még pedig E. ur azt azon feljebb említett 's általunk megczáfolt környülményből származtalja, mellynél fogva a' magyar paraszt más földjét mivelvén 's másnak

dolgozván, természet szerént minden szorgalomra indító inger nélkül szükölködik. Ha csakugyan nem olly szorgalmatos a' magyar paraszt, mint lehetne (a' mit bizonyos tekintetben egészen nem is lehet tagadni), bizonyosan nem földesura az oka; hanem egy részént az, hogy kevéssel megeleégszik 's kíván-ságai csekélyek, más részént pedig, hogy természet-ményét vagy kézmiveit olly csekély áron adhatja-el, melly fáradságával semmi irányban nem lévén, a' kevéssel megeleégedő gazda nem találja méltó-nak, hogy miatta izzadjon. Nem szürbe öltöznek azok, kik e' bajon tán segíthetnének.

60. lap. Vannak Magyarországbán vidékek, hol a' szegénység olly házban lakik, melly egész a' földszinig ugy leéghet, hogy helyére is alig akad-hat a' gazdája. Néhol a' fal gajból van fonva mint a' sövény, néhol hasogatott 's mintegy három vagy négy lábnyi hosszáságu, három négy ujnyi széles-ségü, 's egy két ujnyi vastágságu kurta léczekből szinte fonva és kívül belől agyaggal meghányva 's kitapasztva. Különben a' gazdának van az efféle házban szobája, még pedig néba jó nagy, konyhá-ja, két kamarája is: az egész ház pedig korántsem olly alávaló, millyent E. ur leírásából képzelhetni. Ó azt mondja, hogy tűz után a' gazda minden bá-nat nélkül másnap jókor reggel az erdőre megy, egy rakás fát vág, öt órakor hozzá fog az építés-hez 's három fertálykor öt után már megvan a' ház egészen. Három fertály óra alatt házat rákni! Roszabb kunyó a' falu-alatti czigányénél nem lehet, még is szeretném látni E. urat, hogy állna neki, ha valaki kinszeritené olly kunyhót bár egy egész óra alatt elkészíteni.

73. lap. A' magyar köz katonáról szól E. ur. Én nygan nem vagyok katona, keveset is forogtam katonák közt, nem mondhatom tehát, mennyire vetkezik ki a' magyar katona a' magyarságból. Annyi igaz, hogy itthon kvártélyozni nem szeret. Is-mérek én egy Francziát, ki ezelőtt katonáskodott 's ő is tapasztalta, hogy a' katonának kevés beese

van a' magyar paraszt előtt; hanem ő ezt így magyarázza: „les Hongrois sont trop fiers; ils pensent qu'il ne dépendrait que d'eux, de devenir d'aussi grands personages qu'un soldat” — az az, a' Magyar igen büszke; azt gondolja, hogy ha akarja, ő is lehet olly nagy ur, mint a' katona. Azt pedig, hogy a' magyar köz katona jobban szereti a' német tisztet, mint magyart, én legalább nem hiszem, sőt ellenkezőt tapasztaltam; noha a' magyar közlegény német tisztjét is veszedelemből kivágni kész.

96. lap. Csalatkozik E. ur, ha azt hiszi, hogy *kocsi* német eredetű szó; mert Cornides Dániel már régen megmutatta, hogy a' kocsi magyar találmány. Már 1. Lajos királyunk 's nagyai pompás fedeles kocsiban jártak, mikor a' nagy urak és aszszonyok egész Európában lóháton ültek; Liszti püspök pedig egyenesen azt mondja, hogy 1. Mátyás király legelőször csináltatott szijon függő kocsit, a' honnan erede *hintó*, az az olly kocsi, melly hintáz. Németül *Kutsche* (olv. kuese) kocsi, *Kutscher* (olv. kucser) kocsis; francziául *coche* (olv. koss) utazókocsi, *cocher* (olv. kossé) kocsis; ángolul *coach* (olv. kócs) kocsi, *to coach* (olv. to kócs) kocsiba ülni, *coachman* (olv. kócsmen) kocsis; olaszul *cocchio* (olv. kokkio) kocsi, *cocchiere* (olv. kokkierre) kocsis: mind azt mutatja, hogy a' szó magyar eredetű és hogy a' Magyarok a' kocsival együtt nevét is ültették által szomszéd nemzetekhez.

99. lap. E. ur azt gyanítja, hogy a' magyar nyelv nem igen gazdag lehet, mivel ő gyakran hallott magyar beszédbe temérdek latán és német szót keverni, p. o. *bizony amice, tegnap nagy Verlegenheitben voltam, Du weisst, hogy a' feleségem valde eifersüchtig* 's a' t. E. ur, mint maga is megvallja, igen keveset tud magyarul, tehát a' magyar nyelv bőségét, gazdagságát vagy szük voltát nem ítélheti-meg: hiszen sok született Magyar sem sejti, millyen kincs a' nyelve. De a' ki mélyebben belé tekint a' magyar nyelv természetébe 's különféle

tárgyu könyvek olvasása által, olly dolgokkal, melyek sem a' dajka szájában, sem mindennapi apró-cseprő szükségünkben elő nem fordulnak, megismerkedik tiszta magyar nyelven, tudja, hogy az már is gazdag 's kebelében még végetlen kincset rejt, mellyet alkalmas kéz igen könnyen kifejthet.

A' mi a' nyelvkeverést illeti, ez régi roszt szokás, mellyet már többen csipős gunnyal is megtámadtak,*) és a' mellynek négy oka vagyon.

Első oka ez: hogy a' gyermek elébb tanul latán, német, franczia, angol grammatikát, a' magyart legutoljára, vagy soha sem; hogy elébb gyakoroltatik latánul, németül, francziául, angolul ékesen beszélni és írni, magyarul pedig legutoljára vagy soha sem; hogy elébb tanul latán verset fargagni, mint magyart, vagy ezt soha sem; hogy elébb ismertetik meg idegen nyelvü főrangú írókkal, magyar írókkal pedig többnyire soha sem.

Második oka az: hogy polgári viszonyainkat 's törvényes igazainkat latán nyelven tanuljuk meg, 's mivel az efféle megfogásokra polgári életben minden órában, minden perczen szükség van, szinte lehetetlen, hogy beszéd közben hirtelen helyes szóra akadjunk, mikor azelőtt soha sem gondolkodtunk róla; a' honnan gyakran megtörténik, hogy beszédünkben több az idegen szó, mint a' magyar.

Harmadik oka ez: hogy a' Magyar annyiféle nyelvet tanul, 's minden órában annyiféle nyelven

*) Igen szépen Papp József — Öröm Ünnepe. 8. Pesten 1824. 118. és 146. 's köv. lap. — Nem állhatom meg, hogy az utolsóbb helynek darabját ide ne tegyen. „Az illy megvetemedett ifju ugyan is Kászniban tartja a' *forhemedlijét, halskráglját, hócentrágerjét, lajblját, strimpfijét*, melette pedig a' *stíbljét*; *fekhtirozai* tanul; *dájsot*, *ekoszt* tántzol; *gangon* ül, *promenáden* sétál; ha felnőtt, *kurmacher*, később *epuszór*, azután tiz óráig *neglizsében* van, akkor néha *gabelfrústüköt* eszik, és magát tizenegyig *azsüsztérozza*, tizenkettőig *langevajléja* van; azután *vizitre* megy, ott a' *bilétet* a' *portárnak* vagy a' *kammerdinerek* oda adja; innen vagy *dinére* vagy *traktörbe* megy, ott *karmenádlit, gebakkenhendelt, szósz* és *büfolamódit* eszik, *likört*, *Neszmélet*, *Tokajert* iszik; ebéd után *sziesztét* csinál, azután, ha van *ekvipázussa, batárba* vagy *vurstliba* fogat, vagy a' *kurtót brittsel* megnyergelteti, *rajtpájtslit* vesz a' kezébe, egy két *lánszadét* csináltat az *engelen-derral*, 's azzal az *onkeljét, trapban*, a' *tántját galopban*, és a' *kuzinjét karrierben iberrassolja.*” 's a' t.

kénytelen beszélni, *) mint másutt sehol sem történik (a' mi magában épen nem rossz); nem esuda tehát, ha fejében a' különféle szó szüntelen ugy pezsg, mint a' raj, 's akarata ellen is magyar helyett idegen potyan-ki szájából. De ezzel nem is igen gondol, mert tudja, hogy mindnyájan értik; sőt ha volna is valaki, a' ki nem értené, legalább ugy tettetné magát, mivel nálunk szégyen több nyelvet nem tudni annak, ki miveltségre közöt tart.

Negyedik oka ez: sokan, főképen faluhelyen, 's kivált asszonyok igen szeretnek ha nem egészen németül vagy francziául beszélni, legalább német és franczia szóval magyar beszédjüket megspékelni, hogy mások is lássák, hogy ők is tudnak idegen nyelvet. Jóllehet hiúság ez, még is olly hatalmas a' szép nem a' társaságban, hogy a' férjfi udvarisága a' németül szóló magyar asszonynak magyarul felelni nem egyikönnyen bátor.

Az első ok akkor enyészik-el, mikor a' gyermek neveltetését megfordítjuk, az oskolákba pedig a' magyar nyelvet behozzuk; a' második akkor, mikor minden törvényszékünknel, minden dicasteriumunknál magyarul fognak a' dolgok folyni; a' harmadik akkor, mikor minden nyelv közt a' magyart fogjuk tudni legjobban 's közönségesen magyarul beszélni: majd eszünkbe jut akkor minden szükséges és helyes szó hirtelenében is; a' negyedik mikor szünik-meg, én ugyan nem tudom, és talán ha tudnám is, nem mondanám-meg.

152. lap. A' *Rákos* Pest alatt E. urnál *Ragoczy-Feld*. Kár volt egy hercegi nemzetség nevét tágas mező nevével felcserélni, noha hire van: pedig azt gondolhatná az ember, hogy minekutána a' Rákos Pesthez olly közel fekszik, hogy a' mostani városi vámok már rajta állanak, és minekutána E. ur több esztendeig Pesten tartózkodott, Rákó-

---

*) Egy pesti kofa p. o. ugyan azon szempillantatban három emberrel három különféle nyelven beszél. Melly külföldi város mutathat illyet?

czyról is talán valamit, Rakóczy notáját pedig bizonyosan nem egyszer hallotta, hogy, mondom, lehetetlen e' részben tévedeznie.

Azt mondja tovább E. ur, hogy ha ő a' magyar nemzetet valami nagy dologra akarná fellovalni 's feltüzelni, azt a' Rákosra híván öszve, oda állitana egy rakás cigányt, vele szép magyar nótákat huzatna, 's akkor szólítaná meg röviden de tüzesen a' már tánczra indult sokaságot, 's azt hiszi, hogy az egész nemzet élni halni kész volna érte. Nagyobb ember hívta már, a' Magyarat a' rákosra, 's nem jött, nem is fogna jönni, ha még százszor hívnák is. Tudja a' Magyar, mi a' rákosi gyűlés, hogy a' tizenötödik század elején már is iszonyu kárát vallotta az ország ezen, az időhöz többé nem illő, megujított régiségnek, és hogy mainap rákosi gyűlés legnagyobb veszedelembé ejthetné az országot. De bezeg ama nagy ember nem küldé cigányt a' Rákosra! Ezen elmésség a' cigányról ugy tetszik, E. urnak, hogy meg nem gondolja, hogy ha igazán eszébe jutna a' magyar nemzetet olly alávaló eszköz által valami nagyra buzdítani, olly becs-telenítő vakmerőségnek bizonyosan ő adná meg az árát. —

157. lap. „A' magyarországi igazság kiszolgáltatásának rossz hire van a' külföldön, mint imitt amott észre vettem.“ Így kezd E. ur egy hosszas cikkelyt, mellyben sok igazat is mond, téved is sokat. Ha én akarnék írni e' tárgyról a' külföldiek számára, csupán csak ollyat emlitenék, mi igazi különösség törvényünkben, 's másutt nem találtaik. Illyen a' királyi adomány 's onnan származó ősiség (aviticitas) és a' királyi fiscus jusai, a' hatalmaskodás, a' vértagadás, az állarcza. A' ki ezeknek természetét jól megérti, nem fogja csudálni, hogy Magyarországbán száz esztendő per is lehet. A' mi mindenütt megvan, vesztegethető bíró, hamis prokátor, rossz fizető, álnok uzsorás 's t. a' f. alig érdemli meg az említést.

Vegyük csak azt az egyet, hogy az időmulta

soha sem érheti a' zálogot, és hogy tehát igen régi zálog is lehet, melly időközben több kézre mene által 's különbféle változást szenvede, hogy a' zálog valóságát 's a' felperesnek hozzá való jusát bebizonyítani ez esetben felette bokros dolog lehet, de hogy más részről az alperes adományi levéllel is állhat elé, 's az által a' zálogos per juris per-ré változhatik, mellynek bebizonyítására adományi levél, genealogia, statutio és usus kívántatik, ezeket pedig megmutatni, 's néha öt hat századon is keresztül vinni nem tréfáság.

Azt sem felejténém el kijelelni, hogy a' magyar törvény lelke azt kívánja, hogy summum jus soha se legyen summa injuria, hanem hogy a' hét-személyü törvényszéknek hátalmában van, sőt kötelessége mindég az emberséget pártolni, valahányszor a' szoros igazság embertelen lehetne. Lafontain románjaiban főképen három környülállás fordul elé, szegény ember gyönyörü 's jól nevelt leánya, dus gazdag onkel, ki Indiákból visszatérvén, kincseit az uj házásoknak adja, és szegény ártatlan asszony, kitől valami embertelen házi ur bíróiképen mindenét elszedeti, 's őt a' házból kihánja, mert lakása bérét nem tudta megfizetni. Ezen utolsó scénának, mellyet Lafontain olly környülállásosan 's érzékenyen tud festeni, egyes környülményeit ő ugyan Magyarországbán saját tapasztalás által nem igen gyűjthette volna; pedig nem keveset kelle látnia, míg olly elevenen leirni megtánulta.

Hanem a' mi külföldi vendégeink, kik természet szerént törvényünket nem isméri, *) sőt sok törvénytudatlan polgártársunk is, leginkább a' világos adóssági perek hosszas voltán, a' számtalan perbeli formalitáson, az ellentálláson és perujitáson szoktak óbégatni.

A' világos adóssági perre nézve igazságok van;

*) Noha ugyan attól, ki törvényünkről az egész világ előtt, még pedig ócsárolva írni merész, meg lehet kívánni, hogy azt ismérje is: mert vajmi botránkozató dolog, valamiről írni, mihez magad sem tudsz.

itt maga a' törvényhozó hatalom is szükségesnek találta az orvoslást, 's a' jövő ország-gyűlés bizonyosan meg is fogja tenni. Azonban tudok nagy várost, melly hires új törvénykönyvvel bír, 's mellyel a' magyarországi kereskedők nagy öszveköttetésben vannak, de a' mellyről épen ezen kereskedők azt mondják, hogy ott hat száz bankó forint miatt nem érdemes perlekedni, mivel a' perbeli költség szint annyira, sőt még többre is megy.

Formalitás nélkül ellehetne az ítélőszék, ha olly igaz volna minden bíró, a' milly igaz a' törvény, 's egyszersmind mindentudó is, de mivel a' bíróság az emberi gyarlóságot a' bíróban el nem ölheti, minden okos törvény formalitásokba öltözteti az igazság kiszolgáltatását. *Vigilantibus jura*, törvény regulája ugyan, de azért még sem lehet azt így megfordítani, *non vigilantibus injuria*. Ki igazára nem vigyáz, könnyen kieshetik gyakorlásából, 's magát vádolja, ha csak akkor eszmél fel, mikor már senki sem segíthet rajta, mint p. o. ha a' hitelező harminczkét esztendeig sem a' tőkét, sem kamatját nem kéri. De ha egyszer bíró eleibe idéztetik az ember, akkor vagy maga az alperes, vagy ügyvédje, vagy bírása hirtelengégből hibát ejthetne, melly után könnyen maga az igazság is eshetnék veszedelembé: erre nézve szükséges a' formalitás, mert minden hirtelenkedést kizár.

Az ellentállást is akkor lehet használni, ha a' perben némelly formalitásbeli hiba történt, az alperes kifogást tett ellene, a' bíró még is jóvá hagyta, vagy maga is vétett e' részben, vagy feljebbvitelt nem engedett ott, a' hol a' törvény helyet ad nekie. Ha a' felperes adott okot az ellentállásra 's érte lakol, nem panaszolkozhatik; ha pedig a' bíró okozta, az alperes igazságtalanság nélkül kárát nem vallhatja. A' római törvény adott a' hibázó vagy hamis lelkű bíró ellen *actiót*, t. i. *actionem judicis litem suam facientis vel ex facto vel ex dolo*. De minálunk illy *actio* nincs, hanem ellent-

állás 's egyéb törvényes orvoslások vannak rendelkezésre helyette.

Ki a' perujítás természetét ismeri, bizonyosan nem botránkozik meg benne. Principiuma ez: *nulum novum intra dominium*: Szerénte a' felperes kielégittetik, de az alperes, ha gondolja, hogy kárt vallott, vagy olly próbát talál, mellyet ha az előtt használhatott volna, ügyét el nem vesztette volna, újra kezdheti a' pert, 's meg is nyerheti: mert minálunk nincs példa arra, hogy a' legfelsőbb bíró is a' jobb meggyőződése ellen is csak azért szégyenlette volna határozását megváltoztatni, mert már ugy itélt, 's nem akarja megvallani a' világ előtt, hogy nem jól itélt vala. A' ki az acták szerént itél, igazán itél; de ugyan ő más acták szerént másképen és ismét igazán itélhet. Magyarországon olly nagy a' közbizodalom kivált a' főtörvényszékek szentségéhez, hogy ez ujitott perben megváltoztatott határozás miatt nem csak nem fogy, hanem inkább nevededik.

162. lap. Azt állítja E. ur, hogy Magyarországon csupán csak a' nemes embert nem szabad büntetésképen botra itélni. — Hát a' városi polgárt, a' szabad embert, az ugynevezett honoratiort szabad e? Ismét többet mond E. ur, mint kellett volna. Mert valaminthogy törvény az, hogy a' nemes embert soha sem szabad veretni, ugy az is törvény, hogy a' városi polgár, a' szabad ember, a' honoratior nem pálcza alá való. És ha E. urnak, mint 163 lapon vallja, Magyar mondta, hogy Magyarországon kemény büntetésre okvetetlen szükség van, ezt a' Magyar bizonyosan csak egy részéről a' népnek értette, nem pedig ugy mint E. ur magyarázza: „*dass das Volk der Magyaren nur durch die härtesten Strafen geleitet und in (im) Zaume gehalten werden kann.*“

181. lap. A' mit e' lapon E. ur egy főrendü magyar nemzetségről mesél, hogy t. i. utolsó ivadéka az előtt néhány esztendővel a' pesti mezőn a' hohér palosa által elhant, annyival furcsább bot-

lás, mivel az egész ország tudja, hogy azon szerencsétlennek három fiu testvére él! —

Az egész munkáról azt lehet mondani, hogy sokkal több a jó benne, mint a rossz. Az előadás is mulattató; nekünk még jobban tetszenék, ha nem volna annyi frivolitással vegyes, melly a tárgy — egy nemzet — méltóságához nem illik. Igen hosszú és felette tarka tárgyú periodusok is jó számmal vannak. A mi a czimképet illeti, az olly rossz, hogy E. ur alkalmasint maga is pirula, mikor késsen látta. — Ha pedig ezen mázolatban amaz emberséges postamestert 's háznépét, kiról a' 14's köv. lap. beszél, 's kinél olly szépen fogadtatott 's megvendégeltetett, akarta E. ur kifigurázui: nem kisebb megvetést érdemel, mint azok, kik az említ. lap. előhordottakon 's ezen rossz képen kaczagni eléggé szemtelenek.

PETROVICS FRIDRIK.

A' legszebb harmat.

A' lángnapfénytől elbágyadt kis violának
 Keblibe' szép a' friss alkonyi harmatözön.
 Czelomnál még szebb tűzhomlokom árja, de legszebb
 Léssz, ha Lilám áldó könnye poromra pereg.

ÁRVAFFY BÉLA.

Kisétálás.

Posonból az ausztriai határra.

Poson vármegye hazánk legszebb vármegyéji köz-
zé tartozik, akarmelly tekintetben vegyük azt, ezen
szép vármegyének pedig legkiesebb része az, melly
a' Karpathus hegyeinek azon sora körül fekszik, melly
Nyitra vármegye határaitól fogva a' Duna partjáig
szinte nyolcz mértföldnyi hosszúságra lenyulik, ott
pedig Posontól fogva a' Morvának a' Dunába való
bészakadásáig egy mértföldre terjed el. Ezen hegy-
sornak mind a' két oldala a' legszebb kilátásokkal
gyönyörködteti az itt járókat; ugyan is a' hegyek
aljaik a' felettek való lejtős oldalakkal együtt szől-
lőkkel ültetettek be, mellyek felett homályos erdők
emelkednek, ezek belsejéből pedig itt 's ott ko-
pasz kösziklák emelik ki kopár hegyeiket: helyel
helyel, a' hegyek aljokban épült városok, helységek
házaik és templom-tornyaik; a' vidéknek valamelly
festői kiességet adnak, mellyet nem csak nevelnek,
de épen romántossá is tesznek az erdők közzül
kivilágító régi várak, mellyek a' hegyi szépségekbe
elszenderedett nézőt a' középkor idejébe andalítják
által. *Récse* mezőváros, *Szt. György*, *Bazin*, *Mo-
dor* sz. k. városok, *Vöröshö* és *Szomolán* régi
várak legszebb látáspontok, mellyeket a' külföld
szép vidékein elkényesedett szemek is különös szé-
peknek lenni kénytelenek elesmerni. Ilyen a' hegy-
sor napkeleti oldala. *Nádas*, az ugy neveztetett fe-
hér hegyek alatt fekszik egy halmos helyen 's a'
helység felső végéről az országot a' fehér hegyek
aljokban által kigyózdik, hol fel hol alá hajlogván

az erdős hegyeken és völgyeken keresztül Nyitra vármegyébe, mind a' két felől szép, de kivált jobbra valóban bájos kilátásokat mutatván a' hegyek és erdők nyílásaik között, úgy hogy az utas alig tud megválni ezen tündérszépsegi tájoktól, mellyeknek szépségét neveli még az a' környülállás is, hogy a' *Nádastól*, de kivált a' *nádasi* völgy felett való hegytetőn kezdődő határáról fogva *Nyitra* vármegyének az út olly jó, hogy azt csak a' saxországi mesterséggel készült igen szép országutakhoz hasonlíthatni, sőt ez, amannál annyival díszesebb, hogy ennek kelleméit, nem csufítják el a' minden lépten nyomon az utas előtt lebegő sorompók és az erszényt üritő *chaussee*-házok.*) A' mint ez a' most leirt út erre 's amarra görbén csavarogva az erdős hegyekről *Jabloncza* felé alá visz, balra csavarodik ismét a' Duna felé, 's ugyan a' Karpathus alján a' Morvának a' Dunába való szakadásáig tart. A' hegysornak ez a' napnyugoti oldala szinte olly szép, mint a' most leirt napkeleti, ámbár itt 's ott zigorubb és komorabb. Erre is vagynak romantikus és vadon szépségű pontok, mellyeken a' szemek kedvök telve mulatnak. *Jabloncza*nál balra csavarodva mindjárt a' *korlátközi* puszta vár mutatja romladozott falait; *Sándorfalva* felett az *éleskői* vár omladékai odébb a' *detrekői* régi vár a' várhegy gyomrában való barlanggal, *Konyha* falu felett a' magas *Baba* hegy, *Stomfa* hegyett egy magas és gömbölyű kősziklán a' mi időnkben elpusztított *borostyánkői* vár maradványai, 's alattok egy csendes völgy rejtekében a' Boldogságos Szűz csuda té-

---

*) Saxoniában *Chaussee-geldet* nem csak azért fizet az utas, hogy abból az utakat építsék és jó karban tartsák, hanem hogy még igen nagy haszon is kerekedjék belőle, *Hellendorftól*, a' hol a' cseh határból a' saxba ér az utas *Zehrenig* nyolcz mértföld: eddig az *Albis*nak hol a' bal, hol a' jobb partjain viz az út, *Zehrentől*, az *Albistól* el fordulva keresztül *Lipsiába* kilencz mértföld, onnét *Markt-Rannstaedtig*, hol a' határ van, egy, és így tizen-nyolcz mértföldre, egy ollyan terhes szekér, mellyet három vagy négy ló huz, terije mennyiségéhez képest 24—30 ezüst tallérig való *Chaussee-geldet* fizet, belé tudván az úgy nevezetett *Geleits-geldet*.

vő képét magában tartó *mária-völgyi* templom és monostor, mellytől egy pár óra távolságra a' Morvának a' Dunába való szakadásánál egy, falmerekségü magas kőszálon a' *dévéni* régi vár pusztult falai romántosan tekintenek alá a' Dunára. A' milyen szépek ezen nevezett hegysornak most leirt külső két oldalai, szinte olyan a' belseje is, ámbár ott más formát ölt magára a' természet, 's ott a' vidékek komor physiognomiát mutatnak, úgy hogy amaz elhírelt *Sächsische-Schwein* kopár és vadon tájaihoz sokban hasonlítható, sőt azt annyiban felülmulja, hogy az erdők itt szebbek, 's homályosabbak, ámbár a' hegyek belsejéből kifolyó patakokat nem kerítik olly igen vadonul öszveszagगत sziklapartok, mint ott. A' kinek a' sok szép vidékeknek látások által elkényesedett izlése van, 's hogy valamelly vidéket szépnek találhasson, arra a' természet mindenféle játékjait megkivánja, az itt mindent úgy feltalál, hogy ez a' szép hegység még barlangok nélkül sem szükölködik. A' napkeleti oldalon a' *bazini* határban több barlangok találtnak, mellyek között legméltobb a' figyelemre az, melly egy magas és meredek kőszikla oldalában van, 's mellytől nem messze egy ásványos forrás ered: úgy tartják, hogy hajdan hol zsványok, hol remeték lakták. *Szomolánnál* is van egy barlang, egy fertály órányira a' várhoz magas és meredek kősziklák között fent magasan a' szikla oldalban: ezt is *barátlyuknak* nevezik, azért talán, hogy a' hajdani időkben valamelly barát *) vagy remete lakhatta. A' napnyugoti oldalon vagynak a' nevezetes *detrekői* barlangok, mellyeket ezelőtt nem sok esztendőkkel találtak fel újra. *Stomfánál* is a' borostyánkői régi váron tul, napkeletre fekvő völgy-

*) A' szerzeteseknek *barát* nevezetek az én vélekedésem szerint nem az *amicus*, *barát*, szótól jön, hanem onnét, hogy mikor a' Magyarak a' keresztény vallásra tértek, legelőször cseh szerzetesek jártak ide téríteni, a' kik egymást *frater*-nek nevezték, abból lett a' tót *brat*, melly *fratert* jelent, a' *brat*ból pedig *barat* magyarosan az után *barát*, melly nevezet mái napig megmaradt a' szerzeteseken.

ben a' hegyoldalban, azon a' tájon, a' hol a' stomfai patak ered, két barlang van: az egyik igen nevezetes, 's olly mélyen behat a' hegy gyomrába, hogy sokan ugy vélekednek, hogy egész a' st. györgyi határig elnyulik. — Ezen hegysornak a' Dunára kihajló két végső pontjait, két, már most elpusztult várak ékesitik, u. m. a' *posonyi* és *dévéni*: a' posonyiról most hallgatok és csak a' dévéniről értekezem, röviden leirván annak mostani állapotját, formáját, 's helyheztetését és régibb történeteit is, a' mennyire az azokat fedő homályból ki lehetett fejtegetni.

Posonból Dévénbe két uton lehet menni, egyik a' Dunaparton, a' másik a' hegyek között beljebb vezet oda; minthogy mindenik kies, 's a' maga helyheztetéséhez képest mindeniknek megvagnak a' bájai, mind a' kettőt leírom.

A' mint az itt járó azon sorompón kilép, melyen az országut Stomfának, 's onnét odébb hazánk éjszaki részeire visz, egy igen szép vidék fekszik előtte: jobbra alá felé lejtődik a' táj, 's egész le a' Dunáig térséget formál; balra mindjárt egy szűk kocsit kezdődik, melly az ugy neveztetett vadgesztenyés kert alatt — ismét balra maradván az, a' hegyoldalban fekvő szép mulató épületével, 's az a' körül és háta megett a' hegyoldalra felvonuló vad gesztenyés alleejival — két hegy közé szorulva mély utat formál, melly a' Calvaria hegy megett az azontul fekvő kies völgyben a' stomfai ország uttal ismét egyesül. Ezt az oldalutat *Freund-Wegnek* nevezik, melly szép hegyi parthiákkal gyönyörködteti az erre járókat. — Az utas előtt keresztben, a' már többször emlegetett hegysora a' Karpathusnak nyulik el, mellyet egyenes lineában a' stomfai országut vág itt keresztül. Balról egy kopasz köves bércz emelkedik, mellynek tetejét a' Calvariához tartozó kápolna, a' Calvaria és egy kis lakó házacská koronáznak, mellyeket az alatt menő országuttal a' kőből épült tizenkét ugy neveztetett státiók foglalják öszve, és mint egy övet formál-

nak a' hegy derekán. A' Calvaria hegy erányában jobbról, egy ennél még magasabb, de erdőkkel fedett hegy helyeztetett, melyre az országutról egy mély és szük ut csavarodik, melly mindenütt erdőben, egész a' hegy tetejére tekervényesen kanyarog fel, a' hol az erdők sürejében egy kápolna, 's ahoz ragasztva remeteház van, mellyben most egy városi erdőkerülő lakik. Megnézegetvén ezen épületecskét a' kis kápolnában az oltár helyén az itt lakó erdőkerülő saruji és egy rozsdás puska lógottak egy szegen, az egyik szegeletben egy zsák liszt, a' másikon egy tekenő volt feltámasztva. Akarmelley vallást követő legyen az itt járó, valóban meg illetődés nélkül nem nézheti — ha tud gondolkodni — hogy melly illetlen légyen, az olyan helyeknek, a' hol valaha az Isten tiszteletére áldoztak, 's ahoz imádsággal vegyes sohajtások repültek fel, az ilyen módon való profanáltatás. A' házacska előtt való deszkapadra ülve egy kekeveset megpihentünk, 's a' remetelakás hajdani és mostani állapotjáról való eczetes materiája beszélgetésünkhöz még eczetesebb sert ittunk, mellyet az erdőkerülő felesége árult itt. Leszállván a' hegyről, ismét a' már említett országutra értünk, melly itt a' két hegy között széles, de mély utat formál, melly a' millyen szép nyáron, szinte olly zordon és veszedelmes télen, a' mikor a' megolvadt 's a' magasabb részokról alá folyó hó leve ismét megfagyván tükörforma simasággá válik, 's a' gyalog és kocsin utazóknak egy formán veszedelmes lesz, mint szinte a' barmoknak is. 1827 Januariusban ezen a' vidéken nagy havak lévén, a' szél ugy be hordotta azt a' széles mély utat, hogy több ölekre terjedt a' hó magassága: minthogy épen ország gyűlése volt Posonban, a' városi tanács az utat a' hótól megtisztittatni akarván, öt száz lapátolókat küldött ide ki az ut felszabadítására, de több napi fáradságos munka után is a' lapátolást kénytelenek voltak abban hagyni, mivel lehetetlen volt a' nagy hómassákát elhárítani. A' mint az

itt járt a' mély utból ki ér, rétekekkel, szántóföldekkel, szőlőshegyekkel, mulató házakkal, gyümölcsösökkel ékeskedő igen kellemetes vidék tűnik szemeibe, mellyet egy felől halmok, más felől erdőkkel koronázott magas hegyek amphitheatraliter keritnek, 's azon komor indulatokat, mellyeket a' most elhagyott zordonabb táj okozott, kedves vidámsággá változtatja: holdvilágnál még kiesebbnek tetszik a' vidék, 's úgy tűnik a' szem eleibe mint valamely tündértájék. Ezen gyönyörű és csak nem egyetlen szépségű tájnak egyik szegeletében az országut mellett jobbról erdővel benőtt hegy aljában, magas fák árnyékában fekszik egy patakmalom: ennél szebb vidékecskét nem igen lehet látni. A' mint a' kőkerítés kapuján az udvarra beér az itt járó, az udvar közepén balra a' főépület tűnik szemeibe, melly egy emeletre épült, 's a' mellynek hátulsó részében van a' malom: ezen épület végénél egy ajtó vezet a' kertbe, melly egy gyönyörű völgyecskeből áll, mellyet eddig volt birtokosaik mindenfélekép iparkodtak még kellemetesebbé tenni. Az ajtón béérvén balról a' malmot hajtó patak mintegy két öl magasságu halomról a' völgybe zuhogva szakad, 's onnét az udvaron által tovább foly. Ezen vizomlás mellett néhány lépcső egy kellemetes sétáló helyre vezet fel, mellyet magas fák árnyékoznak, 's mellyek alatt asztalok, padok és kuglizó helyek készültek, az ott mulatni akarók számokra: a' sétáló hely végénél egy hegy lejtősen emelkedik, mint szinte e' völgyecsken túl is egy másik erdős hegy. Valamint hogy ez a' tájacska igen kies, szinte olyan Posonnak egész vidéke úgy hogy a' legméltóbb jussal erre is reá illik azon kis vers, mellyet egy veronai verselő Veronáról ír:

Verona, qui te viderit
 Et non amarit protinus
 Amore perditissimo,
 Is, credo, se ipsum non amat
 Caretque amandi sensibus,
 Et odit omnes gratias.*)

*) Lásd Eustace 1802 tett olaszországi utazását, melly négy darabban 1815 Londonban jött ki.

Az a' patak, melly ezen malmot és még a' többeket is hajtja, a' *lamácsi* vagy német nevén irva, a' *Blumenau* erdős hegytetőkön ered, 's a' legromántosabb tájokon folyván keresztül Posonon felül fél órával a' Dunába szakad az utolsó patakmalomnál, mellyről alább lesz' szó: a' patakot *Weidritz-bach*-nak nevezik, tavasszal és ősszel bővölködik, és néha igen is vízzel, nyáron azonban, kivált sárazságban alig van annyi vize, hogy folyhasson, 's a' malmokat hajthassa.

Nehezen váltam meg ezen kies helytől: innét mindenütt kellemetes és hegyektől környékelt vidéken vitt az ut; távol előttem a' látáshatáron a' már Ausztriában fekvő *schlosshofi* roppant nagyságu cs. k. kastély falai fehérlettek. Félórai menés után elértem az országút mellett jobbról fekvő

L a m á c s

németül *Blumenau* helységet, melly a' posoni hegyek tulsó oldalok alatt napnyugotra téres, de magas helyen fekszik. A' helység Poson városát uralja; lakosai horvát eredetűek, de a' szomszéd Tótoktól igen eltótosodott a' nyelvök: igen durva emberek, úgy hogy a' posoni Németek a' goromba embert csak blumenauai parasztnak nevezik. Két templom van itt, egyik a' helységben bent, a' másik rajta kívül egy halmon, melly a' Sz. Rosalia tiszteletére van szentelve, 's mellyben ezen Szent ünnepen nagy mise és a' vidéken hires bucsu esik, a' mikor a' hajdani időkből megmaradt szokás szerént még most is a' posoni városi tanács nagy vendégséget ad itt.

Lamácstól hasonló szép utam volt, a' hegyeket jobbról hagyván, balról pedig mindenütt téres föld terült el előttem, 's így fél óra alatt elértem.

B e s z t e r c z e

nevü horvát falut; mellyet a' posoni Németek

Wisztarnicznek mondanak, melly gödrös helyen fekszik a' Karpathus hegysora alatt, 's mellyen egy sebes patak foly keresztül, mellytől tót nevezetét veszi a' falu; ugyan is *bisztricza* tótul sebességet jelent. Ez a' helység a' legrégibb időktől fogva mindég a' borostyánkői vár uradalmához tartozott 1515, a' mikor a' vár és uradalom akkori ura Sz. Györgyi és Bazini Péter gróf, akkorában ország bírája, a' helységet vár uradalma alól kivévén, minden haszonvételeivel egygyütt a' máriavölgyi monostornak ajándékozta, de a' mellyet nem igen soká birhatott a' monostor, mert ugyan is a' borostyánkői vár urai közül valamelyik ismét visszafoglalta, 's most is ezen nevezett vár uradalmához tartozik. Bél Mattyás*) ugy vélekedik, hogy ezt a' Fuggerek cselekedték, mikor az uradalmat zálogban birták; mert ezen szentségtöréssel a' Sz. Györgyi grófok örököseik kezeiket nem fertéztették volna meg; Bombardi**) ellenben, ezen vád alól menti a' Fuggereket, mint olyan istenes Római-Catholicusokat, a' kik nem hogy az Istennek szentelt jövedelmeket elragadozták volna, de még magok is jövedemeikből klastromokat építettek. Az én vélekedésem szerint aligha Sz. Györgyi Ferencz és Farkas 1519 nem foglaltak vissza a' klastromtól Beszterczét; mert ugyan ezen esztendőben foglalták el a' már nevezett Péter testvérjek özvegyétől is Dévént, a' mint az 1519 ország gyűlése végezésének 20 cikkelyéből megtetszik.

Beszterczétől jobbra csavarodván be a' hegyek felé, 's egy kis fertályórai menés után magasabb hegyek aljokban

M á r i á n k a

nevü néhány házából álló helységecskét *elértem, melly a' *Boldogságos Szüz Mária völgye* felett fek-

*) Notitia Hungariae novae Geogr. Hist. Parte II. pag. 265.

**) Topographia Magni Regni Hungariae pag. 351.

szik, 's az, ezen nevezett völgyben fekvő monostor zsellérjeitől lakattatik: ezen házaktól a' fák között a' völgybele szállottam, mellynek napnyugoti szegeletében épült a' monostor, előtte pedig a' szép templom. Ezen hely magyarul

A' Boldogságos Szüz Mária Völgyé-

nek, latánul *Coenobium B. V. Mariae Thallense* vagy *Vallis Mariananak*, németül *Marienthalnak* tótul *Mariának* neveztetik. Mint a' régibb időkben, itt remeték laktak, a' kik közül egy 1030 és így még Sz. István életében a' Boldogságos Szüz képét fából kifaragta, 's azt egy kápolnácskába, melly ezen a' tájon volt valaholl, behelyhezette, melly előtt minden naptérden állva imádkozott. I. András király idejében a' Magyarság ismét a' pogány vallásra térven, mindenféle a' szent helyeket pusztította, az említett remete attól volt féltében, hogy ne talán az ő kápolnája is elpusztittatván képszoبرا elveszzen, azt egy fa odvában elrejtette, a' hol száz esztendőknél tovább maradt rejtve a' remete holta után mind addig, míg nem egy ezen a' tájon tartózkodott zsvány szülés fájdalmaiban nyavalgott feleségének megjelentetett a' kép hol léte. Ugyan is ez az asszony két ocsmány és csuda forma csecsemőket szült, melly dolgon eliszonyodván az asszony, a' Boldogságos Szüzhöz járul vala, kitől kegyelmesen meghallgattaték. Ugyan is álmában megjelenék neki a' Szüz, bizonyos odvas fához igazítván 's meghagyván, hogy az ott csergedező forrásban mossa meg csuda magzatait: felszerkenvén ekkép cselekvék, a' mint reá tanítaték vala, 's a' képtelen csudák szép formájú gyermekekké változtak. Ezen csuda hire elterjedvén, számtalanon jártak ide segedelmet keresni, még sem tudott senki is a' felől valamit, hogy a' forrásban 's az odvas fában illy csudatévó sz. kép volna elrejtve, míg nem egy, az említett kápolnában szolgált Sz. Pál szerzetebeli remete reátalált, a' ki hallotta ugyan, a' kápolnában a' remete által

elrejtetett kép történeteit, de nem is gondolta, hogy az ezen forrásnál való odvas fában volna rejtve, azonban egyszer hajnalban a' cellájából kimenvén, ajtatos foglalatosságái között az odvas fa aljában csergedező patakhöz közelített, a' hol a' kutforrásból ragyogó sugárokat és fényességet látott felemelkedni. Hogy megtudhassa, hogy mi van a' kutban rejtve, kezdte a' vizet abból meríteni, de alig kezd vala hozzá, meglátta ott a' sz. képet, melyet onnét kivévén, a' penészt róla letisztította, 's a' kápolnába bevívén az oltárra helyeztette; a' mellyen két száz nyolczvanhárom esztendőig tartaték. Majd csak nem három száz esztendőig vala híres csudájiról ez a' forrás első felfedeztetésétől fogva, a' midőn azon idő tájban I. Lajos királyunk husz ezerből állott seregével nyolczvan ezer Törököt győzedelmesen megvert, ki is a' meglett harcz helyéről egész hadi seregével együtt *Maria - Czellbe* méne, és ott roppant nagy templomot építtetett a' mennyei királyné tisztességére, 's gazdagon is fundálta. Megtérvén *Maria - Czellből*, értette, hogy Magyarorszáiban is *Maria-Thall* nevezetű helyen a' B. Szűznek csudatévő képe találkozik, mellyért is ezen sz. képet meglátogatván, a' midőn látná, hogy az a' keskeny kápolnácska, mellyben a' sz. kép tartaték vala, nem volna olly nagy asszony méltóságához illendő templom, azért is egy más pompásat építtetett, mellynek első kövét maga a' király 1377 tulajdon kezeivel tette le, elkészülvén pedig a' templom, egész királyi udvarával és papi és világi főuraktól kísértetve ezen völgybe jött, 's ott a' sz. képet az emlegetett kised és keskeny kápolnából ajtatosan felvívén az új templomba maga által vitté*), az után

*) Belii Notitia Hung. Novae Hist. Geogr. Parte II. pag. 262. — 267. — Bombardi Topogr. magna Regni Hung. pag. 350. et 351. — Puteus aquarum viventium. Élő vizeknek kutja, az az csudálatos Boldogságos Szűz Máriának öt száz és több esztendőnek előtte csudálatosan találtatott, számtalan sok és szüntelen jó teteményekkel 's kegyelmekkel kifolyó kutforrása és az Isten szülő B. Szűz csudálatos képe meg találásának első remete St. Pál szerzete Maria-thal nevű klastroma templomában Magyarorszáiban k. Posony vá-

pedig a' völgyet a' benne épült templommal és klastrommal Budán 1377 Pünköst előtt való Szombaton költ fundationalis levele szerént, a' borostyánkői vár uradalma alól örök időkre kivette 's a' Sz. Pál remetéskedett szerzetének általadta', mivel azomban a' szomszédok a' monostor birtokát csipkedni kezdték, két esztendővel későbbben az ugyan ezen szerzet *nostraei* monostorában *Jánosovári* várnagyhoz ur napján költ levele által azt parancsolta, hogy a' thali monostor birtokait határozza el, maga mellé vévén a' posoni káptalan *canonicusait*, 's azok által a' határozást megerősítetven. Mária királyné, Nagy Lajos leánya, az atyja adományait megerősítette a' klastrom részére; ugy szinte Zsigmond király, Mária férje, is adakozó volt a' monostor eránt, a' mint ez megtetszik annak 1384 kiadott okleveléből. 1471 Rozgonyi László, Poson városában a' hosszu utszában fekvő nemesi curiáját ajándékozta a' monostornak, mellyet az még most is bir. Ugy látszik, hogy a' hajdani időkbén nevezetes birtokai voltak. 1515 Slavoniában *Kamenszka* és *Benkovecz* falujit elvesztette, ellenben a' Máriathal szomszédságában fekvő *Besztercze* falut ugyan ezen esztendőben nyerte a' monostor Sz. Györgyi Péter gróftól, mellyet azonban rövid idő mulva ismét elvesztett. I. Leopold császár és király valahányszor Magyarországra jött, mind annyszor meglátogatta Máriathallt, nevezetesen midőn 1687 eszt. I. József fiját királynak koronáztatta, Eszterházy Pál palatinussal együtt itt mulatott, melly alkalmatossággal azon szoba falára, a' mellyben volt a' császár; tulajdon kezéivel plajbászszal ezen chronographicumot irta:

---

rosán felül lévőben általa lett csudáknak, jeleknek és jó téteményeknek leírása, melly először 1734 eszt. német nyelven, azután 1743 eszt. deák nyelven, világosságrá kibocsájtatott. Most pedig azon I. remete Sz. Pál szerzetében lévő 's *nostraei* conventben lakozó P. Orosz Ferencz által a' magyar nemzet kedvéért magyarra fordítottatott. Nyomtatattott Nagy Szombatban az *academiai* betűkkel 1743. pag. 1 — 30.

EXCeLsa Virgo TaLensIs MiraCVLLIs.
CLara, gratIIS, et faVorIbVs CeLebrIS
Vera Mater, et faVtrIX saCrI orDInIs
PaVLIInI In HVngarla.

Valahányszor I. Leopold császár a' monostort meglátogatta, mind annyiszor a' szerzetesekkel együtt ebédelt a' közönséges ebédlő házban. 1696 akkori personalis, báró Pohroncz Szelepcsényi Maholányi János, azon odvas fa, 's annak aljából csergedező forrás felében, melyben a' B. Szüz képe találtatott kápolnát építtetvén, Sz. György hava 2 napján tette le az alapkövet, 1697 pedig el is végezte az épületet. A' tizenhetedik század utolján a' templomot, megújította és ékesítette gróf Eszterházy Imre primás és esztergomi érsek, a' ki, minekelőtte ezen fényes méltóságra emeltetett volna, a' Sz. Pál rememetéskedő szerzetének generalis secretariususa volt. A' tizennyolczadik század elején a' monostort megnagyobbította; a' templom tornyát és kert falát újra építtette, a' sz. képnek drága ruhákat, a' monostornak pedig esztendőre hat száz forintot hagyott card. és magyarországi primas, herczeg Sachsen - Zeitz*) azon okból, hogy alkalmas lakó helye lehessen akkor; mikor itt mulatott, mely gyakran megtörtént, mivel nagyon szerette ezt a' helyet, a' mikor mindég a' közönséges ebédlő szobában evett e' szerzetesekkel együtt. Söt holta után is itt akart nyugodni, mellyre való nézve diszes kriptát készíttetett itt maga számára, de a' mellynek hasznát nem vehette, mert Regensburgban halván meg, onnét hajón Posonba hozattott le, a' hol a' császár parancsolatjából a' sz. Márton fő templomában temettetett el az oltár mellett. A' szerzet generalisa mindég itt lakott, minek utána a' budai határban feküdt sz. lőrinczi mo-

*) Szül. Zeitzban 1666; atyja Móricz, anyja Weimari Mária volt. 1686 Buda alatt a' sax sereget vezérlette. 1692 Catholicussá és pappá lett, 1695 győri püspökké, 1706 cardinállá, 1707 esztergomi érsekké. Mgh. 1725.

nostora ezen szerzetnek a' Törökök által elpusztította. Az itt lakott szerzetet II. József császár törölte el, 's az olta a' monostor a' hozzá tartozó birtokokkal együtt a' religiói kincstáré. Ambár nem a' legnagyobb határral bir, mindazáltal meglehetősen nagyságu az: napkeletre a' sz. györgyi és récsei határokig terjed ki; délről, éjszakról és napnyugotról pedig a' borostyánkői uradalom keríti be.

A' templom és a' monostor fekvése igen kies 's nagyon alkalmas arra, hogy ott szent férjfiak remetéskedjenek: ámbar a' *Stomfára* vivő ország-uthoz nagyon közel fekszik, mindazáltal annyira el van rejtve, hogy a' ki itt létét nem tudja, nem is gyanítaná azt. A' völgyet magas és erdős hegyek veszik körül, mellyekre a' monostorból gyönyörködhető a' kilátás: a' levegő nagyon egészséges, mivel a' völgyet körülkerítő hegyek az ártalmas szeleket ide nem eresztik. A' templom jókora nagyságu, belől pompás és több oltárokkal ékeskedik, a' fő oltárt a' már említett gróf Eszterházy Imre primas nagy költséggel készíttette 1736 esztendőben; maga is ezen a' helyen tartotta első miséjét 1688 Boldogasszony hava 15 napján, a' Sz. Pál remetékedett szerzetébe állván be akkor. Ezen oltár felett lehet látni a' többször emlegetett nevezetes képét a' B. Szűznek drágán felékesítve. Kivülről a' templom csinos, mint szinte annak magas tornya is, melly bádoggal van fedve. A' templomtól kellemetes sétálás esik a' völgyet borító gyepe felett, a' völgy hátulsó részébe, hol a' hegyek aljokban kieszen fekszik azon kápolna, mellyről emlékeztem. Az odvas fatörzsök mái napig meg van a' kápolnában, 's a' fa tövében a' forrás még most is ott csergedez, mellynek hives vizéből magam is ittam. A' sz. kép feltalálásának története a' kápolna bolthajtására le van festve kilencz ábrázolásokban, melly festések egy idejűek a' kápolna építtetésével. A' sz. kut felett és oltár megett az építtető báró Maholányi van leírva, ezen kápolna lerajzolt mivoltát kezével mutatván, 's maga, hitvese, három fija és kisasszony, leánya térdepelvén:

alatta való irás: *Reparatrix, Consolatrix desperantis Animae*. E' mellett a' kápolna közepe felé a' sz. kut hajdani formája, mellette akkori palatinus herczeg Eszterházy Pál termete; a' mellett Mélt. Borkovics Márton ur, kalocsai érsek, termete; más felől a' kápolna fundálójának termete; a' mellett F. T. Mallechich Gáspár atyjának, első remete Sz. Pál szerzete akkori generalisának termete; e' mellett gróf Eszterházy Imrének, akkorában a' nevezett szerzet generalis secretariusának, termete, a' későbbben m. o. primás lett, alatta való irás: *Locus iste, in quo steterunt pedes nostri, sanctus est*. A' kápolna bolthajtása közepén a' Sz. Lélek van leírva, ilyen aláírással: *Spiritus Domini ferebatur super aquas*. A' negyedik kép mindjárt ezen kép mellett a' kápolna homlokoldalán való ajtó felé van leírva: látszik ott egy Sz. Pál rendén való szerzetes, miként látta légyen e' szt. képet a' kutban nagy fényességgel ragyogni, alatta való irás: *Electa ut Sol, pulchra ut Luna*. Az ötödik kép a' kápolna ajtaja felett van írva, melly a' folyó vizen való hidhoz legközelebb esik, a' hol a' remete a' szt. képet egy odvas fába rejti, alatta való irás: *Thesaurus in agro absconditus*. A' hatodik irott kép a' kápolna oldalán való ajtóhoz legközelebb esik, a' hol a' szoros kápolnából a' szt. képet I. Lajos magyar király felvette 's az általa épített templomba átvitte, ezen alatta való irással: *O Clemens, O Pia! O Dulcis Virgo Maria*. A' hetedik kép a' Szt. Lélek képe mellett van más felől, itt a' vakok a' szt. kutban mosodván, szemek világát, az inaszakadottak egészségeket megnyerik, alatta való irás: *Profer lumen coecis, et medicinam aegris*. A' nyolczadik kép, a' hatodik és hetedik most említett képek között a' bolthajtáson vagon írva, a' mellyen ama' zshiványnak a' szt. kutban kettős gyermekét mosogató felesége látszik, kik is képtelen csufokból rendes gyermekekké lesznek, alatta való irás: *Monstrat se, monstris etiam esse matrem*. A' kilenczedik és utolsó e' mellett vagon, itt a'

szerzetesek és mások a' szt. képet a' kutból általviszik a' kápolnába, alatta való irás: *Fons amoris venit de aquarum macerie*. — Kilépvén a' kápolnából megállottam előtte, 's a' most látott dolgokról 's azoknak történeteikről való gondolkodásba elmerültem, 's örültem annak, hogy a' pallérozódás ezen komor erdőket is lakhatókká tette, visszagondoltam a' régi időkre, 's arra, hogy millyen lehetett ezen táj akkor, mikor eleink Árpád alatt elfoglalták, 's valljon századok mulva visszatérhetnek e még valaha azon vad idők, mellyekben elenyészvén a' mostani itt virágzó cultura, ismét vadak tanyájává leszen ez a' vidék. A' nap fénylő sugárai az erdő fáinak homályaiba kezdtek előttem alámerülni, 's lenyugovásokban is a' lebegő felhőket arany színnel prémezték, mellyek lassan lassan bibor vereségüekre változtak által, 's végre a' kék levegőben, mint a' köd, elenyésztek. Sokáig andalgottam így, míg végre az est homálya a' vidéket árnyékba nem borította: így borít el végre mindent az idő homálya, 's így mulik el minden, és így fognak elmúlni — gondolám magamban — mind azon tárgyak is, mellyeket ma láttam, 's meglehet, hogy ezen épületek is egynehány tizedek mulva azoknak sorsokat fogják követni, a' kik valaha itt laktak, 's valóban hallottam is ezelőtt több esztendőkkel, hogy valamelly *projectans* fejében az a' gondolat fordult meg, hogy ezen szent épületek a' többet igerőnek adódjanak el.

Mária-Thaltól Dévénig két óra alatt el lehet jutni, az ut mindenütt egy kis térségen megy keresztül, melly a' Karpathus hegysorától fogva *Dévén-Uj-faluig* nyulik, 's a' Morva vizétől határoztatik. Az utazás rajta kellemetes, kivált az ollyannak, a' ki hazánk történeteiben jártas, és esméri azon dolgokat, a' mellyek a' régibb és az ujjabb időkben itt történtek: legszebb látáspont a' tájon van, melly Mária-Thal és Dévén-Uj-falu között a' közép

utat teszi. Napnyugotra a' Morva, tul rajta Ausztriának Markfeldnek nevezetett része, délre a' dévéni bérczek, mellyek között az iszonyu nagy massáju *Kobel-berg* megkülönbözteti magát; csak nem alatta egy dombon *Hidegkut* horvát falu, melly magyar, és *Kaltenbrun* német nevezetét egy a' falu mellett eredő hideg vizü forrástól, horvát *Dubrawka* nevét pedig azon tölgyes erdőktől vette, mellyek a' felette és körülötte elnyult hegyeket fedik. Ezen hegysor, és a' között, melly ezen *tableaux* éjszaki oldalát formálja, egy völgy nyulik be napkeletre, mellynek keblén a' Posonba vivó országut megy keresztül. — Éjszak felől a' Karpatus hegysorai, a' meddig el lehet látni, messze elnyulnak erdős oldalaikkal és kősziklás kupjaikkal, mellyekről itt a' *borostyankői*, 's távol, távol a' *detrekői* puszta várak néznek alá. — A' hegyek alatt *Stomfa* mezőváros, e' mellett mindjárt *Maszt* nevü falu, melly arról nevezetes, hogy ott valamelly igen régi városnak romjai látszanak, mellyek szokatlan nagyságu kettős sánczokból, 's azoknak szinte kettős árkolásaikból állanak, mellyek azt mutatják, hogy ezek valamelly város megerősítésére szolgáltak. A' sánczokon belől a' helység felől keresztül 's kasul árkolások vannak, 's a' parasztok azt beszélik, hogy a' siket kongásból azt lehet kihuzni, hogy a' föld alatt boltok és ürességek vannak. A' helységtől egy kevés távolyságra napnyugot felől a' föld dombosabb, a' hol — ez előtt kivált — hamvakkal tölt cserépvedreket, lámpásokat, üvegeket 's romai pénzeket, nevezetesen Antoninusét, Faustináét, Hadrianusét és másokét ástak ki, a' honnét sokan ugy vélekedtek, hogy ott valamelly romai város feküdt, én pedig azt merném bizonnyal állítani, hogy a' nem romai város volt, mert a' Romaiknak a' Dunán tul a' Barbaricumban városaik sehol sem voltak, kivéven némelly apró erősítéseket: a' mi pedig a' kiásott romai pénzeket illeti, azokból semmit sem lehet következtetni, mert a' közel való

Dunán túl lakott Romaiakkal sokféle egybekötésben voltak az e' tájon lakott népek, a' honnét azoknak pénzeik könnyen foroghattak közöttök, valamint ma is a' szomszéd népek között való határon mind a' két szomszéd ország pénzeik kelen-dők. Én inkább a' Quadusok vagy a' hajdani Morvák városának lenni gondolom, annyival is inkább, hogy *Vannius*, *Moymar Rastik* és *Svatopolk*, quadus és morva fejedelmek, történeteikben ezen a' tájon állott városokról van emlékezet, sőt, ha az itt járó, a' Maria-Thal és Dévén-Uj-falu között való ut középpontjáról szélel tekintti a' vidéket, épen nem kételkedhetik, hogy a' *Vannius* *) 's az ellene feltámadt alattvalói között volt ütközet ezen a' tájon ne történt volna, a' mint már azt *Sommersberg* és *Bél* **) is gyanították. *Vannius* a' segéd Jazyges seregeket a' határvárakba osztotta el, azonban azok elhagyván a' várakat, az ellenséges *Lygiusokra* és *Hermondurusokra* kicsapkodtak, hogy tehát az ellenség netalán a' szélel szállongott Jazygesek apróbb csopórjaikat itt 's ott megvívén, azoknak a' hadakozáshoz való készségeket el ne vegye, feltette magában, hogy az ellenséggel megüt-közzék, mellyre való nézve az ütközetre alkalmas helyet keresett, olyat, melly nem téres, hanem hegyes és szűk volna, azért, hogy a' népesebb ellenségtől körül ne vétethessék. Én úgy gondolom, hogy a' *Vannius* serege a' mostani *Lamács* és *Hidégkut* között való torkolatját rekesztette el a' hegyeknek, mert az ő kisebb serege ámbár igen vi-

*) Taciti Annal. Libro II. — Libro item XII. Ezt a' Vanniust, Drusus azon Svevusok fejedelmivé tette, a' kik az országból elűzette-tett Marabodot követték, 's a' kiknek a' Dunán túl feküdt Quadusok földén adta lakohelyül a' Morva és Vág vizek között (Marnus et Cusus) a' millyen kedves volt Vannius először alattvalói előtt, azután szinte olly gyűlöletes lett: ellene támadtak alattvalói a' Hermondurusok Jubillius nevű királyok, és Vangius és Sido ingerlésekre, a' kik Vanius testvérnénjének fiai voltak.

**) Fridrich Wilhelm Sommersberg tudós senator és polgármester, a' Regnum Vannianum czimű munkája III-ik czikkelyében. — Bel. Not. Hung. etc. Parte I. pag. 45 et 46 — Bombardi Topogr. magna Regni Hung. pag. 311.

tézül viselte magát, sőt maga *Vannius* is, úgy hogy maga is sebeket kapott, mindazáltal a' számosabb ellenség rohanásai által elfáradván az, magát *Vannius* a' hegy szorosain kénytelen volt visszavonni a' Dunához a' mái Posonnál, a' hol hajókra szállott, 's a' Romaiak Pannoniájába, a' tulsó félre vette magát, a' hol *Attilius Histro*, Felső-Pannonia praefectusa lévén, *Carnuntumban* lakott, melly város a' Dunán tul a' mái *Hainburg* táján feküdt. Hegyek azonban a' Vág és Morva vizei között a' Duna mellett sehol nincsenek csak Poson és Dévén között, 's minthogy *Vannius* az ütközet után magát egyenesen a' Dunára vont vissza a' hegy szorosain, a' most mondott helyen kellett az ütközetnek történni, mert a' Vág és Morva között nincs több olyan hely, melly az ütközet piaczának *Sommersberg* által való leírásával megegyezhetne. — *Vannius* olta is számtalan nevezetes dolgok történetek azon a' helyen, de a' mellyeket itt előhordani nem volna czélirányos: *Vannius* verekedéséről is csak azért emlékeztem, hogy ez a' legrégibb 's legelső időpont, mellyben a' historia erről a' tájról említést teszen. *Tacitus* szerént *Vanniusnak* ezen most említett ütközete Roma városa építettésének 803-ik, az az K. U. sz. után 50-ik esztendőben történt.

(Folytatása következik.)

A' magyar insurgens barátjához.

I.

A' rév-komáromi táborból 1809.

Hol vegyek olly szavakat, mellyekkel szivem emésztő
Fájdalmát eleren szinnel festhessem elődbe?

Nem tudom. — A' szégyen nyelvem' lekötötte barátom!

A' szégyen, melly nemzetemet, mint engemet illet.

Mi Magyarok 's nemesek, kik az ellenségnek ezernyi

Ostromait hajdan diadalmas karral előztük,

Most a' Francz diadalma alatt hátrálni tanultunk.

Ugy vagyon! Ám de tekintsd seregünket 's készülletünket,

'S nem kétlem, hogy jó szivvel fogsz menteni minket.

Nincs fegyver, ruha nincs; nincs tábori készüllet és rend,

Még tanulatlanok a' lovak is, 's vezetésire kantár

Nincs; — tanulatlanok a' nemesek, — 's viadalra siettek

A' gyakorolt 's diadalmaiban megbizva csatázó

Ellenségnek elejbe. — Hogyan győzhetne az illy nép?

'S még is halljd, mint volt, esetét a' győri csatánál!

Antal napja előtt hallánk karakói csatáról

Szóllani, még nem is álmadozánk, hogy Győrnek alája

Jönne az ellenség: 's dél tájban durrog az ágyu.

Mi a' Rábán tul, illyest nem yélve, tanyáztunk,

És porfellegeket látánk kerekedni az égbe.

„János jön,“ mondák, seregét seregünkkel akarván

Öszvecsatolni. — Megint sűrűn ordítanak az ágyuk.

'S im Méhfő táján, mint a' méh rajja, csoportoz

A' sokaság, és már közelebb hűmbőlnek az ágyuk.

„Ellenség!“ egyszerre ezen szó hangoza köztünk;

'S az volt. — A' mieink a' győri mezőkre vonultak,

Nyomta az ellenség Pannon szent halma felé már;

Nyomta, — 's újabb seregek, mint hangya, pozsoptak,

'S a' mieinket egész tüzzel bekeríteni vágytak,

Mig azok a' viadal közepett hadi rendbe szedettek:

Ekkor bajnoki tűz gyulván kebelökben, erősen

Szembe szökének az ellenség százszorta nagyobb és

Nyugodtabb seregével. — Majd egy óra-folyásig

Tarta dühös láng közt viadaljok, 's tudni, ki győzött,
 Nem lehetett, mind két rész megtartotta helyét, és
 Férjfiás elszánás közt harczoła. — Szép vala látni
 Mint pezsgett forgott, mint nyullott hátra, előre
 A' sokaság. Az ezer meg ezer kard csilloga a' nap
 Sugaritól. — Mi látván ezt, mind egyre kiáltánk:
 A' mieink győznek! — nyujts nékik erőre kegyelmet
 Óh Magyarok szent Istene! — nyujts; — 's részt venni nekünk is
 Engedj e' tüzesült harczban! — Már morgani kezdünk,
 Mért a' felsőbbtség nem hágy a' harczbá vegyülni
 Minket is? — a' mikoron véletlen harsog is ime
 A' hadi trombita 's lóra vitéz! — szó. — Földre borulék
 'S buzgó szívvél az ég áldását kérve, felültem
 Gyors paripámra. — Menénk már. — Hah! miket éreze szívének,
 'S látván visszahuzódni az ellenségnek erősebb
 Táborait, melly sok hó óhajtásra fakadtunk,
 'S mint sieténk, hogy részt nékünk is venni szerencsénk
 Légyen! — késő volt; — már alkonyodásba borult a'
 Nap, mikor indultunk, 's oda érvén, vége szakadt a'
 Harcznak. Az ellenség jól visszaveretve elállott. —
 Mint a' győri mezőkre jövének, már visszasereglett
 Bajnoki mód harczott feleink dandára, 's imitten
 Öszvevegyülve velünk, elrendeltetni parancsolt
 A' hadi főkormány, 's mi engedelemre simultunk.
 Azt gondoltuk most, hogy az ellenség Szemerénél
 Fog telepedni, 's mikép bámultunk éjtszaka, látván
 A' sok ezer meg ezernyi tüzet csillogni előttünk
 A' hegyeken, hova vette magát a' franczia tábor.
 Illy jó helyhezetet vévén, vesztünket előre
 Képzeltük; — 's méltán. — Eleven színekkel előttünk
 Látánk festve Mohács szomorú esetének alakját;
 Mert gyakorolt nem volt seregünk, 's egy része ruhátlan,
 És paripájának csak szőrén ülhete, nyerge
 Nem lévén, sem fegyvere, sőt kantárja se' soknak,
 Öltre ha kelhetnének, bizonyos diadalra reményünk
 Volna, de olly kitanult 's próbált hadi néppel ugyan hogy
 Mérközzünk? — Noha így habozánk mi gondolatinkban;
 Kértük az Istent, hogy kétségbe ne ejtsen; Atyáink
 Lelkeit öntse belénk: juttassa eszünkbe, hogy Árpád
 Vére ki nem hunyt még bennünk. Ám régi előink
 Hányszor erősb haddal megtudtak vini dicsően;
 A' hívség, mellyel koronás fejedelmi atyánkhoz
 Zár kötelességünk, 's honnunk szeretése tüzeljen

A' bátor viadalra : imigy rebegének az ajkak ,
'S esdeklésünk felhata a' menyébéli Atyához.

Antal napja derül. — Gyászos nap! — Dördül az ágyu,
Melly a' kezdendő harcznak vala hire adója.

Ég! — felvirradtunk! — Hálánk hü árja ömölve

Jusson elődbe ezért! — Hány lel temetőre ma köztünk

E' tág térségen? — Legyen ugy, ha király 's haza tölem

Ezt kívánja; legyen! — hív lelkem bére az ég lesz;

Mert kötelességem fejedelmem 's honnom eránt szent,

'S éltem' ezeknek öröm közt felszentelni dicsőség.

Drágább áldozatot Decius tehetett e imennél?

'S a' történetek őt mi igen kérkedve dicsérik!

Igy szállék, és elkészülve az égnek erántam

Tett szent végezetét önkényt hódolva bevártam. —

Látjuk az ellenség seregét mozdolni, nyomulni:

Látjuk az ágyuknak füstjét, 's későbbben azoknak

Morgását halljuk; hallunk zudulni pumákat:

'S mennyi repült, mind annyi halált képzelete vélünk.

Mind közelebb, közelebb nyomul a' két harczra kelő nagy

Tábor. — Részünkről is már kezdődnek az ágyuk

Menydörgései, 's hány mordul, száz annyi halált oszt:

Látjuk, hogy minden lövetosztály számra teríti

Földre az ellenség seregét, 's golyobissok azoknak

Majd távul tölünk, majd elreppenve felettünk,

Hasztalanul keresék vesztünket. Végre nygan csak

Jobban czélba vevén seregünket, hulladozánk már:

Igy osztálykormányzónk 1) szép és drága lovának

Lábát egy golyobis széttörte urának alatta.

A' két front közelebb jutván egymáshoz, előre

Bukkana mind a' két félről a' csalsereg 2) és a'

Páros bajviadal tüzesen folyik itt is, amott is.

Ezredkormányzónk 3) bátor lélekkel előttünk

Állván, rettenetlen várá egy ellene tartó

Nagy süvegü Francznak mérges vágásit, azokra.

Ritka ügyességgel forgatván kardja csapásit.

Látván ötet imigy megvini segédje, repüle

Oltalmára, 's azon pontban poklokra taszítá

A' Francz vad lelkét életlen kardja ütése 4).

Egy más czélba vevé Foky jó kapitányomat, a' kit

Szivből kedvellek, 's ő is szivébe rekesztve

Tiszta barátságát kezdettől fogva ajánlá;

Czélba vevé, mondom, 's karabinját ellene sütvén,

Föbe lövé; — leesett, — de hamar felcsemelve lovára

Elviteténk, 's most a' kórházban várja, mi rá van
 Mérve az ég nagy Urától 5). — Így hullottak el ezek,
 'S tizszer többen az ellenség közül; — elhiheted; — mert
 Ön szemeim láták sokaságát a' tetemeknek,
 'S hol seregünkből egy, ott tiz Francz teste büzőlgött.

Én a' város előtt lévő ágyukhoz ügettem;
 Mert oda rendeltek fűdőzésre, de hasztalanul; mert
 Hogy veszedelmes ezen hely, már kitanulva előre,
 Erre az ellenség nem is indult. Végre hogy a' nap
 Alkonyodék, a' Francz lenyomá seregünket egészen,
 'S bár sok ezerrel több elesék, ő győze ugyan csak.
 Kénytelenek voltak seregink engedni tanultabb
 Elleneinknek. Megfutamék egy része hadunknak,
 'S megzavarodva utána siet több része azonnak,
 'S futva Gönyőnek tart. — A' győri mezőkön az elhullt
 Testek lástztak csak, 's a' megsebesültek ijesztő
 Jajjai hallattak: 's mig a' Kalvária 6) mellett
 Voltam egészen már enyimektől válva az ágyuk
 Őrizetén, mig végre ezek felrakva hajókra
 Elmozdittattak. — Már a' várt dőngeti a' Francz,
 És a' bástyákról orditnak vissza az ágyuk.
 Két tűz közt lévén, veszttem' bizonyosnak itéltem,
 'S számot már éltetre nem is tortottam ezentul.
 Mentem hát: az ijedt szaladókat rendbe szedém, 's bár
 A' sok kártácsok veszttemre repülve repültek,
 'S szinte Gönyőig az ellenség hátomra nyomódott;
 „Mit?“ — mondek, „szégyen szaladásra fakadni Magyarnek,
 Inkább haljunk meg, mint fussunk. — Rajta Vitézek!
 Várjuk el ellenségünket: vele vini halálig,
 Vagy bajnok módon letapodni valódi dicsőség.“
 Erre megállapodánk 's készültünk a' viadalra;
 Látván ezt az tűző Francz, meghökkenve, megállott;
 Ellene indultunk, 's ő nyomban visszavonódott.
 A' sokkal többet folytton kergetni tanácsos
 Nem vala, 's így megfordulván folytattuk utunkat.
 Ámde alig kezdünk; ismét száguldvá utánunk
 Törtet az ellenség. — Mint jgy küszködve vivódtam,
 Nem nagy messze gyalog német falkára akadtam:
 Egy őszült generál vezeté azt jó szerü három
 Ágyukkal; kéréim: hogy azokkal mentene minket.
 A' pattantyusok nem késvén, nyomba tüzelték,
 És sokan a' Franczok közül elhullának ez uttal,
 'S visszavonódván ők, mentten folytattuk utunkat.

Hogy felvirrada több ilyen hadi népre akadván
 Ácsott 's a' Duna partjánál, melly mossa Komárom
 Vár falait, kutatásom után seregünkre találtam,
 Mellyel, hogy hidakat vertek hamar a' Duna hátán,
 Áltkeltünk; 's tábornokot, itt megtelepedtünk.

Illy veszedelmek közt forgóltam látsza, barátom!
 Jó fejedelmünkért 's honnunkért édes örömmel
 Szenvedek én; és bár seregünk gyakorolva csatára
 Nem volt; mondhatom azt, többet tevé, mintsem az illyen
 Néptől várni lehet vala illyen győzni szokott nagy
 Nemzet bajnoki ellen; — Védj hennünket azért, ha
 Kedvelt honfeleink tettünk ócsárlani fogják,
 Éljl! és kérd az eget, hogy kormányozza hadunkat! —

II.

A' móri táborból 1809.

Édes örömmel írok. — Letörülénk végre, barátom,
 A' mocskot, mellynek rut billege nyomta szívünket,
 'S a' szégyent, mellyet szenvedtünk Győrnek alatta.
 Még csak alig pihenénk ki magunkat elosztva soronként
 A' táborba Komáromnál; jön hire, hogy a' Francz
 Ácsnál táboroz, és János seregének elszólt
 Részét elvágván, utját gátolja azonnak:
 El kellett hát őt innen pusztítani. — Minket
 Rendele a' nádor. — Gondolhatd, millyen örömmel
 'S melly hévvel léptünk e' szép pályára, barátom!

Már az egész ezred fegyvert, kantárokat, és mi
 Szükség volt, mindent kapa; már a' forma-ruhák is
 Elkészítve kiosztattak, 's a' győri csatában
 Bár vesztünk, kiki vér szemeket nyert: ége vitézi
 Lángtól a' neki gyult buzogányos szittya legénység
 Új csataalkalmat 's vérontást szomjuza minden.
 Illy elszánt készség, illy tűz éltette vitézink
 Lelkeit, a' mikoron szólott a' trombita 's mars szó.

A' hidakat szaporán felverték a' Duna hátán.
 Est vala, a' mikor áltkeltünk; mert éjtszaka kelle
 Ütköznünk 's véletlen az ellenségre rohannunk.
 A' mint már Ácsához közeliténk, fegyvereinket
 Markoltuk; mert tudtuk, hogy nem messze leszen már

A' Francz tábora, 's im Jobbról tüzek égtek. — Azonnal
 Arra arányoztuk sorokat formálva menésünk,
 És az előőrök megijedve szaladtak előlünk;
 Rajta ügettünk mi, 's ráelvén elleneinkre,
 A' kik imigy meglepve, mikor legjobban évének
 'S a' legjobb borokat hörpölték, háborodásba
 Esvén, rend nélkül gyorsan paripákra ülének,
 'S mig mi kergettük, magokat hadi rendbe szedék ők,
 Gróf Szápáry kiált: Kanyarodj fél balra! — Az ellen
 Fél seregéből ellenben: Fél jobbra! kiált egy,
 És magyarul. A' mint bámulnánk erre, kingrat
 Egy Francz és magyarul így szól: Jer kardra, nemes, ha
 Van bátorságod! — Hah! — mondá Tolnay hadnagy: 7)
 Hittagadó zászlójahagyott, ebugatta szökött Francz!
 Hát te hazád ellen bátorkodsz bünre fakadni,
 Hát te kegyes fejedelmünk' így megcsaltad e lődör?
 Jersze lakolj! — 's evetugrással vele szembe szökik, 's ugy
 Vágja pofon kardjával, hogy lehanyatlani kezdé
 A' szökevény Ál-Francz, ki magához térve ujonnan
 Vini akart: de megint olly mérges ütéssel előzé
 Agyba azont e' hős, hogy halva lehulla lováról.
 Ekkor mind két rész pistollyal kezdé tüzelni,
 'S csak hamar ölbe kapánk, dühösen vagdalva vivódtunk.
 A' kard kardba ütődve ezer szikrákat eresztett.
 Hull a' franczia nép: neki bátorul a' nemes ezred,
 'S ujra nagyobb hévvel sarkalja, ki ellene támad.
 Végre megindítván a' francz sereget, futamodni
 Kezd az rend nélkül; — neki gyul-még jobban az ezred:
 Mészárol, kaszabol, tapod ellensége csoportján.
 Sok nagy tisztje esett el imitt, sok népe lehullott
 A' nálunk tetemesb számmal több franczia hadnak.
 'S im, ki előbb Győrnek bástyái alatt megalázta
 A' Magyarok diszét, maga is megalázva futott most. —
 E' diadalmunk eszközlé, hogy János is öszve
 Kapsolhatta magát seregünkkel 's táborainkkal.
 Virrada már, hogy sok zsákmánnyal visszahuzódtunk.
 Mindjárt rendbe szedénk a' népet, 's hija feles volt,
 Kik vagy elestek, vagy sebesen fogságra jutottak,
 Mint véltük, de csalatkoztunk; mert egy sem esett el,
 És kiket elfogtak, fortélylyal visszaszökének.
 Ámde sebes sok volt: többek közt Miska lovászom, a)
 A' kinek is bátor testében nem vala épség,
 Jó kedryel tánczolt 's füttyörösze, előmbe mikor jött.

Férjfiisan vitt Jósi öcséd 9) egy francia tiszttel,
 A' ki magyar nemes ellen többé kardra ki nem kel;
 Mert darabokra szabott testéből lelke kireppent.
 Ányos Elek káplár 's Melegh a' jutalomra valóban
 Erdemesek voltak Horváth Jánossal ez uttal, 10)
 Erdemesek voltak, mondom; mert bajnoki módon
 Harczolván, jelesen kimutatták nemzeti létök'!

Mostan szinte Fehérvárig nyult 's szerte borongó,
 Élelmet 's mindent csikaró Franczoknak üzése
 És hajtása vagyon ránk bizva: erősen üzőbe
 Vettük is őket már. Sokan érzék fegyvereinknek
 Sulját és fokosink vágásait. — Erre leginkább
 Morganak ők: kiket elfogtunk, fájlalva panaszlák.
 Merre megyünk, magyaros jó szívvél örülve fogadnak,
 Ácsi dicsőséges tettünk' hálálva dicsérvén,
 'S mint szeretettel várt vendégeket, ollyba tekintnek,
 Minthogy az ellenség rablását gátlani tisztünk.
 Nincsen azért az evésben ivásban semmi heányunk;
 Mert kiki vendégel, hova bár váratlanok érünk.

Gondold, melly alacsony próbával vágy vala a' Francz
 Jó fejedelmünktől elvonzani 's oltani eskütt,
 'S buzgón fentartott hűségünk tiszta szikráját! —
 Egy olly hirdetményt terjeszte ki szerte hazánkban,
 Mellyre elirtózik minden Magyar, a' ki királyát
 És honját szívből kedvelli, — de nem vala képes
 Legkevesebb érzést indítani esalfa szavával.
 Mi azokat mint egy fulánkot nézve letépénk
 'S öszve szabánk; mert szent és nemzeti czimje Magyarinak
 A' hűség, mellyel fejedelmét tiszteli mindég.
 Készebb ő vérét érette kiontani, hogysen
 E' kötelességtől alacsony vétékkal elállni.

Nálatok, ugy hallom, Magyarország megszűne lenni:
 Szombathely 's Körmend tele van Franczokkal; ezeknek
 Kénytelenek vagytok rut szolgálai módon adózni.
 Hah! fujsátok agyon, Károly! — Hogy szenveditek meg
 Ósi szabadságunk rablóit? — Teljes örömmel
 Hallottam némelly katonáktól, kiknek azon táj,
 Mint nekünk Ötevény, őrző oltalmok alá volt
 Bizva, mi jó szívvél táplálták földjüm őket,
 'S nemzeti érzéstől melly buzgón ömledezének.
 Hallám, melly ügyesen forgatták fűrge huszáriunk
 A' Franczot, melly bajnoki mód igyekeztek elüzni.

Ugy de talán hosszas csevegésem unalmat okoz már?

Engedj meg: szívem hozzád vonzódik egészen,
 És akkor boldog, ha veled mulatozva fecseghet.
 Gyermek is, a' ki barát. Óh boldog gyermeki szép kor! —
 Elhiszem, e' levelem jó szived' örömmre fakasztja;
 Mert mi nekem kedves, te neked sem idétlen az, ugy, e?
 Élj! 's dicsekedj', hogy Vas nem korcsos bajnokokat szült. —

A' magyar insurgents jegyeséhez.

A' malomsoki hadi szállásról 1809.

Megszűnt a' fegyver: hadi szállásokra feloszlánk.
 Nem hallád híremet, kedves! — nem? — 's szived ezer bus
 Aggódásba merült? — Azt mondog: nappalod ugy, mint
 Éjjeli álmaid azt folyton szaporitva nagyitják.
 Szűnj' keseregni, kegyes! — köszönöm hűségedet, áldott
 Szüze megýéknék. — Az ég meghallgata, kedvesem! és sok
 Fergetegek között megtartá neked éltemet eddig.
 Én ugyan, ámbátor hű szived imádva imádom
 Éltemet a' honnért kimélleni nem tudom. — Érzem
 Hogy kötelességem szeantsége hatalmasan ingerl:
 'S nemzeti érzésem szivesen hódolni törekszik.

Minden honni nemes köteles fegyverre kikelni,
 Hogha az ellenség vér vette hazája határit
 Meglepi, és koronás fejedelmét rontani vágyik.
 Az vagyok én is: azért ne csudáld, ha hogy én is azok között
 A' kik igaz Magyarok nevémet feliratni igyekszem.
 Sőt daliás Árpád onokája! — kívánhatod inkább,
 Hogy ki neked hódol, méltóvá fegyvere Mársnak
 Tégye csak azt. — Illy lelkesedett hősöktől eredhet
 A' nem korcsosodott nemzet. Te leánya hazádnak
 Lenni kívánsz; légy hát olly hős, mint voltak anyáid:
 Ók a' lágyságot, puha pompás életet, a' fényt,
 A' henye andalgást kerülék; fegyverbe övedzett
 Férjüket ösztönözék, 's hevesen csöpögettek olajt a'
 Nemzeti tüzre. Nemes csemetéiket édes atyáik
 Nyomdokain nevelék, 's így nyöltek férjfi leventák. —
 És viszon a' férjek nem lévén majmai külső
 Nemzetnek, vak Amor buja pamlagin olvadozó lágý
 Érzések karain hölgyjöknek alája terülve
 Nem féledék el, mit vár tőlök honni szabadság

'S férfi nemök magasabb szent méltósága. — Hazáért
Nőszültek; 's csak azért nevelének férjfiat és lányt.

Tiszta szerelmem azért hódol szivednek is édes!

Hogy te is illy nemes érzéssel viszonzva szerelmem'

Nemzeti szent lángom' buzdítani gyujtani igyekszel:

'S hogyha Hymen szivedet szívemhez örökre kötendi,

Nem korcsos, nem lágy fiakat fogsz szülni hazánknak.

Hogy sokat aggódol, köszönöm, de nagyobbra becsülöm

Honnomat: első ez, — te utána vagy. — Érezed ugy e,

Mit gondol jegyesed te hazám deli szüze! — Ne sirj hát,

Sőt ürvendj; mert nem félférjfi, ki birja szerelmed;

Birja! — 's hatalmas tűz forrasztja örökre szivedhez.

J e g g z é s e k.

- 1) Gr. Szápáry Vincze Ns. Vas vármegye lovagjainak ezeredes főhadnagya.
- 2) Csalseregnek neveztem az ugy nevezett plenkirozókat.
- 3) Herczeg Batthyány Filep Ns. Vas vármegye lovagjainak ezeredes kapitánya.
- 4) A' tisztelt herczegnek adjutánsa főhadnagyi ranggal volt Borbély N. nevezetű, ki előbb a' Radeckzy huszároknál strázsamesteri hivaltalt viselt. Latván az a' herczeggel vivó Franczot, sebes villám módjára oda ugratott, 's még akkor kardja kiköszörülve nem lévén, valóban életlen fegyverrel igen nagy ügyességgel teríté le az ellenséget. Ezen tettéért a' herczeg örökös kenyeret és pensiót adott Borbélynak, de ezen kegyelemmel igen kevés ideig élhétvén, meghalálozott.
- 5) Foky Ferencz százados kapitány, szives jó barátom, homlokába lövést kapván 's a' golyóbist koponyája levétele után is meg nem lalálván az orvosok, néhány hetek után a' komáromi ispotályban megholt.
- 6) A' győri Kalvária mellett temérdek ágyuink, mellyeknek védelmére rendeltettem, még ki sem süttethettek; mert ezt észre vevén az ellenség, arra épen nem tartott.
- 7) Tolnay N., Ns Vas várm. vönöczki köz birtokos, az 1809 insurrectio lovagjainál főhadnagy volt, ki ezen Magyar-Franziát dicsőségesen levágtá. Ácsott tulajdon atyjánál vala ezen hiteszegett szálláson, míg ezeredünk nem érkeze, 's mind addig magyarul nem szólla. Eszre vevén seregünket, megszölliát atyját magyar tiszta nyelven, ha tudná e, fija hol volna? Az ag paraszt azt felelé, hogy az a' katonaságnál már régen elesett. Nem ismer e kend engem édes apám? így folytatá beszédjét az Ál-Francz. Nem, felele az; mert hogyan is ismernék én Francziát? — En a' kend fija vagyok, monda amaz. — Hogy lehetne az, felele ez, hiszen az ur franczia katona, az én fiam pedig Magyar volt. Ekkor megmu'atván testén lévő egy ismeretes jegyét: no ezen jegyet csak ismeri kend? 's ekkor elbeszélé, hogy ő a' Francziákhoz általszökött. No jól van fiam, mondá az öreg fejét hajtogatva, 's hirtelen a' közel lévő fejszét felkapván, ugy vágta a' hiteszegetthez, hogy ha az, hirtelen elugorván, lovára nem kapott volna, a' haláltól meg nem meneke-

dék. Én hazaárulót nem nemzettem, így kiálta utána, kövessen atyai átkom minden lépésedben. Az atyai átkot foganatossá tévé Tolnay.

- a) Imre Mihály, nárai Ns. Vas várm. köz nemes, ki különben így nevezett privát Dienerem volt. Ennek lova meglövettetvén gyalog majd egy óráig vagdalkozék több ellene támadt Francziákkal, kik végre fejét 's bal karát annyira öszveroncsolák, hogy testén semmi épség nem látszatnék. Erezvén már kiontott sok véreből eredett elgyengülését, 's bádjadtsága miatt már tovább megvini magát elégtelennek látván, úgy tetté magát, mintha halva öszverogyott volna, a' földre terült 's magát egészen ruhájából kivetkeztetni engedé a' prédára vágyott Franczoknak, kik annyival is inkább holtnak véleék, minthogy arczáját az aludt vér egészen betöltvén, az életnek semmi jeleit rajta nem láthaták. E'képen ruhájától 's egy két garasától megfosztatván, minekutána a' Franczok ott hagyák, 's ő a' táborba más napra jó kedvvel, de a' reá sült vértől nem ismerve beérkezett: holott kívánságára pálinkát töltetvén neki, az orvossal megvizgáltatám, ki kimosván 's haját lenyírvén, jelenté, hogy roncsoltatása annyival inkább veszedelmes lévén, mivel a' csontok az agyvelőbe vagynak vagdalva, az ispotályba kell küldetni. Meglátogatván őtet kérdezém, ki vele bánt, az ispotálybeli orvost, mint volna Imre Mihály? Ez azt felelé: Uram! a' kőnek inkább képzelem érzését, mint ezen embernek, midőn mások a' legkisebb sebek gyógyítása közben ájulnak, ez mikor agyvelőjéből az apró csontokat szedem 's megfakadt sebeinek vére omlása gyengíti, fityójl, danol, 's tánczolni óhajt. Midőn a' kegyes fejedelem meglátogató a' sebeseket, ez feléje érkezetté látván, ágyából kiugrék és katonásan tevé tiszteletét, melyért az emberszerető szelid király őtet megdicsérvén, meg is ajándékozta. Vérenek tetemes elfolytta miatt egy izben mély és hosszú ájulásba esvén 's holtnak tartatván, egy hajlékba a' holt testek közé tétetett, hol éjtszaka magához térvén, találos furesasággal onnan kimenekedett. Végre egészen kigyógyulva még az eloszlás előtt ezerdünkbe beérkezett. A' Ns. vármegye tekintvén érdemeit gyalog katonái közé bevette, de kevés szolgálatja után megholt.
- 9) Niczky Laki Laky József, nárai birtokos, ki az akkori insurrectiónál allhadnagy volt.

- 10) Ns. Ányos Elek, néhai Nagymélt. Felső- és Alsó-Surányi gróf Si-gray József Ő Exclja szakácsának fija, ügyes derék káplár a' Vas várm. lovag ezerebben. Ez a' derék fiatal vitéz Ácsnál tüzesen neki vágván az ellenségnek, minekutána néhányakat azok közül lekaszabolt, lova agyon lövettetett, kivágván magát Ácsott fel 's alá járt véres boszut forralva, végre megszölit egy parasztot, hogy neki lovat szerezzen, ez titkon megjelenté neki, hogy istállójában három Franczia rejtezkedik annyi lovakkal, oda megy Elek, megtámadja a' Francziákat, kik megrémülve lovaikat ott hagyván elszaladának; — kiválasztja a' derék vitéz az ott hagyott lovak legjobbját, felugrik reá 's ismét a' esatába rugaszkodik, holott újra dicsőségesen vagdalkozván, minekutána sok ellenségnek vérében fürdött volna, lova ismét agyon lövettetik, 's néhány Franczoktól üzőbe vételvén, csak ügyes vagdalkozása menteté ki. Ekkor Ács végénél egy hidhoz huzván magát, halla nem messze lódobogást, és franczia beszédet, 's kardját markába kapván, mint a' Francziák megérkezének, annak ügyes használásával egyet közülök szerencsésen leejtett, megkapja lovát felugrik reá, 's a' másik kettőt vágatva kergetvén, ismét a' vere-

kedők sorába érkezett, hol már egész bátorsággal kezde ismét derekasan viaskodni, és jó ideig szerencsés is vala; 's imé, lova ismét ellöveteték! — Kivergődvén a csatázók közül, uj szerencsét kívána próbálni, de már a Franczok kaszaboltatásokat ki nem állhatván, megfutamodtak, 's nekünk a visszavonulásra jel adatott, 's így ez a jobb szerencsét érdemlett vitéz ló nélkül maradván egész az Insurrectio eloszlásáig, annakutána Ns. Radeckzy huszár ezerebébe állott. — Melegh János, géczei N. Vas várm. köz nemes, egy francia generalist 's annak lovását vagdalván öszve, lovait 's butorát elfoglalván, érdemrendeit is magához vette generalis kalapjával együtt. Butoraiban a többek közt Magyarországnak általános és részes, 's majd minden vármegyének a legnagyobb pontossággal készült mappái találtattak, mellyeket én csekély jutalom mellett ezen köz vitéztől el is nyertem. — Különös az is, hogy számtalan levelekre akadtunk butorai között, de adressára semmiképen sem. — Ezen vitéz ebbeli tetteért Ó Felségétől ezüst emléképenzzel ajándékoztatott meg, mellyet Mecsery generalis a juhászi mezón Pápa mellett nagy pompával függesztett melyére. Gróf Szápáry Vincze pedig, kinek osztályából való volt, az egész osztályt gazdagon megvendégelte Marczaltón. Horvát János, ugyan ezen osztályban strázsamester, még insurgents ruhája nem lévén, mint Ácsnál tulajdon escadronjához menni akarna, elébe jönnek néhány fő Francziák többektől kísértetve, azok azt vélvén, hogy ő is Francia, bátran szem közt jönnek, Horvát élvén az alkalommal egyiket azonnal levágja, 's minekutána a többieket jól megvagdalná futásban keresék szabadulásokat, Horvát pedig a levágottnak fegyverét 's keresztjét magához vévén, minthogy setét vala, csak a láрма és pistoly pattogások arányába keresé seregünket. Ezen csatában egy neveltséges történet is adá elő magát. Ns. Hajpor N. felső-óri Vas várm. 16 esztendő s ifju insurgens körbe vesz három nagy süvegű Francia; az ifju meg nem rémulvén, bátran kezd vagdalkozni, de csak hamar sebet kap nyakforgójánál, mellyre ő pardont akarrván kiáltani, ijedtében ezt kiáltá: vivat Francia! mellyre azok magokat elnevetvén, csak lovát vevék el, magát pedig ezen szóval: Allons pauvre Diable! elereszték. Midőn esetét elbeszélé Hajpor ezen szavakat így érté: csak a lovamnak örültek, ugy mond, mert azt mondták: A ló (Allons) 's még ki is gunyoltak, mert azt is mondák, hogy jó be grábláltál (pauvre Diable).

HORVÁTH ELEK.

A' diorama *)

Alig képzelnök, ha dioramát látunk, milly egyszerű mechanizmus szűli csudálatos hatásait. A' vidék vászonra van festve 's rámába foglalva, vagy hogy tet-

*) A' diorama, mint akarmelleyik rajzolat, a vidéknek csak egy táját terjeszti előnkbe, mintha ablakból vagy altanról tekintenők. A' panoramában körös-körül látjuk a vidéket, mintha tornyon vagy más magas helyen állanánk, honnan a vidék minden tájai láthatók. A' neorama valamely épület belsejét mutatja, p. o. templomnak. A' kosmorama több nevezetes vidékekkel és scenákkal mulattatja szemünket 's nagyító üvegek segítségével által állítja elő a természet nagyságiránylatokat.

szés szerént majd szabadabb, majd feszesb helyzetbe lehessen hozni, hengerfán függ 's nehézegek által vonatik az alpadlathoz. A' festés átlátszó 's fővilágát azon nagy ablakból veszi, melly előtt függ; közte 's az ablak közt több selyem 's pamut különféle árnyéklatu vagy szinezetü kárpitok függenek. Ezen kárpitokat zsinegek segítségével ugy alkalmaztathatni, öszvehuzhatni 's kiterjeszthetni, hogy olly mennyiségben szolgáljak világot vagy árnyékot a' festésre, mint az ábrázolandó napfény, boruvonulatok, vihar, viz, ég kívánják. Azon részekre, hol legerősb világítás szükséges, még egy más, a' fennpadlatban nyiló ablak vet világot, melly előtt hasonlóképen kárpitok függenek, 's a' világot vagy teljes fényében, vagy a' szükséghez képest módositva bocsátják be. A' harántvilág (Querlicht), melly a' szinezett kárpitokat éri, tökélyesen utánazni képes a' napfényt, 's elhinné a' néző, hogy tiszta vagy borus az idő; a' kárpitok visszahuzása fellegek, folyók mozgását varázsolja előnkbe; 's nem tudjuk, mi bámulatra méltóbb: az élő természet képe e, vagy a' kellemes, illy egyszerűleg eszközlött ámitások, mellyeket a' művész szemeink előtt lebegtet el. Legszebbnek írják Londonban Edinburgh égését. Nevezetesek Bouton dioramáji is Parisban, p. o. Velence, az özönviz, 's a' Gropiuséi Berlinben. A' jelenleg Pesten fenálló dioramát is — Sz. Januarius kápolnájának ábrázolatán különös gyönyörrel mulatnak a' néző szemei — méltó javalattal fogadták a' művészség baráti.

1.

